

DIE GRIECHISCHEN
CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER
DER
ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

EUSEBIUS

ERSTER BAND

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1902

EUSEBIUS WERKE

ERSTER BAND

ÜBER DAS LEBEN CONSTANTINS
CONSTANTINS REDE AN DIE HEILIGE VERSAMMLUNG
TRICENNATSREDE AN CONSTANTIN

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

DR. IVAR A. HEIKEL

PROFESSOR AN DER KAISERL. ALEXANDERS UNIVERSITÄT IN FINLAND

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1902

Inhalt von Eusebius Band I.

Einleitung.

	Seite
A. Die Handschriften	IX
B. Die indirekte Überlieferung	XX
C. Die Selbsttätigkeit des Eusebius	XXVIII
D. Die Ausgaben	XXXIX
E. Zweck und Charakter der Schrift „Über das Leben Constantins“	XLV
F. Disposition der Schrift „Über das Leben Constantins“ nebst einigen Bemerkungen	LIII
G. Über die Verordnungen und Briefe Constantins	LXVI
H. Die religiöse Anschauung Constantins auf Grund seiner eigenen Schreiben	LXXXIII
I. Die Rede an die heilige Versammlung	XCI
K. Die Capitelindices	CIII
L. Die Tricennatsrede an Constantin	CIV
Schlusswort des Herausgebers	CVI
Verzeichnis der Abkürzungen	CVIII

Text.

A. Über das Leben Constantins	1
B. Constantins Rede an die heilige Versammlung	149
C. Tricennatsrede an Constantin	193

Register.

I. Stellenregister.	
Altes Testament	263
Neues Testament	263
Kirchliche Schriftsteller	264
Nicht-kirchliche Schriftsteller	265
II. Namenregister	266
III. Wort- und Sachregister	270
Nachträge und Berichtigungen	356

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΛΟΓΟΣ ΟΝ ΕΓΡΑΨΕ ΤΩΙ ΤΩΝ
ΑΓΙΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΙ

Τοῦ πέμπτου λόγου τὰ κεφάλαια.

- α'. Τὸ προοίμιον τοῦ πάσχα μέμνηται, καὶ οἷα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος
ὠφελήσας σύμπαντας διαφόρως παρὰ τῶν ὠφελουμένων ἐπε-
βουλεύετο.
- 5 β'. Προσφώνησις τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ἀκροαταῖς συγγινώσκειν καὶ
διορθοῦσθαι τὰ πταίσματα.
- γ'. Ὅτι καὶ τοῦ λόγου πατὴρ ὁ θεὸς καὶ τῆς κτίσεως ὁ αὐτὸς δη-
μιουργός, καὶ οὐκ ἂν ἠδύνατο συνεστάναι τὰ ὄντα, εἰ διάφορα
ἦν αὐτῶν τὰ αἷτια.
- 10 δ'. Περὶ τῆς κατὰ τὰ εἰδωλα πλάνης.
- ε'. Ὅτι Χριστὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς πάντα τὰ ὄντα ἐδημιούργησεν καὶ
τοῦ εἶναι τὸ πᾶν ἐν ἐκάστῳ διωρίσατο.
- ζ'. Περὶ τῆς εἰμαρμένης, ὅτι ψευδὴς ὁ περὶ αὐτῆς λόγος δέικνυται
ἐκ τε τῶν παρὰ ἀνθρώποις νόμων καὶ τῶν κατὰ τὴν κτίσιν,
15 ἅτινα οὐκ ἀτάκτως ἀλλὰ κατὰ τάξιν κινεῖται τοῦ δημιουργοῦ
τὸν ὅρον διὰ τῆς τάξεως ἐπιδεικνύμενα.
- 8'. Ὅτι περὶ τῶν ἀκαταλήπτων τοῦ δημιουργοῦ χορὴ τὴν σοφίαν
δοξάζειν, καὶ οὐκ ἄλλον οὐδ' αὐτόματον αἰτιᾶσθαι φορὰν.
- 9'. Ὅτι τὰ μὲν χρειώδη ἀφθόνως τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεὸς χορηγεῖ, τὰ
δὲ πρὸς τέρψιν μετρίως, συμφερόντως ἑκατέρον τοῖς ἀπολαύουσιν.
- 20 θ'. Περὶ τῶν φιλοσόφων, οἳ διὰ τὸ πάντα βούλεσθαι εἰδέναι καὶ
περὶ τὰς δόξας ἐσφάλησαν, καὶ κινδύνους ἔνιοι προσωμίλησαν,
καὶ περὶ τῶν Πλάτωνος δογμάτων.
- ι'. Περὶ τῶν μὴ μόνον τὰ γραφικὰ δόγματα ἀλλὰ καὶ τὰ φιλόσοφα

1 τοῦ — κεφάλαια VM, < A; in J: κεφάλαια τοῦ λόγου τοῦ μεγάλου κον-
σταντίνου ὃν ἔγραψε τῷ τῶν ἁγίων συλλόγῳ. Inhaltsangaben bei den einzelnen
Capiteln finden sich in dem Texte in VE | Die Zeichen α' β' stehen nur in VJ |
τὸ < V im T. | 9 αὐτῷ JEM | 10 τὰ < V hier, EM | 11 τοῦ θεοῦ υἱὸς ~
EM | 13 αὐτὴν V hier | 14 παρ' V hier | 17 Wortfolge τὴν σοφίαν χορὴ V hier |
18 ἄλλον] ἄλογον J | οὐδὲ V im T. | 20 τοῖς ἀπολαύουσιν V, ἀπολαμβάνουσιν
J, τὴν ἀπόλαυσιν EM | 23 καὶ περὶ < E im T. | 24 μόνον M, μὲν E hier u.
im T.

διαπνύοντων, καὶ περὶ τοῦ δεῖν ἢ πάντα πιστεύειν τοῖς ποιηταῖς ἢ πάντα ἀπιστεῖν.

ια'. Περὶ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ κυρίου παρουσίας, τίς καὶ ἐπὶ τίσι γένηται.

ιβ'. Περὶ τῶν μὴ γνόντων τὸ μυστήριον, καὶ ὅτι ἐκόντες ἠγγρόησαν, καὶ ὅσα τοὺς γνόντας ἀγαθὰ μένει, καὶ μάλιστα τοὺς δι' ὁμολογίας τελειωθέντας.

ιγ'. Ὅτι ἀναγκαῖα τῶν τῆς κτίσεως μερῶν ἡ διαφορὰ, καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸ καλὸν καὶ κακὸν ῥοπή τῶν ἀνθρώπων γνώμης ἐστίν, ὅθεν καὶ ἡ κρίσις ἀναγκαῖα καὶ εὐλογος.

ιδ'. Ὅτι ἀπείρως ἡ κτιστὴ φύσις ἀπὸ τῆς ἀκτίστον οὐσίας ἀφίστηκεν, πλησίον δὲ αὐτῆς τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ ὁ ἄνθρωπος γίνεται.

ιε'. Ὅσα ὁ σωτὴρ ἐδίδαξε καὶ ἐθανματούργησε καὶ τοὺς ἀνασχομένους ὠφέλησεν.

ισ'. Τὴν Χριστοῦ παρουσίαν προειρησθαι μὲν τοῖς προφήταις, ἐπὶ καταστροφῇ δὲ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰδωλικῶν γενέσθαι πόλεων.

ισ'. Περὶ τῆς Μωϋσέως σοφίας ζηλωθείσης παρὰ τῶν ἔξωθεν σοφῶν, καὶ περὶ Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παίδων.

ιη'. Περὶ Σιβύλλης τῆς Ἑρυθραίας ἐν ἀκροστιχίδι τῶν τῆς μαντείας ἐπῶν τὸν κύριον καὶ τὸ πάθος δηλούσης· ἐστὶ δὲ ἡ ἀκροστιχίς· Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ σταυρός.

ιθ'. Ὅτι ἡ περὶ τοῦ σωτῆρος μαντεία παρ' οὐδενὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας πέπλασται, ἀλλὰ τῆς Ἑρυθραίας Σιβύλλης ἐστίν, ἥς τὰς βίβλους Κικέρων ὁ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ ῥωμαῖοτι μετέφρασε, καὶ ὅτι Βεργίλιος μέμνηται αὐτῆς καὶ τοῦ παρθενικοῦ τόκου, δι' αἰνιγμάτων φόβῳ τῶν κρατούντων ἐμνήσας τὸ μυστήριον.

κ'. Βεργιλίου Μάρωνος ἕτερα περὶ Χριστοῦ ἔπη καὶ ἡ τούτων ἐρμηνεία, ἐφ' οἷς δείκνυνται δι' αἰνιγμάτων ὡς παρὰ ποιητοῦ μηνυθὲν τὸ μυστήριον.

κα'. Ὅτι οὐ δυνατόν περὶ φιλοῦ ἀνθρώπου ταῦτα λέγεσθαι, καὶ ὅτι οἱ ἀπιστοῦντες ἀγνοοῖα θεοσεβείας καὶ τὸ εἶναι ὅθεν αὐτοῖς ἀγροοῦσιν.

8 γέγονεν V hier | 8 κτίσεως V hier | 9 τῆς + vor τῶν ἀνθρ. JME | 11 ἐπὶ V im T. | 13 ἀνασχομένους V hier u. im T., J. ἀρχομένους ME | 17 Μωϋσέως JM | παρὰ] περὶ JM | 19 τῆς σιβ. ME, τῆς ἐρυθρ. σιβύλλης J | 20 nach ἀκροστ. + αὕτη E hier | 22 ἐκκλησίας V hier | 24 ποιητῆς + vor πρὸ JME | 25 βεργίλλιος V hier, βηργίλλιος V im T., βεργίλλιος E hier, βιργίλιος E im T., βιργίλλιος J, βιεργίλλιος M | 28 βεργιλίου VE, βιργιλίου J, περγιλίου, i über e, M | 29 μηνυθέντος JM, E hier | Das ganze βεργ — μυστήριον < V im T. | 32 ἀγροοῦσιν, das erste o über der Zeile, V hier.

- κβ'. Εὐχαριστία Χριστῷ τὰς νίκας καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ τοῦ βασιλέως ἐπιγράφουσα, καὶ ἔλεγχος τοῦ κατ' αὐτῶν τυράννου Μαξιμίνου τῷ μεγέθει τοῦ διωγμοῦ μείζονα δόξαν τῇ εὐσεβείᾳ περιποιήσαντος.
- 5 κγ'. Περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πολιτείας, καὶ ὅτι χαίρει τοῖς ἐν ἀρετῇ βιοῦσι τὸ θεῖον, καὶ χορὴ κρίσει προσδοκᾶν καὶ ἀνταπόδοσιν.
- κδ'. Περὶ Δεκίου καὶ Οὐαλεριανοῦ καὶ Αὐρηλιανοῦ ἀθλίως τὸν βίον καταστρεψάντων διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας διωγμὸν.
- κε'. Περὶ Διοκλητιανοῦ μετ' αἰσχύνῃς τὴν βασιλείαν παραιτησαμένου
- 10 καὶ διὰ τὸν διωγμὸν τῆς ἐκκλησίας κεραννωθέντος.
- κς'. Ὅτι τῆς τοῦ βασιλέως εὐσεβείας ὁ θεὸς αἴτιος, καὶ ὅτι τὰ μὲν κατορθώματα παρὰ θεοῦ χορὴ ζητεῖν καὶ αὐτῷ λογίζεσθαι, ὁρᾶν μίαν δὲ ἡμετέραν ἐπιγράφειν τὰ πταίσματα.

2 γράφουσα ME | αὐτὸν V hier | 6 ἀνταπόδοσιν V hier, ἀνταπόδωσιν V im T., JME | 7 Οὐαλλεριάνου JME | αὐρηλιανῷ V hier, αὐριλλιάνου ME | 12 παρὰ περὶ J | 13 τὰ < E | Nach diesem Inhaltsverzeichnis. steht λόγος ε in V am oberen Rande, λόγος πρώτος (so) in M.

Βασιλέως Κωνσταντίνου

λόγος ὃν ἔγραψε τῷ τῶν ἁγίων συλλόγῳ.

1. Κωνσταντίνος Σεβαστὸς τῷ τῶν ἁγίων συλλόγῳ.

Τὸ τηλευγέστερον ἡμέρας τε καὶ ἡλίου φέγγος, προσίμιον μὲν ἀναστάσεως, ἀρμογὴ δὲ νῆα τῶν πονησάντων ποτὲ σωμάτων, ἔρμα θ' ὑποσχέσεως, καὶ ἀτραπὸς ἐπὶ τὴν αἰωνίαν ζωὴν ἄγουσα, ἡ τοῦ παθήματος ἡμέρα πάρεστιν, ὃ προσφιλέστατοι καθηγηταί, φίλοι θ' οἱ λοιποὶ ξύμπαντες ἄνδρες, μακαριώτερα πολλῷ πλήθει τε τυγχάνει τῶν θρησκευόντων καὶ αὐτῷ τῷ τῆς θρησκείας θεῷ διὰ τῶν ἐντὸς αἰσθήσεων τῆς ἐκάστου δι' ἐκφωνητηρίων ἀδιαλείπτως ὑμνούντων θεσπίσμασι προσαγορευόμενος. ²σὺ δ', ὃ παμμήτειρα φύσις, τί τοιοῦτον τῷ κόσμῳ συντετέλεκας πώποτε; ποῖον δ' ὅλως σὺν δημιουργίᾳ, εἴπερ ὁ τῶν πάντων αἴτιος καὶ τῆς σῆς οὐσίας; οὗτος γὰρ σε ἐκόσμησεν, ἐπεὶ κόσμος φύσεως ἢ κατὰ φύσιν ζωὴ. ἐπικεκράτηκε γὰρ οὐ μετρίως ἅ παρὰ φύσιν τὸν τῶν πάντων θεὸν κατ' ἀξίαν σέβειν μηδένα νομίζεσθαι τε μὴ ἐκ προνοίας ἀλλ' ὥς ἔτυχον ἀτάκτως τε καὶ πλημμελῶς τὰ πάντα συνεστάναι. ³καὶ ταῦτα ἐξαγγελλούσης καθ' ἕκαστα θείας ἐπιπνοίας διὰ προφητῶν, οἷς, δέον πείθεσθαι, ἀνθίστατο παρτοίαις μηχαναῖς ἀδικία δυσσεβῆς, διαβεβλημένη μὲν πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς, ἀσπαζομένη δὲ τὸ δυσέλεγκτον τοῦ σκότους. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο

14 vgl. Plat. Tim. 30 A.

Βασιλέως — συλλόγῳ dieser Titel findet sich in VJMA | 1 Κωνστ. — συλλόγῳ nur in V | 2 τηλευγέστατον Hkl (nicht Wil.) | 3 ἔρμα Val., ἔρμαϊον V, ἔρμαϊ JME, ἔρμαϊ A | 6 μακαρ. — 9 προσαγορευομ.: der Text stark verderben. Wahrscheinlich mehrere Lücken anzunehmen. In Cod. N. in folgender Weise emendiert: μακάρια τε πολλὰ πλήθη τῶν θρησκευόντων καὶ αὐτὸν τὸν τῆς θρησκείας θεὸν διὰ τῶν ἐντὸς αἰσθήσεων ἐκάστου καὶ δι' ἐκφωνητηρίων ἀδιαλείπτως ὑμνοῦντων κατὰ τὰ ἐν θεσπίσμασι προσαγορευόμενα | 6 πλήθει VJ, πλήθι MAE | 11 αἴτιος steht hier in V, nach οὐσίας in JMAE | 11 οὐσίας] οὐσίας A | 12 nach ζωὴ wahrsch. Lücke Hkl (nicht Wil.) | 13 ἅ παρὰ φύσιν HSS, τὸ παρὰ φύσιν Wil., ἅ(περ) παρὰ φύσιν, (τὸ) Hkl | τὸν — θεὸν] τῷ θεῷ V | 14 ἔτυχον VJ, ἔτυχεν MAE | 15 παρ' ἕκαστα V | 16 διὰ < A, gestrichen in E | δέον V, ἔδει JMAE | 17 μὲν < A.

χωρίς βίας καὶ ὁμότητος, ἐξαιρέτως ὅτι τῇ τῶν χυδαίων δῆμων
 ἀπροόπτῳ φορῇ ἢ τῶν δυναστευόντων γνώμῃ συνελάμβανε, μᾶλλον δὲ
 τῆς ἀκαίρου μανίας αὕτη καθηγέτο. διὸ δὴ πολλαῖς γενεαῖς ὁ τοιοῦ-
 τος βίος κρατυνθεὶς μεγίστων γέγονε τοῖς τότε κακῶν αἴτιος. ἔπιλαμ-
 5 ψάσης δὲ παραντίκα τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, δίκη μὲν ἐξ ἀδίκων
 ἔργων, ἐκ δὲ παντοδαποῦ κλύδωνος γαλήνῃ συνίστατο, καὶ πάνθ' ὅσα
 διὰ προφητῶν προεῖρητο ἐπληροῦτο. τοιγάρτοι μετάρσιος εἰς τὴν πα-
 τρώαν ἐστίαν ἀρθεῖς, αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἀγλαΐσμασι τὴν οἰκον-
 μένην περιστήσας. ἱερὸν τινα νεῶν ἀρετῆς τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς
 10 γῆς ἰδρύσατο, αἰδίων, ἄφθαρτον, ἐν ᾧ τὰ τε τῷ ἐξοχωτάτῳ πατρὶ
 θεῷ δέοντα τὰ θ' ἐαυτῷ καθήκοντα ἐτελείτο μετ' εὐσεβείας. τί δὴ
 μετὰ ταῦτα ἢ ἄφρων τῶν ἐθνῶν ἐμνηχανᾷτο πονηρία; ἔπειτ' ἔδενε τὰς
 τοῦ Χριστοῦ χάριτας ἐκβάλλουσα καὶ τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πάντων
 οὐσταθεῖσαν ἐκκλησίαν πορθοῦσα, ἀνέτρεπε δὲ τὴν οἰκείαν δεισιδαι-
 15 μονίαν, ὅπως αἰθεὶς στάσεις, πόλεμοι, μάχαι, δυστράπελος βίου
 παρασκευή, χρημάτων ἔρως. (ὁ καὶ [οὐ] φυσικῶς ἴδιον πονηρίας,)
 ποτὲ μὲν ἐλπίσι κεκαλλωπισμέναις θέλγοι, ποτὲ δὲ φόβῳ καταπλήττοι.
 ἀλλ' αὕτη μὲν χαμαὶ κείσθω, ἡττηθεῖσα ὑπ' ἀρετῆς, ἢ θέμις, διαρρη-
 γνυμένη σπαραττομένη τε ὑπὸ μεταμελείας. ἡμῖν δὲ νῦν τὰ προσή-
 20 κοντα τῷ θεῷ λόγῳ ῥητέον.

II. Ἄκουε τοίνυν, ἀγνείας παρθενίας τ' ἐπήβολε ναύκληρε, ἐκκλη-
 σία, ἄωρον τε καὶ ἄδαοῦς ἡλικίας τιθήνη. ἡ μέλει μὲν ἀληθείας,
 μέλει δὲ φιланθρωπίας, ἐξ ἧς ἀενάου πηγῆς ἀποστάζει σωτήριον
 πόμα. ἀκούοιτε δ' ἂν καὶ ὑμεῖς εὐφύμῳ οἱ τὸν θεὸν εὐλογοῦντες
 25 σέβοντες (διὸ καὶ μεμέλησθε αὐτῷ), προσέχοντες τὸν νοῦν μὴ τῇ
 φράσει μᾶλλον ἢ τῇ τῶν λεγομένων ἀληθείᾳ, μηδ' ἐμοὶ τῷ λέγοντι.
 ἀλλὰ τῇ τῆς καθοσιώσεως εὐσεβείᾳ. τίς γὰρ ἂν εἴη λόγων χάρις,
 ἀνεξετάστου καταλειπομένης τῆς τοῦ λέγοντος διαθέσεως; τολμῶ
 δ' οὖν ἴσως μεγάλα, τῆς δὲ τόλμης τὴν πρὸς τὸ θεῖον στοργὴν
 30 ἔμφυτον αἰτιῶμαι. αὕτη γὰρ καὶ τὴν αἰδῶ βιάζεται. διὸ μάλιστα
 τοὺς ἐπιστήμονας τῶν θεῶν μυστηρίων βοηθοὺς ἐμαυτῷ συνάπτω.
 ἵν' ἐάν τι πταίσμα συμβαίῃ περὶ τοὺς λόγους, συμπαραμαρτυροῦνται

30 vgl. Plat. Phaidr. 254 A.

3 πολλαῖς, das zweite λ über der Zeile, V² | 5 ἐπιδημίας V, ἐπιφανείας JMAE
 7 προφητειῶν V | εἰς < JMAE | 11 ἐτελείτο VM | 14 δὲ < JMAE | 15 ὅπως
 Wil., ὅτι ὡς V, νότιος J, νόσιος M, leerer Raum in A | στάσεις JME | δυστράπε-
 λος J, δυστραπελία VMA, δυστραπελεία E | 16 οὐ < Wil. | 18 ἀλλ' < MAE |
 ἐ] ἐν V | 19 νῦν < A | 20 ῥητέον V, τηρητέον JMAE | 21 ναύκληρε + am Rande
 V¹ | ἐκκλ. < Hk1 | 22 ἄωρον τε ~ MAE | 22 u. 23 μέλει JM, μέλλει V, μέλοι
 AE | 23 ἀενάου VA, ἀενάου JME | 24 πόμα VJM, πόμα AE | 32 συμβαίνει
 VM.

διορθώσθε, τὴν μὲν ἄκραν παιδείαν μὴ ἐπιποθοῦντες, τὸ δὲ πιστὸν
τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποδεχόμενοι. ³ἐπίπνοια δ' ἡμῖν μεγίστη τοῦ πατρὸς
παιδὸς τε ἀγαθοεργοῦ παρεῖη φθεγγομένῳ ταῦτα, ἅπερ ἂν αὐτῇ
φράση καὶ διανοίᾳ προσάψῃ. εἰ γὰρ τις ἄνευ θεοῦ ῥητορικὴν ἢ ἄλλην
5 τινὰ μετιῶν ἐπιστήμην ἀκριβοῦν τὸ ἔργον ἱκανῶς ἐπέιληφεν, ἀτελὲς
αὐτὸς τε καὶ τὸ σπουδαζόμενον ἐφωράθῃ. οὐ μὴν κατοκνητέον οὐδὲ
μελλητέον τοῖς εὐτυχήσασιν πώποτε τῆς θείας ἐπιπνοίας. διὸ καὶ ἡμεῖς τὸ
μῆκος τῆς ἀναβολῆς παραιτησάμενοι πειρώμεθα τοῦ σκοποῦ τὸ τέλειον.

III. Ἀγαθὸν οὐ πάντα ἐφίεται, ὃ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν θεὸς ὢν αἰεί.
10 γένεσιν οὐκ ἔχει, οὐκοῦν οὐδ' ἀρχήν· τῶν γὰρ ἐν γενέσει πάντων
αὐτὸς ἀρχή. ὃ δὲ ἐξ ἐκείνου ἔχων τὴν ἀναφορὰν εἰς ἐκεῖνον ἐνοῦ-
ται πάλιν, ἐκείνῳ τῆς διαστάσεως συγκρίσεώς τε οὐ τοπικῶς ἀλλὰ
νοερῶς γινομένης· οὐ γὰρ ζημία τιτὶ τῶν πατρῶων σπλάγχνων συν-
έστη τὸ γεννηθέν, ὥσπερ ἀμέλει τὰ ἐκ σπερμάτων, ἀλλὰ διατάξει
15 προνοίας ἐπιστάτην [σωτήρα] τῷ τε αἰσθητῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν
αὐτῷ μηχανωμένης. τοιγάρτοι πᾶσιν, ὅσα περιείληπται ὑπὸ τοῦ
κόσμου, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι καὶ ζῆν ἐκεῖθεν· ἐκεῖθεν δὲ καὶ ψυχὴ καὶ
πᾶσα αἰσθησις καὶ τὰ ὄργανα, δι' ὧν τὰ σημαινόμενα ὑπὸ τῶν αἰ-
σθήσεων ἀποτελεῖται. ²τί οὖν δηλοῖ ὁ λόγος; τῶν ὄντων ἀπάντων
20 ἓνα εἶναι προστάτην, καὶ πάνθ' ὑποτετάχθαι τῇ ἐκείνου δεσποτείᾳ
μόνου, τὰ τ' οὐράνια τὰ τ' ἐπίγεια καὶ τὰ φυσικὰ καὶ ὀργανικὰ σεί-
ματα. εἰ γὰρ ἢ τούτων ἀναριθμήτων ὄντων κυρία οὐχ ἑνὸς ἀλλὰ
πολλῶν οὐσα ἐτύγχανεν, κληροὶ ἂν καὶ στοιχείων διανεμήσεις καὶ
μῦθοι παλαιοὶ καὶ φθόνος καὶ πλεονεξία κατὰ δύναμιν ἐπικρατή-
25 σαντα τὴν ἑναρμόνιον τῶν πάντων ὁμόνοιαν διεσάλευε, πολλῶν
διαφόρως τὴν λελογχεῖαν ἐκάστη μοῖραν διοικονομουμένων, ³τοῦ δὲ
αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως ἔχειν τὸν σύμπαντα κόσμον ἀμε-
λούντων. τίς δ' ἂν ἔγνω τὸν συμπάσης γενέσεως δημιουργόν; εὐχαὶ
δὲ καὶ λιτανεῖαι πρὸς τῖνα πρῶτον ἢ τελευταῖον; τίνα δὲ θεραπεύων

10 vgl. Plat. Tim. 27 D. — 20 ff.: vgl. Lact. Divin. Institut. I, 3, 18—19. — 28
Plat. Tim. 28 A.

1 διορθώσθε Hkl, διορθοῦσθαι V, διορθοῦσθε JMAE | 3 ἀγαθοεργοῦ Hkl,
καγαθοέργον V, κατ' ἔργον JMAE | φθεγγομένοις V | αὐτῷ MAE | 4 φράση,
η auf Ras. J, φράσει A | προσάψῃ VMA, η auf Ras. J, προσάψοι E | 5 ἱκανῶς
ἀκριβῶς J | ἀπέιληφεν V¹, ἔ über ἀ von V² | 6 ἐφωράθῃ V¹, ω über ο V² | οὐδὲ
μελλητέον V, οὐδ' ἀμελητέον JMAE | 8 παραβολῆς V¹, ἀνα über der Zeile V² | τὸν
σκοπὸν τελειοῦν Hkl | 9 ὃ ὑπὲρ VAE, ὅπερ J, οὔπερ M | 10 γὰρ VJ, δ' MAE |
13 γινομένης A | 14 τὰ auf Ras. J | 15 σωτήρα < Hkl | 16 μηχανωμένης J,
μηχανωμένοις VMAE | 20 ὑποτετάχθαι V, ὑποτέταχται JMAE | 22 κυρία VM,
κυρεῖα JAE | 24 κατακρατήσαντα JMBE | 26 τοῦ Wil., τὸ HSS | 27 ἀμελούντων
V, ἀμελῶς ἔχειν JMAE 28 πάσης V | 29 δὲ] τε V.

ἑξαιρέτως οὐκ ἂν περὶ τοὺς λοιποὺς ἡσέβησα; ἢ τάχα δ' ἂν καὶ θεό-
 μενος τῶν βιωτικῶν τινος τῷ μὲν συναραμένῳ χάριν ἔγνων, τῷ δ'
 ἀντιπράξαντι ἐμειψάμην. τίτι δὲ προσευξάμενος τὴν αἰτίαν <ἂν> τῆς
 περιστάσεως γινῶναι τῆς τ' ἀπαλλαγῆς τυχεῖν ἡξίουν; ⁴θῶμεν δὴ
 5 λογίοις καὶ χρησιμοῖς ἡμῖν ἀποκεκρίσθαι, μὴ εἶναι δὲ τῆς ἑαυτῶν
 ἐξουσίας ἄλλῳ τε ταῦτα ἀνήκειν θεῷ· τίς οὖν ἔλεος, ποία δὲ θεοῦ
 εἰς ἄνθρωπον πρόνοια; εἰ μὴ ἄρα βιαίως ὁ φιλανθρωπότερον πρὸς
 τὸν μηδεμίαν ἔχοντα σχέσιν διατεθεὶς ἐπεκούρησεν. ὀργή δὲ καὶ
 στάσις καὶ ὄνειδος, ὥς μὴ ἰδιπραγούντων μηδ' ἀρχουμένων τοῖς
 10 ἐπιβάλλουσι διὰ πλεονεξίαν, καὶ τὸ τελευταῖον ἢ πάντων σύγχυσις
 ἐπηκολούθησεν ἂν. τί οὖν τὰ μετὰ ταῦτα; δῆλον ὡς ἢ τῶν οὐρα-
 νίων στάσις τὰ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπίγεια διελυμήνατο <ἂν>.
 ἀφανισθείσης μὲν τῆς τῶν ὠρῶν διατάξεως καιρῶν τε μεταβολῆς καὶ
 τῆς κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν φρομένων καρπῶν ἀπολαύσεως, ἀφα-
 15 νισθείσης δ' ἡμέρας καὶ τῆς διαδεχομένης αὐτὴν νυκτερινῆς ἀνα-
 παύσεως. καὶ τούτων μὲν ἄλλῃ, πάλιν δ' ἐπὶ τὸν ἀνεξέλεγκτον
 ἐπανήκωμεν λόγον.

IV. Πᾶν τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος ἔχει· ἢ δὲ κατὰ χρόνον ἀρχὴ
 γένεσις καλεῖται· τὰ δ' ἐκ γενέσεως φθαρτὰ πάντα, μορφὴν δὲ χρόνος
 20 ἀμανροῖ. πῶς οὖν ἂν οἱ ἐκ γενέσεως φθαρτῆς εἶεν ἀθάνατοι; δόξα
 δὲ τῶν ἀλογίστων δῆμων τοιαύτη τις διαπεφοίτηκεν, ὥς παρὰ τοῖς
 θεοῖς γάμοι παιδοσπορίαι τε ἐνομισθήσαν. εἰ δ' ἀθάνατοι οἱ γεννώ-
 μενοι, γινώσκονται δὲ αἰεὶ, πλημμελεῖν ἀνάγκη τὸ γένος. προσθήκης
 δ' ἐπιγενομένης, τίς ἂν οὐρανός, ποία δὲ γῆ τοσοῦτον σμῆνος ἐπιγιγ-
 25 νόμενον θεῶν ἐχώρησεν; τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ ἀνδρῶν οὐρανίους
 ἀδελφοὺς εἰς γάμον κοινωνίαν συναπτόντων μοιχείας τε καὶ ἀκολασίας
 ἐγκαλοῦντων; λέγωμεν δὴ τεθαρρηχότως καὶ τὰς τιμὰς αὐτῶν τὰ τε
 παρ' ἀνθρώπων εἰς αὐτοὺς γέρα ὕβρεσι καὶ ἀσελγείαις μεμίχθαι. ἤδη
 γὰρ τις ἐν λόγοις ἐξετασθεὶς ὕμνους ἐμμέτρους ἢ καὶ ἄνευ μέτρου
 30 συνθεὶς ἀγαλματοποιός τε μορφὴν τινα διανοία προλαβὼν ἔντεχρον
 τεκταίνεται παιδιάν, καὶ μεταξὺ οἷα δὴ λήθης ἐμπεσοῦσης τὸ ἴδιον

20ff.: vgl. Lact. Divin. Instit. I, 16, 5-6.

1 ἑξαιρέτως V, ἐξ αἰρέσεως JMAE | ἢ < Wil. | 3 ἂν + Hk1 | 6 ἄλλῳ δὲ Val., ἄλλῳ τε Wil., ἄλλωστε V, ἀλλ' ὅστε JMAE | 7 φιλανθρωπότερον Wil., φιλ.-ος HSS | 8 μηδένα V | σχέσιν HSS, ἔξιν Hk1 | 12 ἂν + Hk1 | 14 ἀπολαύσεως, εως auf Ras., V | ἀφανισθείσης, an über der Zeile, V | 17 ἐπανήκωμεν MAE | 22 παιδοσπορίαι J | 24 ἐπιγενομένης V | ἂν Val., οὖν VMAE, < J | ἐπιγιγνομένων Hk1 | 27 λέγωμεν V, λέγομεν JMAE | αὐτῶν Hk1, αὐτὰς HSS | 29 γὰρ HSS, γοῦν Val. | ὕμνους — συνθεὶς < JMAE | 31 τεκταίνεται V, τεκμαίρεται JMAE | παιδιάν Wil., παιδίαν V, παιδείαν JMAE.

πλάσμα κολακεύει σέβων ὡς θεὸν ἀθάνατον. ὁμολογῶν ἑαυτὸν πατέρα καὶ δημιουργὸν τοῦ ἀγάλματος θνητὸν εἶναι. τῶν δ' ἀφθάρτων ἐκείνων τάφους τε καὶ θήκας ἐπιδεικνύουσιν αὐτοί, κατοικομένους τε τιμαῖς ἀθανάτοις γεραίρουσιν, ἀγνοοῦντες τὴν ἀληθῶς μακάριον
 5 καὶ ἀφθαρτον ἀνενδεῖς ὑπάρχον τῆς παρὰ τῶν φθαρτῶν ἐπιτιμίας. τὸ γάρ τοι νῦν θεατὸν καὶ διάνοιαν περιληπτὸν οὔτε μορφὴν ἐπιποθεῖ δι' ἧς γνωρισθεῖη, οὔτε σχήματος ἀνέχεται ὡς ἂν εἰκότος ἢ τύπου. ταῦτα δὲ πάντα γίνεται πρὸς χάριν τῶν κατοικομένων· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν, ἡνίκα ἔξω σώματος μέτοχοι ὄντες.

- 10 V. Τί δὲ χραίνω τὴν γλῶτταν λόγοις μεμιασμένοις, μέλλων ὑμνεῖν τὸν ὄντως θεόν; βούλομαι δὲ πρότερον ἀγῶν πόματι ὥσπερ ἀλμυρὸν ἀποκλῦσασθαι στόμα· τὸ δ' ἀγῶν πόμα χεῖται διὰ πηγῆς ἀενάου τῶν ἀρετῶν τοῦ ὑμνουμένου πρὸς ἡμῶν θεοῦ, ἐμὸν τ' ἰδίον ἔργον τὸν Χριστὸν ὑμνεῖν διὰ βίου καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ
 15 πρὸς ἡμῶν ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν εὐχαριστίας. ²φημὶ δὲ τοῦτον τὰς ἀρχὰς στηρίξαι τοῦδε τοῦ παντός ὑπόθεσιν τε ἀνθρώπων ἀνευρεῖν λόγῳ νομοθετήσαντα, καὶ παραχοῆμα μὲν εἰς μακάριόν τινα καὶ εὐανθῇ καρπῶν τε διαφόρων βροίθοντα, χῶρον ἀποικίσαι τοὺς νεωστὶ τεχθέντας, ἀδαεῖς τ' αὐτοὺς κατ'
 20 ἀρχὰς ἀγαθῶν καὶ κακῶν εἶναι θελήσαι, τέλος δ' ἀπονείμει μόνῃ λογικῷ ζῳῳ πρέπουσαν τὴν ἐπὶ γῆς ἔδραν, καὶ τότε ἤδη οἷα διὰ λογικοῖς ζῳοῖς ἀναπετάσαι τὴν τῶν ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν γνῶσιν, τότε δὴ καὶ τὸ γένος ἀΐξειν ἐκέλευσεν, ὡς ἂν ποτε τὸ ὅλον ὑπὸ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ περιουστήσεως διοριζόμενον οἰκοῖτο. ³πληθύνον-
 25 τος δ' οὕτω τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, τέχναι τε τῷ βίῳ χρησιμεύουσαι ἀνηυρίσκοντο, πληθύνει τ' οὐδὲν ἥττον καὶ ἡ τῶν ἀλόγων ζῳῶν γενεά, ἐφ' ἑκάστου γένους ἑξαίρετον τινὸς φυσικῆς δυνάμεως εὐρισκομένης· ἡμέρων ζῳῶν τὸ πρᾶον καὶ ἐπιπειθές, ἀνθρώπων, ἀγρίων δὲ ῥώμη καὶ ταχυτής καὶ τῆς ἐκ τῶν κινδύνων σωτηρίας φυσική τις
 30 πρόνοια. ⁴καὶ πάντων μὲν ἡμέρων κηδεμονίαν τινὰ τοῖς ἀνθρώποις

12 vgl. Plat. Phaidr. 243 D. — 17—26 u. 30 ff. vgl. Genes. I. 28. 2. 3. — 24 vgl. Plat. Nomoi 678 B.

1 τὸν πατέρα J | 6 τὸ V, auf Ras., J, A, τῷ ME | ληπτὸν V | 9 ἐν σώματι V | 10 δὲ Wil., δὲ HSS | 11 πόματι A, E am Rande, σώματι VJME | 12 στόμα Hk1, πόμα HSS | 13 ἀενάου A, ἀενάου VJME, vgl. 155, 23 | 14 αὐτῷ πρὸς ἡμῶν V, ἡμῖν πρὸς αὐτὸν JMAE | 15 μεγάλων V, μεγίστων JMAE | 16 τοῦτον N!, τοῖ- των VJMAE | 19 ἀποικίσαι V, ἀπεικόσαι M | 22 λογικοῖς ζῳοῖς ~ JMBE | 23 δὲ V, δὲ JMAE | ἐκέλευσεν ὅσον JMAE, ἐκέλευσε ὅσον J | ὡς ἂν ποτε τὸ ὅλον Hk1, ὅσον ποτε ἄνοσον HSS | 24 οἰκοῖτο VJ, οἰκεῖτο M, ὠκεῖτο AE | πληθύνοντος Hk1 | 25 nach τοῦ ungefähr 3 Buchstaben ausradiert J | 26 τ' Wil., δ' HSS | ἀνευρίσκοντο VA | 28 ἐπιπειθές V | ἀνθρώπων N!, ἀνῶν VJMAE.

ἐπέταξε, πρὸς δὲ τὰ ἄγρια ἀμιλλάν τινα, νομοθετήσας. μετὰ δὲ ταῦτα τὴν τῶν πετινῶν γενεάν συνεστήσατο, πολλὴν μὲν ἀριθμῶ γένει δὲ καὶ ἔθεσι διάφορον. ἐκπρεπῆ μὲν χορμάτων ποικιλίᾳ μουσικῆς δ' ἁρμονίας ἐμφύτου μέτοχον. ἄλλα τε πάντα ὅσα κόσμος περι-
 5 λαβὼν συνέχει θένκρινησάμενος, καὶ τούτοις πᾶσιν ἐμαρμένον τοῦ βίου θεσμὸν ὀρίσας, τὴν τελειοτάτην τῶν ὅλων συμπλήρωσιν κατεκόσμησεν.

VI. Οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἄγροντες ὄντες τῆς τῶν πάντων διακοσμήσεως τὴν γένει ἀτισθῆναι, οἱ δὲ τινες αὐτῶν τὴν ἐμαρμένην ἢ τὸ αὐτομάτον. τὴν τούτων ἐξουσίαν τῇ ἐμαρμένῃ λογιζόμενοι οὐδὲ συνιᾶσιν, ὅταν τῇ ἐμαρμένῃ προσαγορεύωσιν, ὄνομα μὲν φθεγγόμενοι, πρᾶξιν δ' οὐδεμίαν οὐδ' ὑποκειμένην τιὰ δηλοῦντες οὐσίαν. τίς γάρ ἔν εἴη αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἐμαρμένη, τῆς γένεως γεννησάσης τὰ πάντα; ἢ τί ἔν εἶναι ἢ γένει νομίζοιτο, εἴπερ ὁ τῆς ἐμαρμένης θεσμός ἀπαράβατος ὑπάρχει; ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν ἐμαρ-
 15 μένον τιὰ θεσμὸν εἶναι δηλοῖ ὅτι θεσμός πᾶς ἔργον ἐστὶ τοῦ θεομοθετήσαντος. ἢ τοίνυν ἢ ἐμαρμένη, εἴπερ ἐστὶ θεσμός, θεοῦ ἢ εἶρημα εἴη· πάντ' ἄρα ὑποτίταχται τῷ θεῷ, καὶ οὐδὲν ἁμοιον τῆς ἐκείνου δυνάμεως. καὶ τὴν γε ἐμαρμένην θεοῦ εἶναι καὶ νομίζεσθαι προαίρεσιν ἀποδεχόμεθα· ἀλλὰ πῶς ἢ δικαιοσύνη καὶ ἢ σωφροσύνη
 20 καὶ αἱ λοιπαὶ ἔρεται καθ' ἐμαρμένην; πόθεν δὲ (τὰ) ταύταις ὑπεραντία, ἢ τε ἀδικία καὶ ἢ ἀκολασία; ἢ τε γὰρ πονηρία ἐκ γένεως ἀλλ' οὐκ ἐμαρμένης, ἢ τε ἄρετή ἢ θοὺς καὶ τρόπων ἐστὶ κατορθώματα. τὰ δὲ τῆς ἀγαθῆς καὶ ὀρθῆς προαιρέσεως ἦτοι πταισμετα ἢ αὐ πάλιν κατορθώματα. ἄλλοτε ἄλλως ἀποβαίροντα ἢ κατὰ
 25 τύχην ἢ κατὰ ἐμαρμένην, πᾶν τε τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀποτιμώμενον ἑκάστῳ πῶς καθ' ἐμαρμένην; νόμοι δὲ καὶ προτροπαὶ ἐπὶ ἀρετὴν καὶ ἀποτροπαὶ ἀπὸ τῶν μὴ δεόντων καὶ ἔπαινοι καὶ ψόγοι τιμοῖραι τε καὶ πάνθ' ὅσα παρακαλεῖ μὲν ἐπὶ ἀρετὴν ἀπάγει δ' ἀπὸ πονηρίας, πῶς οὐκ ἐκ δικαιοσύνης, ἣτις ἐστὶν ἰδία
 30 θεοῦ προορουμένη, ἀλλ' ἐκ τύχης ἢ τοῦ αὐτομάτου συστήναι λέγεται; διὰ γὰρ τὸν ποιὸν τῶν ἀνθρώπων βίον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν

11 ff. vgl. Plat. Gorg. 489 E, Protag. 349 B.

1 nach νομοθ. + z. B. ἐνδοξίας αὐτοῖς ἐπίδοξον ἔσθην Wil. (ob nötig? Hkl) | 3 ἔθεσι N!, ἔθεσι VJMAE | 4 μέτοχον EN!, μέτοχα VJ, μετοχοὶ M, μετοχὴ A | 9 οἱ μὲν οὖν + vor τῇ Wil. | nach τούτων + ἐπ' αὐτῶν V, + δὲ Hkl | 10 προσαγορεύωσιν JM, προσαγορεύουσιν VE | 13 ἔν N, μὲν VJMAE | εἶναι VJM, εἶη AE | ἢ < A | εἴπερ ὅπερ V | 16 ἢ Wil., εἶ HSS | ἢ < Wil. | 17 εἶρημα JMAE εἶη, aber η auf Ras. V, εἶναι JMAE | 18 auch nach νομίζεσθαι steht θεοῦ in V | 20 τὰ + Wil. | ταύταις V, αὐταῖς JMAE | ὑπεραντία V, ὑπαντία JMAE | 21 ἢ VJ, εἶη MAE | 23 τὰ δὲ — κατορθ. < A | καὶ ὀρθῆς < E | 25 τύχην V, τύχην V. | 25 πᾶν Val., πᾶν τε Wil., πάντα HSS | 27 μὴ < V | 28 τῇ ἀρετῇ V | 31 ποιὸν J (u. vielleicht andere HSS).

ἐπαρτᾶ, λοιμῶν ἴσθ' ὅτε καὶ στάσεων ἀφορίας τε καὶ εὐφορίας
ἐπακολουθούντων φατερόως τε καὶ διαρρήδην μόνον οὐχὶ φωνὴν ἐφίεν-
των, ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα τοῖς ἡμετέροις βίοις ἐγήρομοσται. ἢ γὰρ
τοι οὐσία χαίρει μὲν εὐδικίαις ἀποστρέφεται δὲ πᾶσαν δυσσέβειαν. καὶ
5 τὸ μέτριον φρόνημα δεξιόταται. μισεῖ δὲ τόλμαν καὶ τὴν ὑπὲρ τὸ ζῶον
ἐπηρμένην ἀλαζονείαν· οὐ καὶ τὰ μάλιστα σαφεῖς καὶ πρὸ ὀφθαλ-
μῶν κείμεναί εἰδιν αἱ ἀποδείξεις. τηριχαῦτα μέντοι φανερώτερον
ἐκλάμπουσιν. ὁσάκις ἄν συναγείραντες εἰς ἑαυτοὺς καὶ οἷον ἐσυστεί-
λαντες τὸν νοῦν, τὴν αἰτίαν αὐτῶν παρ' ἑαυτοῖς λογιζόμεθα. διὸ
10 χοῖναι φημι ζῆν μετρίως τε καὶ προσηρῶς, μὴ ὑπὲρ τὴν φύσιν
τὸ φρόνημα ἐγείροντας, καὶ ἐννοίας λαμβάνοντας αἰ παρῆναι ἡμῖν
τὸν ἐπόπτην τῶν πρασσόμενων θεόν. ἔτι δὲ καὶ οὕτω βασι-
μιστέον εἰ τὸ λεγόμενον ἀληθές ἐστιν, ὅς ἡ πάντων πραγμάτων
διατάξις ἐκ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου συνέστη· ἄρ' οὐ καὶ τὰ οὐράνια
15 καὶ τὰ ἄστρα, γῆ τε καὶ θάλασσα, καὶ πῦρ καὶ ἄνεμοι, ὕδωρ τε καὶ
ἄήρ, καὶ ἡ τῶν καιρῶν παραλλαγή, θερούς τε καὶ χειμῶνος ὥραι,
ταῦτα πάντα ἀλογίστως καὶ ὥς ἔτυχε συμβεβηκέναι μᾶλλον ἢ δι-
μιουργηθῆναι πείθεσθαι χοῖ; τὸν νοῦν γὰρ οὐκ ἔχοντες φασὶ τινες
τὰ πλείστα τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἑαυτῶν χρείαν τοὺς ἀνθρώπους
20 ἐπινενοηκέναι, ἀφθόνως τῆς φύσεως πάντα χρήματα χορηγούσης. ἴστω
περὶ τῶν ἐπιγείων καὶ φθαρτῶν τὴν δόξαν ταύτην λόγον τινὸς μετ-
ειληφέναι· ἄρ' οὐ καὶ τὰ ἀθάνατα καὶ τὰ ἀναλλοίωτα τῶν ἀνθρώ-
πων ἐστὶν εἰρήματα; τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων ἐπάντων, ὅσα
τῆς ἡμετέρας αἰσθησεως κεχώρισται, νῶ δὲ μόνω καταληπτὰ τεγγάνει
25 ὄντα, οὐκ ἐνυλὸν ζῶον, ἄνθρωπος, ἀλλὰ νοητὴ καὶ αἰώνιος οὐσία
θεοῦ γεννήτριά ἐστιν. ἄλλὰ μὲν καὶ ὁ λόγος τῆς διατάξεως ἔργον
προνοίας· τὸ τὴν ἡμέραν ἐκλάμπειν καταναγασσόμενην ὑπὸ τοῦ ἡλίου,
τὸ τὴν νύκτα διαδέχεσθαι δύνοντος αὐτοῦ καὶ διαδεξαμένην μὴ ἀμει-
ρόν ὅλως αὐτὴν καταλείπεσθαι διὰ τὴν τῶν ἄστρον χρείαν. τί δ'
30 ἂν εἴποι τις περὶ τῆς σελήνης, πληρουμένης μὲν ἐκ τῆς καταντικρὺς
πρὸς τὸν ἥλιον ἀποστάσεως, λεπτυνομένης δὲ διὰ τὴν ἐκ τοῦ σύν-
εγγυς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν; ταῦτ' οὐχὶ λόγον ἐνδιάθετον καὶ ἀγχι-
νοϊαν δηλοῖ θεοῦ; ὅτ' ἐπιτήδειον τῆς ἡλιακῆς φλογὸς τοὺς καρ-

24 vgl. Plat. Phaidr. 247 C.

1 ἐπαρτᾶ Hkl, ἐπαρτᾶν HSS | λοιμῶν J | 3 ὅτι V, τί JMAE | 4 οὐσία HSS, φύσις Wil. (sehr wahrsch.!) | εὐδικίαις V, εὐδοκίαις JMAE | 6 ἀλαζονείαν V, ἀλαζώ-
νειαν M | 7 μέντα VJ, μὲν MAE | 8 ἄν VJ, γὰρ MAE | 9 αἰτίαν τῶν παρ' αὐτοῖς
V | λογιζόμεθα JE, λογιζόμεθα VMA | 14 συνέστη Val., σύνεστιν HSS | 18 τὸν <
Wil. | 20 nach ἀφθον. + τε J, + γὰρ MAE | 25 ζῶον V, ζῶην JMAE | ἄνθρωπος
Val., ἀνθρώποις HSS | 28 διαδεσσαι (so!) V | δύνοντος V, δέναντος JMAE | ἀμει-
ρόν Christoph., ἄμοιρον HSS | 33 δηλοῖ θεοῦ ~ JMAE.

πούς πεπαινούσης, ἀνέμων τε πνεύματα εὐετηρίαν παρασκευάζοντα,
 ὄμβρων τε παραψυχή, καὶ ἡ τούτων ἁρμονία ἀπάντων, καθ' ἣν
 εὐλόγως τε καὶ εὐτάκτως διοικεῖται τὰ πάντα, τό τ' αἰδίων τῆς δια-
 τάξεως, εἰς τὸν αὐτὸν ἀποκαθισταμένων τόπον τοῖς δέουσι καὶ νο-
 5 μιζομένοις καιροῖς τῶν πλανητῶν, οὐχὶ φανερὰ τοῦ θεοῦ πρόσταξις,
 καὶ τῶν ἀστέρων ἐντελὲς διακονία πειθομένη τῷ θεῷ νόμῳ; ὕψη
 δ' ὄρων καὶ κοίλα βάθη χωρίων ἐμαλότης τ' ἀναπεπταμένων πεδίων
 ἄνεν θεοῦ προνοίας εἶναι δοκεῖ; ὦν οὐ μόνον ἐπιτερπὴς ἡ θέα ἀλλὰ
 καὶ ἡ χρῆσις ἐπιτερπής. ὕδατος δὲ καὶ γῆς μέτρα καὶ διαστάσεις, ἱκαναὶ
 10 πρὸς τε γεωργίαν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς τῶν ἐν χρεῖα παρακομιδὴν,
 τὴν ἀκριβῆ τοῦ θεοῦ καὶ ἔμμετρον προμήθειαν πῶς οὐ φανερῶς
 ἀποδεικνύουσιν; ὅρη μὲν γὰρ ὕδωρ ἔχει, διαδεξαμένη δὲ τοῦτο ὁμα-
 λότης καὶ ἀρδενσαμένη τὸ ἱκανὸν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς γῆς ἐξορθεῖ τὸ
 λοιπὸν εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ δ' αὖ θάλασσα τῷ ὠκεανῷ παραδίδωσι.
 15 ¹⁰ καὶ ἔτι τολμῶμεν λέγειν ταῦτα πάντα αὐτομάτως καὶ ὥς ἔτυχε
 γίγνεσθαι; οὐ δηλοῦντες ἐν ποίῳ τινὶ σχήματι καὶ μορφῇ χαρακτηρίζε-
 ται τὸ αὐτόματον, ἐπὶόστασιν οὐδεμίαν ἔχον οὔτε νοερῶς οὔτ' αἰσθη-
 τῶς, μόνον δ' ὅτι ἡχος ὀνόματος ἀνυποστάτου περὶ τὰ ὧτα βομβεῖ.

VII. Ἔστι γὰρ ὥς ἀληθῶς ἐπίφθεγμα τὸ αὐτόματον ἀνθρώπων
 20 ὥς ἔτυχε καὶ ἀλογίστως φρονούντων καὶ τὸν μὲν λόγον αὐτῶν μὴ
 καταλαμβάνοντων, διὰ δὲ τὴν ἀσθένειαν τῆς καταλήψεως ἀλόγως
 οἰομένων διατετάχθαι ταῦτα ὦν τὸν λόγον εἰπεῖν οὐκ ἔχουσιν. ἔστι
 δ' ὅμως τινά, ὧν ἡ ἀληθὴς κατάληψις τῆς ἀληθείας ἐν βάθει κεῖται.
 θαυμαστῆς τινος φύσεως τετυχηκότα, ὅποια καὶ ἡ τῶν θερμῶν ὑδά-
 25 των φύσις τυγχάνει οὕσα. τὴν μὲν γὰρ αἰτίαν τοῦ τοσούτου πυρὸς
 οὐδεὶς ἂν ἔχοι προχείρως λέγειν, θαυμαστὸν δ' ὅτι ψυχρῷ ὕδατι
 περιστοιχιζόμενον κύκλῳ οὐκ ἔτι ἐξίσταται τῆς ἐμφύτου θερμότη-
 τος. ² ταῦτά τοι σπᾶνίον τι χοῦμα εἶναι δοκεῖ καὶ ἐναρίθμητον κατὰ
 πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ἢ, ὥς ἐμαντὸς πείθω, ἡ τῆς προνοίας δύνα-
 30 μιν εὐδιάγνωστος παρὰ τοῖς ἀνθρώποις γενέσθαι δύνηται, δύο φύσεις
 ἐναντιωτάτας, θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ὀρίξης
 διηθεῖσθαι θεσπίζονσα. ³ πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἀναρίθμητα εἰς παρα-
 μνήαν καὶ ἀπόλυσιν τοῖς ἀνθρώποις παρὰ τοῦ κρείττονος δεδωρή-

18 vgl. Plat. Kriton 54 D.

1 ἐπαινούσης V | 2 τε Val., δὲ HSS | παραψυχή Hkl, παραψυχὴν HSS |
 ἡ — ἁρμονία Hkl, τὴν — ἁρμονίαν HSS | 3 τ' A, δ' VJME | 4 ἀποκαθισταμένων V,
 ἀποκαθιστάμενον JMAE | 5 τοῦ < V | 7 τ' N!, δ' VJMAE | 9 χρῆσις V, χρεῖα
 JMAE | ἐπιτ.] ἐντελὲς Hkl | 10 τὴν ἐκ < JMAE | τῶν V, τῆς J, < MAE | πα-
 ρακομιδῆς AE | 16 χαρακτηρίζεται JF, χαρακτηρίζοντες VMA | 23 ὅμως Wil.,
 ὅλως HSS | 24 τινος < MAE | 25 τυγχάνει οὕσα V, τυγχάνουσα JMAE | γὰρ < J |
 26 ἔχοι προχ. ~ AE | 27 ἔτι < A | 30 δύνηται V | 32 θεσπίσασα V.

ται. ἔξαιρέτως δ' ὁ καρπὸς ἐλαίας τε καὶ ἀμπέλου. τὸ μὲν ἀνακτῆσεως
 ψυχῆς καὶ παιδρότητας ἐπέχον λόγον, τὸ δ' ἕτερον πρὸς τῇ ἀπολαύσει
 καὶ θεραπείᾳ τῶν σωμάτων κατάλληλον. θαῦμα δ' ἑξαίσιον καὶ ἡ ἐνδε-
 λεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος ποταμῶν φορὰ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν, σύμβο-
 5 λον ἀενάου καὶ ἀδιαλείπτου βίου· ἰσοδυναμεῖ δὲ καὶ νυχτερινὴ διαδοχή.

VIII. Πάντα δὲ ταῦθ' ἡμῖν εἰρήσθω πρὸς πίστῳσιν τοῦ μηδὲν
 ἀλόγως μηδ' ἀνοήτως γενέσθαι, τὰν δὲ λόγον καὶ τὴν πρόνοιαν εἶναι
 θεόν· ὅς καὶ τὴν τῶν μετὰλλων εὐχρηστίαν ἐπικουρεῖν ταῖς ἐνδεείαις
 κελεύσας, τὴν χρυσοῦ τε καὶ χαλκοῦ καὶ τῶν ὑπολοίπων φύσιν ἐτα-
 10 μεύσατο μέτρῳ τῷ προσήκοντι. τὰ μὲν, ὧν ἡ χρεία πολλὴ τε καὶ
 παντοδαπὴ ἤμελλεν ἴσθαι, ἀφθόρως κελεύσας χορηγεῖσθαι, τὰ δὲ
 πρὸς τέρψιν κόσμον καὶ ἀφθονίαν μόνην μεγαλοψύχως τε καὶ πεφεισ-
 μένως, μεταξὺ φειδωλίας τε καὶ εὐδωρίας. ²εἰ γὰρ καὶ τῶν πρὸς
 κόσμον πεποιημένων ἡ αὐτὴ ἀφθονία συνεχωρεῖτο, διὰ πλεονεξίαν οἱ
 15 μεταλλεύοντες τοῦ μὲν εὐχρήστου πρὸς γεωργίαν οἰκοδομήν τε καὶ
 ναῶν παρασκευήν, οἷον σιδήρου καὶ χαλκοῦ, καταφρονήσαντες τῆς συνα-
 θροίσεως αὐτῶν κατημέλουν, τῶν πρὸς τρυφὴν δὲ καὶ ἄχρηστον
 πλούτου περιουσίαν προεννοῦντο. διὸ χαλεπώτερον τὴν τοῦ χρυσοῦ
 τε καὶ ἀργύρου εὐρεῖν καὶ μείζονος καμάτου τῶν ἄλλων ἀπάντων
 20 μετὰλλων φασὶν εἶναι. ὅπως τῷ σφοδρῷ τῆς ἐπιθυμίας τὸ τοῦ κα-
 μάτου σφοδρὸν ἀντιτάσσεται. πόσα δ' ἄλλα τῆς θείας προνοίας
 ἔργα ἔστι καταριθμήσασθαι ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ἀφθόρως ἡμῖν ἐδωρήσατο.
 τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον πρὸς σωφροσύνην τε καὶ τὰς ἄλλας πάσας
 ἀρετὰς προτρεπομένης διαρρήδην. ἀπαγούσης δ' ἀπὸ τῆς ἀκαίρου
 25 πλεονεξίας. ὧν πάντων ἐξιχνεύειν τὸν λόγον μείζον ἔργον ἐστὶν ἢ
 κατὰ ἀνθρώπον. πῶς γὰρ ἂν τῆς κατὰ ἀκρίβειαν ἀληθείας ἐφίκοιτο
 ἡ φθαρτοῦ τε καὶ ἀσθενοῦς ζωὸν διάνοια; πῶς ἂν τὴν ἐξ ἀρχῆς
 εἰλικρινῇ τοῦ θεοῦ βούλῃσιν κατανοήσειεν;

IX. Διὸ χρὴ τοῖς δυνατοῖς ἐγχειρεῖν καὶ τοῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν
 30 φύσιν. τὸ γὰρ τοι πιθανὸν τῶν ἐν τοῖς διαλόγοις γινόμενων ζητήσεων
 ἀπάγει τὸ πλεῖστον ἡμῶν ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας, ὃ δὴ καὶ

2 ἐπέχον V, ἐπέχειν J, ἐπέχει MAE | ἀπολαύση V | 3 θεραπείαν J | 5 ἀενάου A, ἀενάου VJME | nach ἰσοδυναμεῖ δὲ καὶ vielleicht + τῇ ἡμερῇ Hkl | 6 τοῦ AE, τὸ VM, (τῷ J | 8 θεοῦ AE | εὐχρηστ. — κεῖ, τὴν < MAE | 9 χρυσῷ τε καὶ χαλκῷ VM | ἐταμείσατο V, ἐταμείετο JMAE | 11 παντοδαπὴ JAE, παντοδαπῆς VM | 12 τέρψιν κόσμον καὶ ἀφθονίαν VMAE, κόσμον τέρψιν τε καὶ ἀφθονίαν (so!) J | ἀφθονίας Hkl, das Wort unsicher Wil. | τε < J | πεφεισμένως V | 15 καὶ < V | 17 nach τῶν über der Zeile δὲ J | δὲ] τε JM | 18 πλοῦτον V | 20 φασὶν εἶναι ~ J | 21 πόσα: hier beginnt das Cap. 9' in VM | τόσα MAE | 23 τῷ — βίῳ JM | 26 τῆς < J auf Ras., τις M | ἐφίκοιτο J, ἀφίκοιτο VA, ἀφίκοιτο M, ἀφοίκοιτο E | 27 ἂν < AE | 30 γινόμενον JMA | ζητήσεων < MAE.

πολλοῖς τῶν φιλοσόφων συμβέβηκεν ἀδολεσχοῦσι περὶ τοὺς λόγους
καὶ τὴν τῆς φύσεως τῶν ὄντων ἐξέτασιν. ὁσάκις γὰρ ἂν τὸ μέγε-
θος τῶν πραγμάτων τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν ἐπικρατήσῃ, διαστρόφοις
τισὶ μεθόδοις τὸ ἀληθὲς ἀποκρύπτονται· συμβαίνει δὲ αὐτοῖς ἐναντία
5 δοξάζειν καὶ μάχεσθαι τοῖς ἀλλήλων δόγμασι, καὶ ταῦτα σοφοῖς εἶναι
προσποιουμένοις. ὅθεν στάσεις τε δῆμων καὶ δυναστευόντων χαλεπαὶ
κρίσεις ὁλομένων τὸ πατρῶον ἔθνος διαφθείρεσθαι· καὶ αὐτῶν ἐκείνων
ὄλεθρος πολλάκις ἐπηκολούθησε. Σωκράτης γὰρ ὑπὸ διαλεκτικῆς
ἐπαρθείς [καὶ] τοὺς χείρονας λόγους βελτίους ποιῶν, καὶ παίζων παρ'
10 ἑκάστα περὶ τοὺς ἀντιλογικοὺς λόγους, ὑπὸ τῆς τῶν ὁμοφύλων τε
καὶ πολιτῶν βασκανίας ἀνήρηται. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πυθαγόρας
σωφροσύνην ἀσχεῖν προσποιούμενος ἐξαιρέτως καὶ σιωπὴν καταφει-
σάμενος ἔάλω· τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν προφητῶν πάλοι ποτὲ προλεχθέντα,
ἐπιδημήσας τῇ Αἰγύπτῳ, ὡς ἰδιά γε αὐτῷ ὑπὸ θεοῦ ἀναπετασθέντα
15 τοῖς Ἰταλιώταις προηγόρευεν. αὐτὸς τε ὁ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους
ἡπιώτατος Πλάτων, [καὶ] τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων πρῶτος ἀπὸ
τῶν αἰσθήσεων ἐπὶ τὰ νοητὰ καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα ἐθίσας ἀνα-
κύνῃαι ἀναβλέψαι τ' ἐπὶ τὰ μετάρσια διδάξας, πρῶτον μὲν θεὸν ὑφη-
γήσατο τὸν ὑπὲρ τὴν οὐσίαν, καλῶς ποιῶν, ὑπέταξε δὲ τούτῳ καὶ
20 δευτέρῳ, καὶ δύο οὐσίας τῷ ἀριθμῷ διείλε, μιᾶς οὐσῆς τῆς ἀμφο-
τέρων τελειότητος, τῆς τε οὐσίας τοῦ δευτέρου θεοῦ τὴν ὑπαρξιν
ἐχούσης ἐκ τοῦ πρώτου· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δημιουργὸς καὶ διοικητὴς
τῶν ὅλων δηλονότι ὑπερανάβεβηκώς, ὁ δὲ μετ' ἐκείνον ταῖς ἐκείνου
προστάξεσιν ὑπουργήσας τὴν αἰτίαν τῆς τῶν πάντων συστάσεως εἰς
25 ἐκείνον ἀναπέμπει. εἷς ἂν οὖν εἴη κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον ὁ τὴν
πάντων ἐπιμέλειαν ποιούμενος προνοούμενός τε αὐτῶν θεὸς λόγῳ
κατακοσμήσας τὰ πάντα· ὁ δὲ λόγος αὐτὸς θεὸς ὢν αὐτὸς τυγχάνει
καὶ θεοῦ παῖς· ποῖον γὰρ ἂν τις ἄλλο ὄνομα αὐτῷ περιτιθεῖς παρὰ
τὴν προσηγορίαν τοῦ παιδὸς οὐκ ἂν τὰ μέγιστα ἔξαμαρτάνοι; ὁ γὰρ
30 τοι τῶν πάντων πατὴρ καὶ τοῦ ἰδίου λόγου δικαίως ἂν πατὴρ νο-
μίζοιτο. ὁ μὲν οὖν τούτου Πλάτων σῶφρον ἦν· ἐν δὲ τοῖς
ἐξῆς εὐρίσκεται διαμαρτάνων τῆς ἀληθείας, πλῆθος τε θεῶν εἰσάγων
καὶ ἑκάστοις ἐπιτιθεῖς μορφάς. ὅπερ καὶ παραίτιον ἐγένετο τῆς μείζο-

8 vgl. Plat. Apol. 18 B. — 17 vgl. Plat. Phaidon 109 DE, Phaidr. 249 C
(19 vgl. Plat. Tim. 30 C). — 26 ff. Joh. 1—4.

3 διαστρόφοις V, διαφόροις JMAE | 7 ἔθνος V | 8 πολάκις V | ἐπηκολούθη-
σεν V, παρηκολούθησε(V) JMAE | 9 καὶ < Hk1 | 13 τότε MAE | 15 προσηγόρευεν
V | τοῖς Ἰταλ. προηγ. ~ J | 16 καὶ < Hk1 | 18 ἀναβλέψας MAE, ἀναβλέπειν V |
nach μετάρσια + καὶ AE | μὲν < A | 19 τοῦτο V | 20 δύο οὐσας VA¹ | 26 λόγῳ
V, λόγος JMAE | 28 ἄλλο < JMAE.

νος πλάνης παρὰ τοῖς ἀλογίστοις τῶν ἀνθρώπων, πρὸς μὲν τὴν
 πρόνοιαν τοῦ ὑψίστου θεοῦ μὴ ἀφορώντων, τὰς δ' εἰκόνας αὐτῶν
 ἀνθρωπίαις τε καὶ ἑτέρων ζώων τύποις μεταμορφούμενας σεβόντων.
 συμβέβηκε δὲ μεγίστην τινὰ μέγαλον τ' ἐπαῖνον ἀξίαν φύσιν τε καὶ
 5 παιδείαν τοιοῦσδε τισι μεμιγμένην πταισίμασιν ἀκαθάρτως τε καὶ μὴ
 εἰλικρινῶς ἔχειν. ὁδοκεῖ δέ μοι ὁ αὐτὸς ἐπιλαμβανόμενος ἑαυτοῦ
 διορθοῦν τὸ ἁμάρτημα, ἐν οἷς φανερώς διαβεβαιοῦται τὸν θεὸν ἡμῖν
 ἐμπνεῦσαι τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ σαφῶς δηλῶν λογικὴν
 ψυχὴν ὑπάρχειν, διῶστων δὲ τὰ πάντα εἰς δύο εἶδη, νοητὸν τε καὶ
 10 αἰσθητὸν, τὸ (μὲν τὸ δὲ) συγκείμενον ἐκ σώματος ἁρμογῆς καὶ
 τὸ μὲν νῶ καταληπτόν, τὸ δὲ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως δοξαστὸν· ὥστε
 τὸ μὲν τοῦ ἁγίου πνεύματος μετέχον, ἅτε δὴ ἀσύνθετον καὶ ἄλυτον,
 αἰώνιον τε εἶναι καὶ τὴν αἰδίου ζωὴν λελογχέναι, τὸ δὲ αἰσθητὸν,
 πάντῃ διαλυόμενον καθ' ὃν καὶ συνέστη λόγον, ἅμοιρον εἶναι τῆς
 15 αἰδίου ζωῆς. Ἐθαυμαστῶς δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς διδάσκει, τοὺς μὲν εὖ
 βιώσαντας, ψυχὰς δηλαδὴ τῶν ὁσίων τε καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μετὰ
 τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀναχώρησιν ἐν τοῖς καλλίστοις τοῦ οὐρανοῦ
 καθιεροῦσθαι. ἀλλὰ καὶ βιωφελῶς· τίς γὰρ οὐκ ἂν πεισθεὶς αὐτῷ καὶ
 τὴν εὐτυχίαν ταύτην προσδοκήσας, τὸν ἄριστον βίον, δικαιοσύνην καὶ
 20 σωφροσύνην, ἀσκήσει. τὴν δὲ κακίαν ἀποστραφήσεται; ἀκολούθως δὲ
 τούτοις ἐπήνεγκεν τὰς τῶν πονηρῶν ψυχὰς Ἀχέροντος τε καὶ Πυ-
 ριφλεγέθοντος ρεύμασι ναυαγίων τρόπον φερομένας πλανᾶσθαι.

X. Εἰσὶ μέντοι γέ τινες ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν βεβλαμμένοι.
 ὥστε ὅταν τούτοις αὐτοῖς ἐντιγχνάνωσι, μὴτ' ἐπιστρέφεισθαι μὴτε
 25 δεδοικέναι, καταφρονεῖν δὲ καὶ ἐγγελᾶν ὡς πεπλασμένων τινῶν
 μύθων ἀκούοντες· καὶ τὸ μὲν ποικίλον τῆς εὐγλωττίας ἐγκωμιά-
 ζουσι, τὸ δὲ στερεὸν τοῦ δόγματος ἀποστρέφονται, μύθοις τε πι-
 στεύουσι ποιητικοῖς, καὶ πᾶσαν μὲν Ἑλλάδα πᾶσαν δὲ βάρβαρον
 ἰώλοις τε καὶ ψευδέσι φήμαις διαβοῶσιν. ὅι γάρ τοι ποιηταὶ παῖδας
 30 θεοῦ, ἀνθρώπους, μετὰ τὴν τελευτὴν φασὶ κρίνειν τὰς ψυχὰς, κρίσει
 τε καὶ δικαιοτήρια ὑμνοῦντες καὶ τῶν κατοικομένων ἐπόπτας ἐσι-
 στάντες, οἱ δὲ αὐτοὶ ποιηταὶ μάχας δαιμόνων καὶ πολεμικοὺς τινὰς

8 vgl. Gen. 2, 7. — 10ff. vgl. Plat. Tim. 27 D. 28. — 15ff. vgl. Plat. Phai-
 don 114.

3 ἀνθρωπίαις V | μεταμορφούμενας V, μεταμορφουμένοις JAE, μεταμορφω-
 μένοις M | 6 δέ μοι V, μοι δ' JMAE | 7 τὸ ἁμάρτημα — τὸν ἑαυτοῦ < MAE |
 8 δηλῶν AE, δηλοῦν VJM | 9 νοητὸν τε καὶ αἰσθητὸν V, νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν
 JMAE | 10 Die Lücke bezeichnet nach Val. | 11 τῷ μὲν νῶ J | 12 ἀσύνθετον
 καὶ ἄλυτον V, ἀσύγχυτ. καὶ ἄλυν JMAE | 14 πάντα VM | 18 πεισθῆς V | 19 δικ.
 τε καὶ J | 20 ἀσκήσει V, ἀσκήσας JM | δὲ < JA | 22 ρεύματι JMAE | τρόπων J
 φερόμενα V | 25 δὲ Val., τε HSS | 27 στερεὸν JMAE | 28 δὲ] τε JE | 30 γὰρ V.

ἐξαγγέλλουσι νόμους, εἰμαρμένους τε αὐτῶν διαφημίζουσι, καὶ τοὺς μὲν
 τινὰς φύσει πικροὺς, τοὺς δὲ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελείας ἄλλο-
 τριοὺς, τοὺς δὲ τινὰς δυσχερεῖς ἀποφαίνονται. εἰσάγουσι δὲ καὶ
 ὀδυρομένους τὰς τῶν ἰδίων παιδῶν σφαγὰς, ὥς μὴ δυνατόν αὐτοῖς
 5 οὐχ ὅτι γ' ἄλλοτρίοις ἀλλὰ μηδὲ τοῖς φιλτάτοις ἐπαρκεῖν, ἀνθρωπο-
 παθεῖς τ' αὐτοὺς εἰσάγουσι, πολέμου· καὶ τρώσεις χαράς τε καὶ ὀδυρομὸς
 ἔδοντες. καὶ εἰδὼν ἀξιόπιστοι λέγοντες. εἰ γὰρ ἐπιπνοῖα θεῖα μετ-
 έρχονται τὴν ποιητικὴν, πιστεῖν αὐτοῖς καὶ πείθεσθαι προσήκει
 περὶ ὧν λέγουσιν ἐνθουσιάζοντες· λέγουσι δὲ παθήματα θεῶν τε καὶ
 10 δαιμόνων. τὰ ἄρα παθήματα τούτων πάντως ἀληθείας ἐφηπται.
 ἀλλ' ἔρει τις ἐξεῖναι ποιηταῖς ψεύδεσθαι· θέλγειν γὰρ τὰς τῶν
 ἀκούοντων ψυχὰς ἴδιον εἶναι ποιητικῆς, τὸ δ' ἀληθὲς εἶναι. ἥνίκα ἂν
 τὰ λεγόμενα μὴ ἄλλως ἔχη ἢ ὥς λέγεται. ἔστω τοῦτ' ἴδιον ποιή-
 σεως τὸ τὴν ἀλήθειαν ἔσθ' ὅτε ἀγαρπάζειν· ἀλλ' οἱ τὰ ψευδῆ λέγον-
 15 τες οὐ μάτην ψεύδονται· ἢ γὰρ κέρδους καὶ ὠφελείας χάριν τοῦτο
 ποιοῦσιν, ἢ κακὴν τινα πράξιν συνειδότες ἑαυτοῖς διὰ τὸν ἐφεστη-
 κότα ἐκ τῶν νόμων κίνδυνον ἐπικαλύπτονται. ἦν γὰρ δυνατόν, οἶμαι,
 μηδὲν παρὰ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς κρείττονος φύσεως ἱστοροῦντας
 ψεύδεσθαι μηδὲ δυσσεβεῖν.

20 XI. Οὐκοῦν εἴ τις ἐστὶν ἀνάξιος χρηστοῦ βίου σύνοιδέν τε ἑα-
 τῷ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως τὸν βίον βεβιωκότι, ἐὰν μετάθῃται καὶ
 πρὸς τὸ θεῖον ἀπίδῃ τῷ τῆς ψυχῆς ὅμματι καθαρθεὶς καὶ ἀλλότριος
 γερόμενος τῆς πάλαι κακίστης διαίτης θεραπείας τε τυχὼν τῆς ἐκ
 θεοῦ, εἰς τὸν πάντα αἰῶνα ζήσεται. εὐχαριστεῖν δὲ προσήκει διὰ
 25 τοῦτο τῷ ἐκείνῳ τε σώσαντι καὶ σῶζοντι πάντας θεῷ. σῶζονται δ'
 ἂν εὐμαρέστερον, εἰ μετὰ καθαράς πίστεως τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς
 δέχονται καὶ μὴ ἐπαμφοτερίζουσιν, ὥσπερ οἱ ποτὲ μὲν καταπιστεύοντες
 ἑαυτοὺς τοῖς ἰάμασι ποτὲ δὲ ἀποτρέχοντες, ἀλλὰ καρτερικῶς τε καὶ
 γενναίως ὑφιστάμενοι τὸ δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν
 30 ἄκρος. ἡμεῖς γοῦν κατὰ τὸ δυνατόν ἀμιλλώμεθα τοὺς ἀμνητοὺς τῶν
 τοιούτων λόγων ἐλπίδος ἀγαθῆς ἐμπλῆσαι, βοηθὸν ἡμῖν πρὸς τὸ
 ἐπιτήδευμα προσκαλεσάμενοι τὸν θεόν· οὐδὲ γὰρ μέτριον ἔργον τὰς

7 ff.: vgl. Lact. Divin. Institut. I, 11, 24. — 10 vgl. Plat. Nomoi 682 A. — 22 vgl. Plat. Soph. 254 A u. Politeia 533 D.

4 ἰδίων V, οἰχείων JMAE | 10 πάντως Hk1, παντοίως Val., παντοίας HSS
 13 ἔχειν V | ἢ V, ἀλλ' JMAE | 14 ἀγαρπάζειν Wil. | 17 γὰρ] δὲ ἄρα vermutete
 Val. | 18 ἱστοροῦντες V | 19 μὴ ψευδ. JMAE | μηδὲ J, μήτε V, < MAE | δυσσεβῶς
 AE | 20 ἀνάξιος + am. Rande V² | ἐατῷ VJ, τῷ MAE | 22 ἀπίδοι JME | τῷ —
 ὅμμα A | 23 θεραπείας — 166, 13 γίνονται < MAE | τυχὼν V | 24 πάντα Hk1,
 vgl. 167, 11, πάλαι HSS | δὲ J, δὴ V | 26 τοῦτο J, ταῦτα V | 29 δικ. τε J | 30 οὐκ J
 τοῖς ἀμνητοῖς J | 32 ἐπικαλεσάμενοι J.

διανοίας τῶν ὑπηκόων ἡμῖν, εἰ μὲν ἀγαθαὶ τυγχάνοιεν οὖσαι, προ-
 τρέψασθαι ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, εἰ δὲ κακαὶ καὶ ἀγνώμονες, εἰς τοῦ-
 ναντίον μεταγαγεῖν, ἀντὶ ἀχρήστων χρησίμους ἐπιτελοῦντας. τούτοις
 γοῦν αὐτοῖς τε χαίρων τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἀγαθοῦ τ' ἀνδρὸς ἔργον
 5 εἶναι νομίζων ὑμνεῖν τὸν σωτῆρα, ἀποπέμπομαι πάνθ' ὅσα ἡ χεῖρων
 τῆς τύχης κατάστασις ἀλόγως ἐπέσκηψεν ἀγνοίας συμπτώματι. μεγί-
 στην σωτηρίαν ἡγησάμενος τὴν μεταμέλειαν· ἠὺξάμην δ' ἂν πάλαι
 τήνδε μοι τὴν ἀποχάλυψιν δεδωρῆσθαι, εἰ που μακάριος ὁ ἐκ νέων
 συσταθεὶς καὶ τῇ γνώσει τῶν θείων καὶ τῷ τῆς ἀρετῆς κάλλει κατ-
 10 ευφρανθεὶς. καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν μετρίως εἰρησθῶ· εἰ γὰρ καὶ μὴ
 ἀπὸ πρώτης τῆς ἡλικίας μὴδ' ἐκ σπαργάνων, ὥς φασίν, οἱ χρηστοὶ
 τῶν ἀνθρώπων σοφοὶ γίνονται, ἀλλ' ὅμως ἀγαπητόν, εἰ καὶ ἐν τῇ τῆς
 ἀκμῆς ἡλικίᾳ τὴν σοφίαν εὐτυχωσιν. ²ἡμῖν δὲ παιδεία μὲν ἢ ἐξ ἀν-
 θρώπων οὐδεμία πώποτε συνήρατο, θεοῦ δέ ἐστιν ἅπαντα τὰ δωρή-
 15 ματα, ὅσα ἐν ἡθεσι καὶ τρόποις εὐδοκιμεῖ παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσιν.
 ἔχω δὲ καὶ οἶον προβέβλημαι δηλητηρίου παντὸς ἀντικρυς, ὅπουσα
 τεκταίνεται ὁ πονηρὸς, οὐ μετρίαν ἀσπίδα τὴν γνώσιν τῶν ἀρεσκόν-
 των τῷ θεῷ, ἐξ ἧς τὰ πρὸς τὸν προκείμενον λόγον χρήσιμα ἐκλεξά-
 μενος ὑμνήσω τὸν πατέρα τῶν πάντων. ³αὐτὸς τε συναιρόμενος τῇ
 20 τῆς καθοσιώσεως σπουδῇ πάριθι, Χριστὲ σῶτερ ἅπαντων, καὶ τὸν
 περὶ τῆς σῆς ἀρετῆς κατακόσμει λόγον, τὸν τρόπον τῆς σεμνολογίας
 ὑφηγούμενος. καὶ μηδεὶς προσδοκᾶτω κομψεῖα τινὶ κεκαλλωπισμένον
 ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων ἀκούσεσθαι· οἶδα γὰρ ἀκριβῶς τὴν ἔκλυ-
 τον καὶ πρὸς ἡδονὴν ἀπειρογασμένην δημηγορίαν τοῖς εὖ φρονοῦσιν
 25 ἀπαρέσκειν, ὅταν οἱ λέγοντες κρότου μᾶλλον ἢ σώφρονος διαλέξεως
 ἐπιμελῶνται. ⁴φασὶ δὲ τινες ἀνόητοι καὶ δυσσεβεῖς ἄνθρωποι, δι-
 καιωθῆναι τὸν Χριστὸν ἡμῶν καὶ τὸν παραίτιον τοῦ βίου τοῖς ζῶσιν
 αὐτὸν τοῦ ζῆν ἐστερῆσθαι... τοὺς ἀσεβεῖν ἅπας τολμήσαντας καὶ μήτε
 δεδιέναι μήτε ἐγκαλύπτεσθαι τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν οὐδὲν θαυμαστόν.
 30 ἔκεινο δὲ πᾶσαν ὑπερβέβηκεν εὐήθειαν τὸ δοκεῖν πεπεικέναι ἑαυτοῦ·
 ἐπ' ἀνθρώπου θεὸν ἄφθαρτον βεβιάσθαι, ἢ τὴν ὁμότητα ἐπικρατῇ
 γεγενῆσθαι τῆς φιланθρωπίας, μὴδ' ἐννοεῖν ὅτι τὸ μεγάλῳψυχον καὶ

22 vgl. Plato Apol. 17 B.

1 τυγχάνοιεν οὖσαι V, τυγχάνουσι J | 3 ἀποτελ. J | 5 nach ἡμεῖν + τε V
 9 καὶ (< Wil.) τῇ γνώσει — κατενφρανθεὶς < J | 11 τῆς < J | ὥς φασίν <
 J | 12 γίνονται J, γίνονται V | 16 ἔγω V | δηλητηρίου Wil., δηλητήριον HSS
 παντός VJ, < MAE | 17 nach πονηρὸς + βίος V | 18 ἐξ ἧς τὰ V, ἐξιστᾶ JMAE
 19 πατέρα] σφα J | τῶν < A | αὐτοῦ VJMA, αὐτός NE | συναιρομένον VM,
 συναιρομένον J, συναιρόμενος AEN | 21 σῆς < JAE | 26 φασὶ hier beginnt das
 Cap. 13^e in VM | 27 τοῖς ζῶσιν] τῆς ζωῆς A, τῆς ζωῶν E | 28 (καὶ βλεψαμένη μὲν
 τοιαῦτα) + Wil. | 31 ἐπ' ἐπὶ V | ἢ τὴν — γεγεν < JMAE.

ἀνεξίκαχον οὐθ' ὑπὸ ὕβρεως διατρέπεται, οὐθ' ὑπὸ προπηλακισμοῦ
 τῆς φρενὸς στερεότητος ἐξίσταται, ἀλλ' αἰ ... γίγνεται τῶν ἐπεμβαι-
 νόντων τὴν ἀγριότητα λογισμοῦ τε καὶ μεγαλοφυχίας φρονήματι
 θραύουσα. Προήρητο γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία ἀδικίαν μὲν
 5 ἐξαλείψαι κοσμιότητα δὲ καὶ δίκην ἐπάραι· διὸ καὶ τοὺς σοφωτάτους
 τῶν ἀνδρῶν συναθροίσας, καλλίστην καὶ βιωφελεστάτην διδασκαλίαν
 συνεδότησατο, ζηλωσάαι τοὺς ἀγαθοὺς τε καὶ εὐδαίμονας τὴν ἑαυτοῦ
 περὶ τὰ κοσμικὰ πρόνοιαν· οὐ μείζον ἀγαθὸν τί ἂν τις εἴποι, θεοῦ
 δικαιοσύνην βραβεύοντος καὶ ἐξομοιούντος ἑαυτῷ τοὺς ἀξίους τῆς
 10 αὐτοῦ παιδεύσεως, ὅπως διαδοθείσης εἰς πάντας τῆς ἀγαθότητος τὸ
 εὐτυχεῖν τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα περιγένηται; αὕτη
 ἐστὶν ἡ σεμνὴ νίκη, τόδ' ἀληθὲς κράτος, τό(δε) μέγιστον ἔργον καὶ
 ἀρμόζων τῶν συμπάντων δῆμων σωφρονισμός. καὶ τούτων μὲν
 πάντων σοὶ τὰ νικητήρια δίδομεν εὐφημοῦντες, ὧ σῶτερ τῶν ὅλων,
 15 σὺ δ', ὦ πονηρὰ καὶ ἐπονείδιστε βλασφημία, ψεύδεσιν ἐπαιρομένη
 φήμας τε καὶ διαβοήσεσιν ἐξαπατῆς μὲν νέους, πείθεις δὲ μεिरάκια
 καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς μεिरακιώδη τινὰ τρόπον ἔχοντας, ἀπάγουσα
 μὲν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ ὄντως θεοῦ, συνιστάνουσα δ' ἀγαλ-
 μάτων πλάσματα, οἷς εὐχοῖντο καὶ προσκυνοῖεν, ὥστε ἐξαπατηθέντας
 20 μένειν τὰ ἐπίχειρα τῆς αὐτῶν ἀναισθησίας. αἰτιῶνται γὰρ τὸν τῶν
 ἀγαθῶν παραίτιον πάντων, Χριστόν, θεόν τε καὶ θεοῦ παῖδα. ἄρ'
 οὐκ οὐχ ὑπὸ σωφρονεστάτων καὶ φροσιμωτάτων ἐθνῶν τε καὶ δῆμων
 οὗτος ὁ θεὸς κατ' ἀξίαν σέβεται, παντοίας μὲν δυνάμεως ἐπιλημ-
 μένος πᾶσαν δ' ἀγαθότητα ὑπερχύπτων, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἔπαινος μείζων
 25 καὶ τὸ θαῦμα ἐξαίσιον, ὅτι τῷ τῆς δυνάμεως μεγέθει πρὸς τὴν ἐκδι-
 κίαν τῆς ὕβρεως οὐκ ἀπεχρήσατο, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἡλίθια φρο-
 νοῦσι συνέγρω, ἴδιον ἀνθρώπων τὴν μορίαν ἡγησάμενος καὶ τὸ ἐξα-
 μαρτεῖν, αὐτὸς δ' ἐν τῇ οἰκείᾳ προαιρέσει μένων, οὐδοτιοῦν τῆς
 ἐμφύτου φιλανθρωπίας ἐμίωσεν. ἅπτε δὴ, δυσσεβεῖς, (ἐγείναι γὰρ
 30 ἑμὴν διὰ τὴν ἀτιμώρητον ἁμαρτίαν) ἐπὶ τὰς τῶν ἱερείων σφαγὰς
 θοίνας τε καὶ ἑορτὰς καὶ μέθας, προσποιούμενοι μὲν θρησκείαν ἐπιτη-
 δεύοντες δὲ ἡδονὰς καὶ ἀκολασίας, καὶ θυσίας μὲν ἐπιτελεῖν σκηπτό-
 μενοί ταις δ' ἑαυτῶν ἡδοναῖς δουλεύοντες, οὐ γὰρ ἴστε ἀγαθὸν οὐδὲν

1 οὐθ' ὑπὸ] οὐτε ἀπὸ V | 2 ... es fehlt wenigstens ein Subst. | γίγνεται V
 4 γὰρ Wil., μὲν HSS | 5 δι] τε V | 7 ζηλωσάαι N!, ζηλωσα VJMAE | 8 κοσμιὰ Hk1,
 κόσμια HSS | τί nur in NE | ἂν τις ~ J | 10 παιδεύσεως, ωσ auf Ras., J | 12 δε +
 Hk1 | 13 ἀρμόζων Wil., ἀρμόζον HSS συμπάντων < V | σωφρόνισμα A | 14 πάντων
 nur in V | σοὶ V, ὅσοι JMAE | 15 ἐπονείδιστος A | 18 ὄντως N!, ὄντος VJMAE |
 21 πάντων < V | 22 ἐπὸ] ἀπὸ V | 23 ὁ < J | 24 πᾶσαν — 27 ἐξαμαρτεῖν < MAE |
 28 οὐκ ἀπεχρήσατο V, οὐ κατεχρήσατο J | ἡλίθια V, ἡλίθη J und dann + ἀπεχρήσατο
 J | φρονοῦσι V, ἀφρονοῦσι J | 31 καὶ ἑορτὰς < A | 33 ἑαυτῶν V, αὐτῶν JME, αὐτῶν A

οὐδὲ τὸ πρῶτον τοῦ μεγάλου θεοῦ πρόσταγμα, διατάσσοντός τε τῷ
 τῶν ἀνθρώπων γένει καὶ ἐπισκῆπτοντος τῷ παιδί τὸν τούτων δια-
 κυβερνᾶν βίον, ὅπως οἱ δεξιῶς καὶ σωφρόνως βιώσαντες κατὰ τὴν
 τοῦ παιδὸς κρίσιν δεύτερον βίον μακάριόν τε καὶ εὐδαίμονα λαγχά-
 5 νωσιν. ⁸ ἐγὼ μὲν οὖν τὸ τοῦ θεοῦ δόγμα περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων
 βιώσεως διεξῆλθον, οὐ μὴν ἄγνοων, καθάπερ οἱ πολλοί, οὐδὲ ἐξ εἰκα-
 σίας οὐδὲ στοχασμοῦ. τάχα δ' ἂν τις εἴποι· πόθεν ἡ προσηγορία τοῦ
 παιδὸς, ποία δὲ γένεσις, εἴπερ εἷς μόνος ὢν θεὸς τεγγάνει, πάσης δὲ
 μίξεως οὗτός ἐστιν ἀλλότριος; ἀλλὰ τὴν γένεσιν διπλὴν τινα νοεῖσθαι
 10 χρή, τὴν μὲν ἐξ ἀποκνήσεως τὴν συνεγνωσμένην ταύτην, ἑτέραν δὲ
 τὴν ἐξ αἰδίου αἰτίας, ἥς τὸν λόγον θεοῦ προνοία θεᾶται καὶ ἀνδρῶν
 ὅς ἐκείνῳ φίλος ὑπάρχει· σοφὸς γάρ τις τὴν αἰτίαν τῆς τῶν ὅλων
 διακοσμήσεως εἶσεται. ὄντος τοίνυν ἀναιτίου μηδεὶός, προϋπάρχειν
 τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἀνάγκη. ὄντος ἄρα κόσμου καὶ τῶν
 15 ἐν αὐτῷ ὄνσης τε αὐτῶν σωτηρίας, τὸν σωτῆρα τῶν πάντων προ-
 υπάρχειν ἀνάγκη· ὥς εἶναι τὸν μὲν Χριστὸν τὴν τῆς σωτηρίας αἰτίαν,
 τὴν δὲ σωτηρίαν τῶν ὄντων τὸ αἰτιατόν, καθάπερ αἰτία μὲν υἱοῦ
 ὁ πατήρ, αἰτιατόν δ' ὁ υἱός. ⁹ καὶ τὸ μὲν προϋπάρχειν αὐτὸν ἱκανῶς
 οἶμαι δεδήλωται. πῶς δ' εἰς ἀνθρώπους καὶ γῆν κατῆλθεν; ἡ μὲν
 20 προαίρεσις τῆς καθόδου, καθὼς οἱ προσῆται προεθέσπισαν, κηδεμο-
 νία τῶν ὅλων ἐστίν· ἀνάγκη γάρ τὸν δημιουργὸν τῶν ἔργων αὐτοῦ κή-
 δεσθαι. ἐπεὶ (δὲ) δὴ σώματι κοσμητικῶ πλησιάζειν ἐν τῇ γῇ χρονίζειν ἐμελ-
 λεν, τῆς χρείας τοῦτο ἀπαιτούσης νόθην τινὰ γένεσιν ἑαυτοῦ ἐμηχανή-
 σατο· χωρὶς γάρ τοι γάμου σύλληψις, καὶ ἀγνῆς παρθενίας εἰλείθνια
 25 [καὶ θεοῦ μήτηρ κόρη], καὶ αἰωνίου φύσεως ἀρχὴ χρόνιος καὶ νοητῆς
 ρύσεως αἰσθησις καὶ ἀσωμάτου φανότητος ὕλη. ¹⁰ ἀκόλουθα τοιγαροῦν
 καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ φάσματος· αἰγλήεσσα περιστρεφὰ ἐκ τῆς Νῶε λάρ-
 νακος ἀποπταμένη ἐπὶ τοὺς τῆς παρθένου κόλπους κατῆρεν. ἀκό-
 λουθα δὲ καὶ τὰ μετὰ τὸν ἀναγῆ πάσης τε ἀγνείας καθαρώτερον καὶ
 30 αὐτῆς ἐγκρατείας κρείσσονα ὑμέναιον, ἢ ἐκ σπαργάνων σοφία τοῦ θεοῦ.

4 vgl. Mt. 25, 46. — 7 vgl. Lact. Div. Inst. IV, 7, 1 u. 8, 3. — 24 vgl. Mt. 1, 18ff.; vgl. Lact. Div. Inst. IV, 25, 3 u. 4. — 27 vgl. Gen. 8, 8 u. Luk. 1, 35 u. 3, 22. — 30 vgl. Luk 3, 40.

2 τούτου MAE | 4 λαγχάνουσιν V | 8 δὲ μίξεως ~ A | 11 θεοῦ προν. ~ A | 12 ὅς] ὡς A | φίλως MA | αἰτίου V | 14 αὐτῶν auf Ras. J | ὄντος ἄρα ~ A | 15 πάντων VJ, ὄντων MAE | 16 τὴν < JMAE | 17 τὸ < J | αἰτιατόν Val, αἴτιον HSS | 19 οἶμαι V, ἤδη JMAE | κατῆλθεν καὶ γῆν J | 20 καθόδου Val., καθόλου HSS | κηδεμονία Hkl, κηδεμονίας HSS | 22 δὲ + Hkl | σωμ. κοσμ. ~ MAE | 24 γάμων JMAE | εἰλείθνια JM | 25 καὶ θεοῦ μήτηρ κόρη < Schultze | αἰωνίου V, αἰωνίας JMAE | 26 φανότητος V, φανότατος JMAE | 28 ἀποπταμένη J | 29 τὰ < JMAE | μετὰ, μὲ auf Ras., J | καθαρώτερον, ὦ auf Ras., J | 30 κρείττοντα A.

ἐντρεπόμενός τε αὐτὸν μετὰ αἰδοῦς ὁ τῶν λουτρῶν πάροχος Ἰορδάνης, ¹¹ πρὸς τοῦτω τε βασιλικὸν χρίσμα ὁμόψυχον τῆς πάντων συνέσεως, παιδεία δὲ καὶ δύναμις παράδοξα κατορθοῦσα καὶ τὰ ἀνίατα ἰωμένη, καὶ εὐχῶν ἀνθρωπίνων ταχεία καὶ ἀνεμπόδιστος βε-
 5 βαίωσης, καὶ ὅλως ὁ σύμπας ὑπὲρ ἀνθρώπων βίος, διδασκαλία τε οὐ φρόνησιν ἀλλὰ σοφίαν διδάσκουσα, τῶν φοιτητῶν οὐ τὰς πολιτικὰς λεγομένας ἀρετὰς μαρνανόντων ἀλλὰ τὰς εἰς τὸν νοητὸν κόσμον ἀτραποὺς ἀγούσας, τὴν τε τοῦ αἰὲ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντος γένους ἐποπτεῖαν ποιοῦντων καὶ τὴν τοῦ μεγίστου πατρὸς ἔννοιαν ἀσπον-
 10 μένων. ¹² τὰ γέ τοι τῶν εὐεργετημάτων οὐ μέτρια· ἀντὶ μὲν τῆς πηρώσεως ὁρασις, ἀντὶ δὲ παρέσεως εὐεξία· ἀντὶ δὲ θανάτου πάλιν εἰς τὸ ζῆν ἀποκατάστασις. παρήμι γὰρ ἄφθονον τῶν ἀναγκαίων παρασκευὴν ἐν ἐρημίᾳ καὶ ἐν ὀλίγοις ἐδέσμασι παντοδαπὴν μεγάλῃς πλήθει πολλοῦ χρόνου περιουσίαν. ¹³ ταύτην σοι τὴν εὐχαριστίαν
 15 κατὰ τὸ δυνατόν ἀποδίδομεν. Χριστὲ ὁ θεὸς καὶ σωτὴρ, μέγαλον πατὴρ μέγιστη πρόνοια, σῶζοντί τ' ἐκ τῶν κακῶν καὶ τὴν μακαριωτάτην διδασκαλίαν διδάσκοντι. οὐ γὰρ ἐγκωμιάζων ταῦτ' ἀλλ' εὐχαριστῶν λέγω. ¹⁴ τίς γὰρ ἂν σε κατ' ἀξίαν ὑμνήσειεν ἄνθρωπος; σὲ μὲν γὰρ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα γεννῆσαι, σὲ δὲ φῶς αὐτοῖς
 20 ἀνάψαι καὶ τὴν ἄτακτον τῶν στοιχείων σύγχυσιν κατακοιμῆσαι τάξει καὶ μέτρῳ. τὸ δὲ τῆς φιλανθρωπίας ἐξαίρετον ἐν τῷ τοῦ εὐπεφυκότας τῶν ἀνθρώπων θείου καὶ μακαρίου ζηλωτᾶς ποιῆσαι βίον, κατανοεῖν θ' ὅπως τῶν ὄντως ἀγαθῶν ἔμποροι γεγεννημένοι πλείοσι τῆς ἑαυτῶν σοφίας τε καὶ συντυχίας μεταδίδοιεν αὐτοῖ τ' ἀρετῆς
 25 καρπὸν αἰώνιον κομίζοιντο, ἀπηλλαγμένοι μὲν ἀκολασίας μετέχοντες δὲ φιλανθρωπίας, οἶκτον μὲν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες πίστεως δὲ προασπίζοντες, αἰδῶ δὲ καὶ παντοῖαν ἀρετὴν ἀσπαζόμενοι, ἦν ὁ πρὸ τοῦ βίος ἀνθρωπίνων ἡθῶν ἐκβεβλήκει, ἥτις ποτε γέγονεν αἰτία μᾶλλον δὲ ἀνάγκη σωτῆρι καθόδου τὴν ὑπὲρ πάντων ποιουμένῳ πρό-
 30 νοίαν· οὐδεὶς γὰρ ἂν τῶν τοσούτων κακῶν καὶ τῆς ἐπικρατησάσης κατ' ἐκείνον τὸν βίον ἀδικίας ἰατρὸς ἀξιόχρεως εὐρέθῃ. ¹⁵ ἡ γοῦν

2 vgl. Act. 10, 38 u. 1 Joh. 2, 27. — 11 Mt. 11, 5. — 13 Mt. 14, 15ff. — 19 2 Makk. 7, 28(?). — 19 Mt. 4, 16. — 23 vgl. Plat. Soph. 231 D.

1 αἰδῶς V | 2 τοῦτω J | τε < A | ὁμόψυχον JMAE, ὁμόψυχον V, aber ψυχον am Rande V² | 4 ἀνθρωπίνην JM | 5 ὅλος MA | διδασκαλίαν J | τε Hk1, δὲ HSS | 6 διδάσκουσα N!, διδάσκουσιν VJMAE | 8 ἀγοῦσας VJ, ἀναλγοῦσας MAE | καὶ + vor κατὰ V | τὰ αὐτὰ] τ' αὐτὰ J | 9 ἐποπτεῖαν VMAE | 10 γέ Val, γὰρ HSS | 11 πηρώσεως Hk1, ῥώσεως HSS | παρέσεως A, παραισεως V, παραινέσεως JME | 17 ἀλλ' < V | 18 ὑμνήσοι A, ὑμνήσῃ JME | ἐν ἀνθρώποις JMAE | 19 ὄντα] ὅλα JM | σὲ τὸ AE | 23 ὄντως N!, ὄντων VJMAE | 27 προασπίζοντες V, προσδοκίαν ἐλπίζοντες JMAE | 28 ἐκβεβλήκει N!, εἰσβ. VJMAE | ἥτις — καθόδου < MAE | 29 καθόδου Hk1, καθ' ὅλου V, καθόλου J | 30 ἂν < J.

πρόνοια μέχρι τῶν τῆδε διήκουσα πάνθ' ὅσα ὑφ' ὕβρεως καὶ ἀκο-
 λασίας ἀκόσμητα ἦν κατεκόσμησε ῥῆστα. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀποκρύφως.
 ἦδει γὰρ τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων φρονήσει καὶ νῶ τὴν ἑαυτοῦ
 δύναμιν θεωροῦντας, τοὺς δὲ ἅτε τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἀπεικασ-
 5 μένους τὴν φύσιν μᾶλλον ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιβάλλοντας· διὸ φανερώς.
 ἵνα μηδεὶς ἀμφιβάλλοι μὴ σπουδαῖος μὴ φαῦλος, τὴν εὐδαίμονα καὶ
 θαυμαστὴν θεωρείαν ὑπ' ὅψιν ἦγεν, τοῖς μὲν πανοραμένοις τοῦ βίου
 ἀποκαθίστας τὸ ζῆν ἐκ θεντέρου, τοὺς δὲ ἐστερημένους τῶν αἰσθή-
 σεων ὑγιῶς κελεύων πάλιν αἰσθάνεσθαι. στηρίξαι δὲ θάλασσαν καὶ
 10 νηνεμίαν ἐκ χειμῶνος ἐπιτάξαι, καὶ τέλος θαυμαστοῖς ἔργοις ἐπιχει-
 ρήσαντα καὶ ἐξ ἀπιστίας τοὺς ἀνθρώπους εἰς πίστιν ἰσχυρὰν προσκα-
 λεσάμενον εἰς οὐρανὸν ἀναπτῆναι. τίνας ἄλλον πλην τοῦ θεοῦ τῆς
 τε ἐξοχωτάτης δυνάμεως ἔργον τοῦτο; ¹⁶ οὐ μὲν οὐδὲ ὁ προσεχὴς
 τοῦ παθήματος καιρὸς τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων θαυμάτων ἀλλότριος
 15 ἦν, ἥνικα νύκτες ἡμερινὸν φῶς ἐπικαλύπτουσαι τὸν ἥλιον ἠφάνιζον·
 κατειλήφει γὰρ δέος τοὺς πανταχοῦ δῆμους τὴν τῶν ἀπάντων πραγ-
 μάτων συντέλειαν ἥκειν, καὶ χάος αὖθις οἷον τὸ πρὸ τῆς τοῦ κόσ-
 μου διατάξεως ἐπικρατήσῃν. ἐζητεῖτο δὲ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ τηλικού-
 του κακοῦ, καὶ εἴ τι πλημμελὲς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ θεῖον
 20 γένοιτο. ἔως ὅτε ἡπίω μεγαλοψυχία τῆς τῶν ἀσεβῶν ὕβρεως ὑπερφρο-
 νήσας ἀποκαθίστησι τὸν οὐρανὸν σύμπαντα τῇ τῶν ἀστρῶν κα-
 τακοσμῶν χορείᾳ. τοιγάρτοι ποσῶς καὶ ἡ τοῦ κόσμου πρόσοψις σκυ-
 θρωπῶσα εἰς τὴν οἰκίαν αὖθις ἀποκαθίστατο γαυρότητα.

XII. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὃ φίλον ἐστὶ βλασφημεῖν, θεὸν ὄντα δε-
 25 δυνῆσθαι κρεῖσσονα καὶ ἡπιωτέραν τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώ-
 πων ἀπεργάσασθαι. τίς οὖν κρεῖσσον μέθοδος ποία δ' ἐπιχειρήσις
 ἀνυψωτέρα πρὸς τὸ τοὺς κακοὺς σωφρονισθῆναι τῆς ἑαυτοῦ
 προσρήσεως; οὐκ αὐτὸς παρὼν καὶ ὁρώμενος ἐδίδασκε τὸν κόσμον
 βίον; εἰ οὖν ἡ τοῦ θεοῦ παραγγελία παρόντος οὐδὲν ἠνυσεν, τί ἂν
 30 ἀπόντος καὶ μὴ ἀκουομένου ὀφείλῃσιν; τί οὖν ἐγένετο ἐμπόδιον
 τῆς μακαριωτάτης διδασκαλίας; ἡ τῶν ἀνθρώπων σκαότης; ὅταν γὰρ
 τὰ καλῶς τε καὶ προσηκόντως παραγγελλόμενα πρὸς ὁργὴν λαμβάνου-
 μεν, τηρικᾶδε τὸ νῆγον τῆς διανοίας ἀμειβοῦται. τί δὲ ὅτι προσφιλέ-
 ῃν ἐκείνοις ἀμελεῖν τῶν προστάξεων καὶ ἀνορέκτους παρέχειν τὰς
 35 ἀκοὰς τῷ τεθέντι νόμῳ; εἰ γὰρ μὴ κατημέλουν, ἔσχον ἂν ἄξια τὰ

8 vgl. Mt. 11, 5. — 9 vgl. Mt. 8, 26. — 12 vgl. Mark. 16, 19. — 15 vgl. Luk. 23, 44.

3 ἑαυτοῦ VJ, ἑαυτῶν MAE | 5 διὸ φανερώς ἵνα Val., διὰ φανέρωσιν ἡ HSS |
 6 εὐδαίμονα Wil., εὐδαιμονίαν HSS | 10 Wortfolge ἐπιτάξαι ἐκ χειμ. AE | 11 προ-
 καλεσάμενος JMAE | 13 τοῦτω V | ὁ < J | 16 πάντως JMAE | 20 ἡπίω JAE, ἡπίως
 VM | 21 ἀποκαθίστη JMAE | 22 ποσῶς V, ποσῶ MAE, < J | 24 Ἀλλ': hier kein
 neues Cap. in V | 32 λαμβάνομεν V.

ἐπιχείρημα τῆς ἀκροάσεως οὐ μόνον εἰς τὸ παραχρημα ἀλλ' εἰς τὸν
 μετέπειτα βίον, ὅς ἐστιν ὡς ἀληθῶς βίος· ὁ γὰρ τοι μισθὸς τοῦ τῷ
 θεῷ πείθεσθαι ὁ ἀφθαρτος καὶ αἰδιος βίος, οὐ δυνατόν ἀντιποιεῖσθαι
 τοῖς εἰδόσι τὸν θεὸν καὶ τοῖς τὸν ἑαυτῶν βίον ζηλωτὸν παρεχομέ-
 5 νοις καὶ οἷον παράδειγμα αἰώνιον τοῖς πρὸς ἁμίλλαν ζῆν προηγο-
 μένοις. ³διὰ τοῦτο οὖν ἡ διδασκαλία παρεδόθη τοῖς σοφοῖς, ἵν' ὅπως
 ἂν ἐκείνοι παραγγέλλωσι, τοῦτο μετ' ἐπιμελείας ὑπὸ τῶν ἐπιζώον
 παραφυλάσσεται καθαρῇ ψυχῇ ἀληθῆς τε ἢ καὶ βεβαίᾳ ἢ φυλακῇ τῆς
 κελεύσεως τοῦ θεοῦ. ἐκ γὰρ τοι αὐτῆς καὶ τὸ πρὸς τὸν θάνατον ἀδεί-
 10 ὑπὸ καθαρᾶς πίστεως καὶ ἐλπινοῦς περὶ τὸν θεὸν καθοσιώσεται
 φύεται, ἀνθίσταται δὲ ζάλεις κοσμικαῖς, ἀνανταγωνίστου θείας ἀρετῆς...
 πεφραγμένη πρὸς τὸ μαρτύριον· ριζήσασα γοῦν ὑπὸ μεγαλοφυΐας
 τοὺς μεγίστους φόβους ἀξιοῦται σιγᾶν παρ' αὐτοῦ, ὃ γενναίως
 ἐμαρτύρησε. ⁴καὶ οὐδὲν σιμνύνεται· ἐπίσταται γὰρ οἶμαι καὶ τοῦτο
 15 θεόθεν δεδοσθαι πρὸς τὸ ἐποστῆραι καὶ πληρῶσαι προθύμως τὰ
 θεῖα προστάγματα. διεδέχεται δὲ τόνδε τὸν βίον μνήμη διαρκῆς καὶ αἰώ-
 νιος δόξα μάλα εἰκότως, εἴπερ ὁ τε βίος σώφρων τοῦ μάρτυρος καὶ τῶν
 παραγγελμάτων μνήμων, ἢ τε τελευτῇ πλήρης ἐνδοξάζεται μεγαλοφυΐας
 τε καὶ εὐγενείας. ὕμνοι δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ψαλτήρια καὶ εὐφημῖαι
 20 καὶ πρὸς τὸν πάντων πόπτην ἔπειρος. ⁵καὶ τοιαύτη τις εὐχεριστία·
 θυσία τοῖς ἀνδράσιν ἀποτελεῖται, ἀγνή μὲν αἵματος ἀγνή δὲ πάσης
 βίας, οὐδὲ μὴν ὁσμὴ λιβάνων ἐπιποθεῖται οὐδὲ περκαῖά, καθαρὸν δὲ
 ὥς ὅσον ἐξαρκέσαι τοῖς ἐνχομένοις πρὸς ἔκλαψιν, σωφροτέστεται
 δὲ πολλῶν καὶ τὰ συμπόσια πρὸς ἔλεον καὶ ἀνάγκησιν τῶν δεομένων
 25 ποιούμενα καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν ἐκπιπόντων. ἀπερ ἂν τις φορτικῶς
 εἶναι νομίζῃ, οὐ κατὰ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν διδασκαλίαν φρονεῖ.

XIII. Ἦδη δέ τινας καὶ ἐν τῷ μνησθῆναι τὸν θεὸν νουθετοῦ-
 ται, τί δὴ ποτε βουληθεῖς οὐ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῶν ὄντων φύσιν
 ἐτεκτήνατο, ἀλλὰ διάφορα καὶ τὰ πλείστα ἐναντία τὴν φύσιν ἐκί-
 30 λευσεν ἀπογεννᾶν; ὅθεν καὶ ἡ διάφορὰ τῶν ἡμετέρων ἡθῶν τε καὶ
 προαιρέσεων· ἦν γὰρ ἴσως ἄμεινον, καὶ πρὸς τὸ πειθεσθῆναι τοῖς
 κελεύσμασι τοῦ θεοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀκριβῆς κατὰληψιν αὐτοῦ καὶ πρὸς
 τὸ βεβαιοῦσθαι τὴν καθ' ἐλάχιστον πίστιν, ὁμοτρόποις εἶναι πάντας
 ἀνθρώπους· δυνατὴ δὲ καὶ ἡ προῆξις ἅτε δὴ θεοῦ, οἱ ταῦτα λέγον-

1 ἀλλὰ καὶ AE | 5 προηγ. ME | 6 ἢ < V | 7 ἐπιζώον VJ, οὐζέων MAE |
 8 παραφυλάσσεται V | καθαρῇ ψυχῇ JMAE | 11 es fehlt ein Dativ Wil. (σφῆρα
 Hkl) | 12 ὑπὸ HSS, ἀπὸ Hkl | 13 σιμνύνεται V | ὃ V, ὅς JMAE, ὅς Val. | 14 οἶμαι
 < J | 16 καὶ < JMAE | 18 τε < JM | 23 Wortfolge πρὸς ἔκλαψιν τοῖς ἐνχ.
 MAE | 24 καὶ < Hkl (nicht Wil.) | 25 ἐκπιπόντων V | 26 νομίζῃ V | οὐ <
 MAE | 26 μακαριώτατην JMBA | 27 τῷ τοῖς vermutet Val. | 33 τὴν κατ' Val.,
 κατὰ τὴν HSS | 34 δυνατὴ 172. 10 ὅλα < MAE.

τες ἐοίκασι μέμφεσθαι τῇ διακοσμήσει τῶν ὅλων καὶ τῇ [τε] ρυ-
 τερινῇ διαδοχῇ μὴ προσδέχεσθαι, βούλεσθαι δὲ αἰετὸν ἡμερινὸν
 φῶς διαρκεῖν, καὶ ταῦτα τῆς ἀκαπαύσεως οὔσης ἀναγκαίως, ἀναγκά-
 τεῖν τε πρὸς τοὺς ὠκεανοῦ καὶ γῆς ὅρους, μέμφεσθαι τε τὴν γῆν
 5 τοσαῦτα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπιγείων δωρουμένην, ἀλλὰ καὶ τὴν
 θάλασσαν αἰτιασθαι παρτοδαπὴν τοῖς πλείουσι παρεχομένην πο-
 ρείαν, καὶ καθάπαξ πάντα μιᾶς μορφῆς ἀξιοῦν εἶναι, ὅλας δὲ καὶ
 ὅρη τὸ συνόλον μὴδ' ἀξιοῦν φαίνεσθαι, καὶ ὅλως πάντα (τὰ) διάφορα
 τῆς φύσεως ἀποτελέσματα σὺν ταῖς προσηγορίαις αὐτῶν ἀναιρεῖν.
 10 καὶ ταῦτα μὲν φανερώς ἔωλα, τὸ δὲ τοὺς ἀνθρώπους πάντας ὁμοιο-
 τρόπους εἶναι ἀξιοῦν, κομιδῇ γελοῖον, μὴδὲ ἐννοεῖν, ὅτι οὐχ ἡπερ
 ἢ τοῦ κόσμου διάταξις αὕτη καὶ τῶν κοσμικῶν, οὐδὲ τὰ φυσικὰ
 τοῖς ἡθικοῖς ὁμοούσια, οὐδὲ τὰ τοῦ σώματος πάθήματα τοῖς τῆς
 ψυχῆς πάθεσι τὰ αὐτά; τὸν μὲν γὰρ σύμπαντα κόσμον ἐκ δια-
 15 φόρων στοιχείων ὁ θεὸς ἐτεκτῆνατο, διαφορῶν γὰρ οὐδῶν τῶν
 σωματικῶν δυνάμεων διάφορα καὶ παντοδαπὰ πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ
 κόσμου ἐπορίζετο ἐξ ἀνάγκης, εἴπερ πολλὰ καὶ ἀναρίθμητα τῇ φύσει,
 ... πολλὰ δ' ἐπὶ θαλάσσης καὶ ἀέρος συντελεῖται, τὸν δὲ ἄνθρω-
 πον λογικὸν ἐποίησεν ζῶον γνῶσιν τ' αὐτῷ κακῶν καὶ ἀγαθῶν
 20 ἐδωρήσατο, ὅπως τὰ μὲν φύγοι τὰ δὲ μεταδιώκοι, δούς τ' αὐτῷ
 τοιαύτης τινὸς σοφίας ἐπιτηδειότητα αὐτεξούσιον αὐτὸν εἶασεν καὶ
 τὴν κρίσιν τῆς διατυπώσεως ἐπέτρεψεν τοῦ καθ' αὐτὸν βίου, καὶ
 ταῦτα ἐξ ἴσης πᾶσιν ἀνθρώποις, πόθεν οὖν τὸ διάφορον τῶν τρό-
 πων; ὅταν οἶμαι τοῦ δωρηθέντος ἡμῖν ἐπὶ τῆς προνοίας ἀγαθοῦ
 25 καταμελῶμεν, θυμῷ δὲ εἰζαντες ἢ ἐπιθυμία, ἀντὶ τῶν βελτιόνων τὰ
 χείρονα αἰρώμεθα, ἐρεθίζει γὰρ οὐ μικρῶς ὁ θυμὸς, βιάζεται δὲ καὶ
 ἢ ἐπιθυμία, καὶ τοὺς ἄφρονας ἐκτραχηλιάζουσιν, ὅταν τοῦ λόγου
 περιγένωνται, ἐπικρατήσαντος δ' ἐκείνου πᾶς ὁ βίος μέτριος ἐπαίνου
 τε ἄξιος, συγκροτεῖται δ' οὖν, ἡνίκα δίκην ἀγαθοῦ τινος ἡνιόχου
 30 σπᾶσῃ τὰς ἡνίας τῆς ἀτάκτου καὶ μανιώδους συνωρίδος, ἐνθὲνδε ἢ
 πίστις, καὶ ἢ πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβεια δικαιοσύνη τε καὶ σωφροσύνη
 καὶ παντοίας ἀρετῆς εὐδαιμονία συνέστη, ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα
 τὰ τῶν ψυχῶν κατορθώματα ἄγει πρὸς τὸν ὅσιον δικαστὴν αὐτὰς οὐ
 κριθησομένας οὐδ' ἐπὶ τὸν τῶν ἁμαρτημάτων ἔλεγχον ἀχθησομένας
 35 ἀλλ' ἐπὶ τὰς τιμὰς, ἃς αὐτὸς ταῖς ἀρίστα βεβιωκυῖαις προϋπέσχετο.

19 vgl. Gen. 3, 5. — 29 vgl. Plat. Phaidr. 254 C.

1 τε < Hk1 | 4 τῇ γῇ J | 5 δωρουμένη J | καὶ πρὸς τὴν J | 6 παρεχομένη J
 7 ἀξιοῦσιν V | 8 τὰ + Wil. | 11 ἡπερ ἢ Val., ἢ περὶ HSS | 14 ἐκ διαφορῶν — 173, 10
 θειοτέρα < JMAE | 18 Lücke! | 25 καταμελῶμεν Hk1, καταμελοῦμεν V | 26 αἰρώ-
 μεθα Hk1, αἰρούμεθα V | 30 ἐνθὲνδε Wil., ἐνθεν δὲ V | 34 κριθησομένας so V.

τὰς δ' ἀκαθάρτους καὶ σωματικῶν ἡδονῶν ἐμφορηθείσας ὧθει βίᾳ
 ὀδυρομένας ἐπὶ τὴν προσήκουσαν δίκην ἢ τιμωρίᾳ ἐπὶ τέλος ἄγουσα
 καὶ ἐκδικάζουσα τὴν δικαίαν τοῦ θεοῦ ἀπόφασιν. ἔνθα μένει μὲν
 αὐτὰς ἀσβεστόν τι καὶ ἀκατάπαυστον πῦρ, μένει δὲ ἀπόκημνόν τε
 5 καὶ κατηρεφὲς βάραθρον. ἀσβεστὸς δὲ καὶ τὸ ἐνθύμημα τῶν πρὸς τὴν
 διαφορὰν τῶν ὄντων ἀπεχθανομένων, μίαν τε καὶ τὴν αὐτὴν ἀξίαν
 πάντων χρημάτων εἶναι θελόντων. ἄδικον ἄρα τοῖς δυσσεβέσιν εἶναι
 δοκεῖ τὰ τίμια τῶν ὑποδεεστέρων προτιμᾶσθαι καὶ τὴν ἀθάνατον
 φύσιν πλεονεκτεῖν τῶν φθαρτῶν καὶ ἐπιγείων ζώων μακαριότητι.
 10 ὅσῳ σεμνοτέρα τε καὶ θειοτέρα τυγχάνει οὕσα, καὶ τῆς θείας ἀγαθό-
 τητος οὐκ ἄμοιρον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς πάν-
 των οὐδ' ὡς ἔτιχε, μόνων δὲ τῶν τὴν θείαν φύσιν ἐξιχνευσάντων
 καὶ τὸ προηγούμενον ἐπιτήδευμα τοῦ βίου προελομένων, τὴν τῶν
 θείων ἐπίγνωσιν.

15 XIV. Τὰ γε μὴν ἐκ γενεᾶς τοῖς αἰδίοις συγκρίνειν μαρία ἐστὶν
 ὡς ἀληθῶς ἢ τελεωτάτη. τῶν μὲν γὰρ οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, τὰ
 δ' ἅτε φύντα καὶ γενόμενα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ τε εἶναι καὶ ζῆν ἐν
 χρόνῳ τινὶ λαβόντα, ἀκολουθῶς καὶ τελευτὴν ἐξ ἀνάγκης ἔχει· τὰ
 δὲ γενόμενα τῷ κελεύσαντι γεννηθῆναι αὐτὰ πῶς ἂν ἐξισάζοιτο;
 20 εἰ γὰρ ὅμοια τὰῦτα ἐκείνῳ, οὐδὲ πρόσταξις τοῦ γεννᾶσθαι προσ-
 ἠκόντως ἂν ἐκείνου νομίζοιτο. ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν οὐδ' ἂν τὰ οὐρά-
 ρια συγκριθεῖν, ὥσπερ οὐδ' ὁ αἰσθητὸς κόσμος τῷ νοητῷ οὐδ' αἰ-
 εῖκόνες τοῖς παραδείγμασιν. ἢ δὲ σύγχυσις τῶν πάντων πῶς οὐ
 γελοῖον, ἀποκρουπτομένης τῆς τοῦ θείου τιμιότητος τῇ πρὸς τοὺς
 25 ἀνθρώπους καὶ τὰ γε θηρία συγκρίσει; ἔφεις δὲ δυναστείας ἀντιρρό-
 που θεοῦ δυναστεία πῶς οὐ μαινομένων ἐστὶν ἀνθρώπων ἀπεστραμ-
 μένων τε τὸν σῶφρονα καὶ ἐνάρετον βίον; εἰ γὰρ ὅλως τῆς θείας
 εὐτυχίας ἀντιποιούμεθα, χρὴ τὸν βίον διάγειν κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ
 κέλευσιν. οὕτω γὰρ (ἐν) μοναῖς ἀθανάτοις καὶ ἀγήροσι κρείσσους
 30 πάσης εἰμαρμένης διάξομεν τὸν βίον, κατὰ τὸν ὑπὸ θεοῦ νόμον
 ὀρισθέντα βιώσαντες. ὁ μὲν γὰρ ἀντίρροπος θεοῦ δυνάμεως ἀνθρω-
 πίνῃ δυνάμει ἢ εἰλικρινῆς καὶ ἄδολος πρὸς τὸν θεὸν λατρεία καὶ ἡ
 εἰς αὐτὸν ἐπιστροφή, θεωρία τε καὶ μάθησις τῶν ἀρεσκόντων τῷ

4 Mt. 25, 41. — 12 vgl. Plat. Phaidr. 248 A ff.

3 ἐκδικάζουσα Hkl, ἐξβιάζουσα V | 4 αὐτὰς Hkl, οὕτως V | 5 ἀσβεστὸς Hkl,
 ἀσμενὲς V | 10 τυγχάνει οὕσα VJ, τυγχάνουσα MAE | 15 μαρίας η, τῆς τελεω-
 τάτης JMAE | 16 nach ἀρχὴ + τις JMAE | 20 ὅμοια Val., μαρία HSS | τοῦ
 N!, τῷ VJMAE | 21 ἐκείνῳ V, ἐκείνῳ JMAE | νομίζοιτο VJ, ἀνομίζοιτο MAE |
 ἀλλ' ἐκείνῳ J | 24 τῇ N!, τῆς V, < JMAE | 25 καὶ N!, εἰ VJMAE | συγκρίνοι
 AE | ἔφεις V | ἀντιρρόπον Hkl, ἂ — ος HSS | 26 ἐστὶν ἀνθρ. ~ JMAE | 29 ἐν +
 Hkl | ἀγήροσι VJ, ἀγείροσι M.

κρείττονι, καὶ τὸ μὴ εἰς γῆν νενευκέναι ἀλλ', ὅση δύναμις, τὴν διά-
νοϊαν ἐπὶ τὰ ὀρθιά τε καὶ ὑψηλὰ ἀναβιβάζειν· ἐκ γάρ τοι τῆς ἐπιτη-
δεύσεως ταύτης τὸ νικᾶν ἀντὶ πολλῶν ἀγαθῶν, φησί, περιγίγνεται.
ἢ τοίνυν αἰτία τῆς τῶν ὄντων διαφορᾶς κατὰ τε τὴν ἀξίαν καὶ ἐν
τῇ τοῦ δύνασθαι παραλλάγῃ τοῦτον ἔχει τὸν λόγον, ὃ πείθονται μὲν
οἱ εὖ φρονοῦντες καὶ εὐχαριστοῦσιν ἐξαισίως, οἱ δ' ἀχαριστοῦντες
ἡλίθιοι τὴν ἀξίαν τῆς ὑπερηφανίας κομίζονται τιμωρίαν.

XV. Καὶ μὴν ὁ τοῦ θεοῦ παρακαλεῖ παῖς πρὸς τὴν ἀρετὴν
ἅπαντας, διδάσκαλον ἑαυτὸν τοῖς εὖ φρονοῦσιν· τῶν τοῦ πατρὸς
10 παραγγελμάτων καθιστάς· εἰ μὴ ἄρα λανθάνομεν ἑαυτοὺς κακῶς
ἀγνοοῦντες, ὅτι διὰ τὸ ἡμῖν συμφέρον τουτέστιν διὰ τὴν τῶν ἀνθρώ-
πων μακαριότητα τὴν γῆν περιενόστησε, καὶ καλέσας ὡς ἑαυτὸν
τοὺς ἀρίστους τῶν τηνικαῦτα βιωφελῇ παιδείαν ἐπαίδευσε, σώφρονος
βίου φάρμακον, πίστιν καὶ δικαιοσύνην, αὐτοὺς ἐκδιδάξας ἀντικρυς
15 τοῦ ἐκ τῆς ἀντικειμένης φύσεως φθόνου, ὃ δειλιάζειν καὶ ἐξαπατᾶν
τοὺς ἀπείρους προσφιλές. ²τοιγαροῦν νοσοῦντας μὲν ἐπεσκέπτετο,
ἀρρώστους δὲ τῶν περιεχόντων κακῶν ἐκούφιζε, παρεμυθεῖτο δὲ καὶ
τοὺς εἰς τοῦσχατον πενίας τε καὶ ἀπορίας προβεβηκότας, ἐπήγει δὲ
τὸ μετὰ λόγου τῆς φρονήσεως μέτριον, φέρειν τε γενναίως καὶ
20 ἀνεξικάκως παντοίαν μὲν ὕβριν παντοίαν δὲ καταφρόνησιν προσέ-
ταξε, διδάσκων ἐπίσκεψιν τινα τοῦ πατρὸς εἶναι τοιαύτην, ὥστε αἰ-
νικᾶν τοὺς μεγαλοψύχως φέροντας τὰ προσπλῖποντα. ταύτην γὰρ
ὑπερφυῶς ἐξοχωτάτην ἰσχὺν εἶναι διεβεβαιούτο, στερρότητα διανοίας
μετὰ φιλοσοφίας, ἥτις ἐστὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ γνῶσις,
25 ἐθίζουσα καὶ τοὺς μετὰ δικαιοσύνης πλουτοῦντας κοινωνεῖν τῶν
παρόντων τοῖς πενιχροτέροις φιланθρώπων διανεμήσει, δυναστείαν
παντὶ τρόπῳ κολύων, δεικνύς τε ὅτι, ὥσπερ μετρίοις προσῆλθεν,
οὕτω μετρίους καταλείψει τοὺς ἀφέντας χαριζόμενος, καὶ ὅτι τῷ
τῶν ἀνθρώπων γένει τὸ προσοίμιον τοῦ ζῆν ἀπὸ τε ἐνδείας καὶ γυμ-
30 νότητος, καὶ ἡ τελευταῖα ὡσαύτως εἰς ἐνδείαν ἀποτελευτᾷ καὶ γυμνό-
τητα, μόνην γάσκων εἶναι πάσης ἀξίαν ἐπιμελείας τὴν ἀρετὴν. ταύ-

16 vgl. Mt. 8, 16. — 20 vgl. Mt. 5, 10ff. — 25 vgl. Mt. 19, 21.

3 περιγίγνεται V | 7 ἀξίαν V, εὐδεξίαν JMA, εὐεργεσίαν E | 9 πατρὸς V,
σος (oder σωτήρος) JMAE | 10 nach παραγγ. wieder ἑαυτὸν V | λανθάνωμεν V |
13 τηνικάδε AE | βιωφελῇ V, βιοφελῶν JMAE | 14 ἀντικρυς V, ἀντικρὺ JMAE
15 nach δειλιάζειν + μὲν AE | 18 ἀπορίας] ἀπονοίας J | 19 λόγου καὶ φρ. Wil.
21 ἐπίσκεψιν AE, ἐπίσκηψιν V, auch J, aber η auf Ras. | 26 πενιχροτέροις E | 28
ἀφέντας χαριζόμενος HSS falsch, ἀφθόνως χαριζόμενος? Hkl, die Stelle sehr
dunkel | καὶ ὅτι — 175, 11. ἔχνη < MAE | 30 nach τελειτῇ + δὲ V (so Wil.)

τὴν οὖν χρῆναι παρήγγειλε τιμᾶν, ὥς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ἐν
 τῷ τῆς ἀρίστης ἀρετῆς οἴακι καθιδρυμένην, ἀσχεῖν δ' ἐξαιρέτως εὐσε-
 βειαν καὶ σωφροσύνην καὶ ἡμερότητα. ταύτην γὰρ εἶναι τὴν μέθοδον
 ἀντιτεταγμένην παντὶ τῷ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν κλύδωνι. τοιγάρτοι τοῦ-
 5 τοις αὐτοῖς καὶ τούτων παραπλησίσι πλείοσι παραγγέλμασι τὰς ψυχὰς
 τῶν μαθητῶν κατηχήσας, ἵνα μὴ μόνον παραγγελίαις ῥηταῖς ἀλλὰ
 καὶ ἔργῳ τὴν ὠφελιμοτάτην ἐπιτήδευσιν μεθέλθοιεν, ἦγεν αὐτοὺς
 ἡγχιμονεύων διὰ μακρᾶς τιнос καὶ ἀσκήτου πορείας ἀνύδρου τε καὶ
 διακεκαυμένης ψάμμου. ἦγελτο δὲ καὶ διὰ κυμάτων μαινομένης θα-
 10 λάττης ὑπὸ τε ἀνέμων ἀγριωθείσης καὶ ἀντείχε τὰ κύματα φέροντα
 ἀντιτύπως θεοῦ τε καὶ δικαίων ἀνδρῶν πορευομένων ἔχνη. ³τοιαύτῃ δὲ
 καὶ τοσαύτῃ πείρᾳ δοκιμάσας τὴν πίστιν τῶν ὑπηκόων δῆμων παρ-
 ὁχεύαζεν αὐτοὺς οὐ μόνον τῶν δεινῶν τε καὶ φοβερῶν καταφρο-
 νητᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος γνησιωτάτους μαθητᾶς. καὶ
 15 οἷ ποτε λίαν εἴξαντα θυμῷ τινα τῶν ἐταίρων καθαπτόμενος λόγοις
 κατέστειλεν· ἐτύγχανε δ' ἐκεῖνος ξιφήρη τινὰ ἐπιφοιτῶντα ἐαυτῷ
 ξίφει πειρώμενος ἀμύνεσθαι, ὥς μὴ παρούσης αὐτῷ τῆς τοῦ σω-
 τήρος ἐπικουρίας· τοῦτον δὲ μένειν κατὰ σχολὴν ἐκέλευσε καὶ μεθ-
 εῖναι τὸ ξίφος, ἐγκαλῶν ὥς ἀπελπίσαντι τῆς πρὸς αὐτὸν κατα-
 20 φυγῆς. νομοθετῶν δὲ διαρρήδην πάντα τὸν ἀδίκων χειρῶν κατ-
 ἀρξάντα ἢ πρὸς τὸν καταρξάμενον ἀδικεῖν ἐπιχειρήσαντα ξίφει
 τε χρησάμενον ἀπολείσθαι βιαίως. ⁴ἥδε ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἡ οὐράνιος
 σοφία αἰρεῖσθαι τὸ ἀδικεῖσθαι πρὸ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ γενομένης ἀ-
 γάχης ἐτοιμῶς ἔχειν κακῶς πάσχειν μᾶλλον ἢ ποιεῖν· μεγίστου
 25 γὰρ ὄντος τοῦ ἀδικεῖν κακοῦ, ἤνυχ ὁ ἀδικούμενος ἀλλ' ὁ ἀδικῶν τῇ
 μεγίστῃ περιβέβληται τιμωρίᾳ. τῷ δ' ὑπηκόῳ τοῦ θεοῦ ἐξῆν μήτε
 ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, θαρρήσαντι τῇ προστασίᾳ τοῦ παρόντος καὶ
 ἐπικουροῦντος ἀεὶ θεοῦ πρὸς τὸ μηδένα τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ βλα-
 βῆναι. πῶς δ' ἂν αὐτὸς ἐαυτῷ τὰ κάλλιστα συνεβούλευσεν, ἢ οἷον
 30 παραιτησάμενος τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν ὥρῃθι δεῖν αὐτὸς ἐαυτῷ
 βοηθεῖν; μάχη δ' ἦν μεταξὺ δυοῖν καὶ ἀμφίβολον τὸ τῆς νίκης·
 οὐδεὶς δ' εὖ φρονῶν τὰ ἀμφίβολα πρὸ τῶν ἀραρότων προαιρεῖται.
 πῶς δὲ ἔμελλε περὶ τῆς τοῦ θεοῦ παρουσίας καὶ βοηθείας ἀμφιβάλ-
 λειν ὁ τοσοῦτων μὲν ἐν πείρᾳ γενόμενος κινδύνων ἀεὶ δ' εὐχερῶς

15 ff. vgl. Mt. 26, 51 ff. — 23 vgl. Plat. Kriton 48 D ff., Gorg. 469 B.

7 ἔργων J | 16 ἐπιφοιτῶντα V, ἐπιφοιτῶν J, ἐπιφοιτῶν τὴν MAE | ἐαυτῷ V,
 ἐαυτοῦ JMAE | 17 ξίφει — παρούσης αὐτῷ < JMAE | 20 τὸν JA, τῶν VME | προ-
 κατάρξαντα J | 26 τιμωρία] ποινή V | ἐξείν V | 28 ἀεὶ V, αὐτῷ JMAE | 29 τὰ
 κάλλιστα — 30 αὐτὸς ἐαυτῷ < MAE | 31 δεῖν V | 33 ἀμφιβάλλειν, εἰν auf
 Ras., V.

ὄνσθαις ἀπὸ τῶν δεινῶν μόνῳ θεοῦ νεύματι, ὁ διὰ θαλάσσης ὁδοί-
 πορήσας παραγγέλλματι τοῦ σωτῆρος καταστορεσθείσης καὶ στερεᾶν
 παρασχομένης ὁδὸν τοῖς διαπορντίοις δῆμοις; αὕτη γὰρ οἶμαι προφα-
 νῆς ὑποβάθρα πίστεως καὶ θεμέλιος οὗτος πεποιθήσεως, ἥνικα ἂν
 5 τὰ θαυμαστὰ ταῦτα καὶ ἄπιστα γινόμενα καὶ ἐπιτελούμενα ἱστοροῦμεν
 τῇ τοῦ προνοοῦντος κελεύσει. ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ μὴ μεταμέλειν ἐπὶ
 τῇ πίστει παραγίνεται, ἥνικα ἂν τις προσπίπτῃ πείρᾳ κακῶν, καὶ τὸ
 ἄτρεπτον ἔχειν τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἐλπίδα· ταύτης γὰρ τῆς ἐξέως
 ἐγγενομένης τῇ ψυχῇ, ἴδονται κατὰ τὴν διάνοιαν ὁ θεός· ἀήττητος
 10 δ' οὗτος, οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἄρα τὸ ἀήττητον ἔχουσα κατὰ τὴν ἐαυτῆς
 διάνοιαν ὑπὸ τῶν περιεστώτων κακῶν κρατηθήσεται. πείρα δὲ τοῦτο
 μεμαθήκαμεν ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ νίκης, ὅς τὴν ὑπὲρ τῶν πάντων πρό-
 νοιαν ποιούμενος ὑπὸ τῆς τῶν ἀσεβῶν ἀδικίας ἐμπαροινηθείς, μὴ-
 δεμίαν ἐκ τοῦ παθήματος καρπωσάμενος βλάβην, μέγιστα νικητήρια
 15 καὶ αἰδιὸν τινα στέφανον κατὰ τῆς πονηρίας ἀνεδήσατο, ἐπὶ τέλει
 μὲν ἀγαθὸν τὴν προαίρεσιν τῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ στοργῆς τῆς
 περὶ τοῦ δικαιίου, συντρίψας δὲ τὴν τῶν ἀδίκων τε καὶ ἀσεβῶν
 ὁμότητα.

XVI. - Ἀλλὰ τὸ μὲν πάθημα ἐκείνου ὑπὸ τῶν προφητῶν ἤδη προ-
 20 κεκήρυκτο, προκεκήρυκτο δὲ καὶ ἡ σωματικὴ γένεσις αὐτοῦ, προ-
 είρητο δὲ καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐνσωματώσεως, φανερά δ' ἦν καὶ ἡ αἰτία
 τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ, ὅπως τὰ ἐκ τῆς ἀδικίας τε καὶ ἀκολασίας
 ἐκφύοντα γεννήματα, λυμαινόμενα τοῖς δικαίοις ἔργοις καὶ τρόποις,
 ἀναιρεθεῖν, πᾶσα δὲ ἡ οἰκουμένη φρονήσεώς τε καὶ σωφροσύνης μετ-
 25 ἄσχοι, ἐπικρατήσαντος σχεδὸν ἐν ταῖς πάντων ψυχαῖς τοῦ θεοπισ-
 θέντος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος νόμου, καὶ θεοσεβείας μὲν ῥωσθείσης, δεισι-
 δαιμονίας δὲ ἐξαλειφθείσης, δι' ἣν οὐ μόνον ἀλόγων ζώων σφαγαί,
 ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνων ἱερευμάτων θυσίαι καὶ ἐναγῇ μιάσματα βομῶν
 ἐπενοήθη, κατὰ τε Αἰγυπτίους καὶ Ἀσσυρίους νόμους χαλκηλάτοις
 30 ἢ καὶ πλαστοῖς ἰνδάλμασιν σφαγιαζόντων ψυχὰς δικαίας. ²τοιγάρτοι

1 ff: vgl. Exod. 14, 21. — 13 vgl. Mt. 27, 39. — 19 ff. vgl. Luk 24, 25; Mt. 1, 22.

1 μόνον AE | 3 παρασχομένης VJ, παρασχόμενος MAE | διαπορντίοις schwer-
 lich richtig Wil., διὰ πόντον ἰοῖσι Hk1 | 5 ἱστοροῦμεν VM | 6 μεταμέλειαν A |
 7 προσπίπτῃ JM, προσπίπτει V, προσπίπτει AE | 8 ἔχειν Val., ἔχῃ JM, ἔχει V,
 ἔχοι AE | 10 ἔχουσα < MAE | 11 διεστώτων V | κακῶν V, δεινῶν JMAE | πείρα:
 Wil., παρὰ HSS | 13 ἀσεβοῦντων JMAE | ἐμπαροινηθείς V, ἐμπαρηνηθείς M |
 17 δὲ] τε V | 19 πάθος A² | ἐκεῖνο JM | 20 an der zweiten Stelle προκεκήρυκτω V |
 γένεσις VM, γέννησις JAE | 21 φανερά — ὅπως τὰ ἐκ < MAE | 22 σαρκώ-
 σεως J, βουλήσεως V | καὶ + vor τῆς ἀδικ. MAE | 23 λυμαινόμενα < A | 24 φρον-
 τίσεως V | 25 ἐν < MAE | 29 Αἰγ. καὶ Ἀσσ. < JMAE | νόμοις VM.

- καρπὸν ἤραντο τὸν προσήκοντα τῇ τοιαύτῃ θρησκείᾳ Μέμφις καὶ Βαβυλῶν, ἐρημωθείσαι καὶ ἀοίκητοι καταλειφθεῖσαι μετὰ τῶν πα-
 τρώων θεῶν. καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἀκοῆς λέγω, ἀλλ' αὐτὸς τε παρὼν
 καὶ ἱστορήσας ἐπόπτης τε γενόμενος τῆς οἰκτρᾶς τῷ πόλεων τύχης.
 5 Μέμφις ἐρημος, ἐν ἣ Μω(ϋ)σῆς κατὰ τὴν θείαν πρόσταξιν τὴν τοῦ
 δυνατωτάτου τότε Φαραῶνος ὑπεροψίαν κατέθραυσε, τὸν τε στρα-
 τὸν αὐτοῦ πολλῶν καὶ μεγίστων ἔθνων νικηφόρον πεφραγμένως
 τε καθωπλισμένον οὐ βελῶν τοξύμασιν οὐδ' ἄκοντίων ῥίπαῖς μόνῃ
 δ' ὁσία προσευχῇ καὶ ἡμέρῳ λιτανείᾳ καθείλεν.
 10 XVII. Οὐδεὶς δ' ἂν ἐκείνου τοῦ δήμου μακαριώτερος γέγονει πώποτε
 ἢ γένοιτο, εἰ μὴ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐκόντες τοῦ ἁγίου πνεύματος
 ἀπεκήρυξαν. τί δ' ἂν εἴποι τις ἄξιον περὶ Μωϋσέως; ὃς ἄτακτον
 δῆμον εἰς τάξιν ἀγαγών, πειθοῖ τε καὶ αἰδοῖ τὰς ψυχὰς αὐτῶν κα-
 τακοσμήσας, ἀντὶ μὲν αἰχμαλωσίας ἐλευθερίαν αὐτοῖς περιποιεῖτο,
 15 ἀντὶ δὲ σκυνθρωπότητος φαιδρὸν ἐποίει, καὶ εἰς τοσοῦτον τὴν ψυχὴν
 αὐτῶν προηγάγετο, ὥστε τῇ λίαν ἐπὶ τὰναντία μεταβολῇ τῇ τε τῶν
 κατορθωμάτων εὐτυχίᾳ ἀλαζονέστερον τῶν ἀνδρῶν τὸ φρόνημα
 γενέσθαι· ὃς τοσοῦτον ὑπερῆρε σοφία τοὺς πρὸ αὐτοῦ, ὥστε καὶ
 τοὺς ἐπαινουμένους ὑπὸ τῶν ἔθνων ἦτοι σοφοὺς καὶ φιλοσόφους
 20 ζηλωτὰς τῆς ἐκείνου σοφίας γενέσθαι. ² Πυθαγόρας γὰρ τὴν ἐκείνου
 σοφίαν μιμησάμενος εἰς τοσοῦτον ἐπὶ σωφροσύνῃ διαβεβόηται, ὥστε
 καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ Πλάτῳ παράδειγμα τὴν ἑαυτοῦ ἐγκράτειαν
 καταστήσαι. Δανιὴλ δὲ ὁ θεοπίστας τὰ μέλλοντα καὶ τῆς ἐξοχωτάτης
 μεγαλοψυχίας ἐργάτης ἦθ' ὧν τε καὶ παντὸς βίου κάλλει διαπρέψας
 25 πόσῃν τινὰ καὶ πῶς τραχείαν κατηγωνίσατο δυσχέριαν τοῦ κατ'
 Ἀσσυρίαν τότε τυράννου; ³ ὄνομα δ' ἐκείνῳ Ναβουχοδονόσορ ἦν, οὗ
 πάσης τῆς γενεᾶς ἐξαλειφθείσης ἡ σεμνὴ καὶ ὑπερμεγέθης ἐκείνη δύ-
 ναμις πρὸς τοὺς Πέρσας διήλθε. διαβόητος γὰρ ἦν καὶ ἄχρι νῦν
 ἐστὶν ὁ πλοῦτος τοῦ τυράννου, καὶ ἡ ἄκαιρος περὶ τὴν μὴ δέουσαν
 30 θρησκείαν ἐπιμέλεια, μετὰλλων τε παντοδαπῶν εἰς τὴν τῶν θεῶν

6 Exod. 12, 31 ff. — 8 Exod. 14, 26 ff. — 22 vgl. Plato Rep. 600 B. — 23 ff. vgl. Dan. 2—6, 24.

1 ἤραντο V | τῇ < JMAE | 2 ἐρημωθείσαι V, ἐρημωθήσεται JMAE | κατα-
 λειφθεῖσαι (so) V, καταλειφθεῖσαι JME, καταλειφθήσονται A | 5 ἐρημος ἐνῇ V,
 ἠρήμωσεν ἢ J, ἠρήμωσαν ἢ M, ἠρήμωται ἢ A, ἠρήμωτε ἢ E., verbessert von Hkl |
 6 δυνατωτέρου V | Φαραῶνος V, Φαραῶν ὄν JMAE | ὑπεροψίαν V, ὑπεροψία
 JMAE | 7 πεφραγμένως τε καθωπλισμένον VJ, πεφραγμένος τε καθ. M, πεφραγ-
 μένον τε καθ. AE | 10 γέγονει Hein. γέγονε HSS, | ποτε V | 12 μωσέως V,
 μωσέως JMAE | 14 περιποιεῖτο V, ἐδωρεῖτο JMAE | 17 Wortfolge τὸ φρόνημα
 τῶν ἀνδρῶν JMAE | 25 κατ' ἀσσυρίαν VJ, κατὰ συρίαν MAE | 27 ἐκεῖνο V |
 30 τε N!, δὲ VJMAE.

κατασκευὴν δαψίλεια καὶ ναῶν οὐρανομήκη ὑψώματα, φρικτοὶ τε
καὶ πρὸς ὁμότητα οἱ τῆς θρησκείας συντεθέντες νόμοι· ὧν πάντων
ὁ Δανιὴλ καταφρονήσας διὰ τὴν ἄχραντον πρὸς τὸν ὄντως θεὸν
εὐσέβειαν, τὴν ἄκαιρον τοῦ τυράννου σπουδὴν μεγάλου τινὸς κακοῦ
5 ἰσομένην αἰτίαν ἐμαντεύετο. ἀλλ' οὐκ ἔπειθε τὸν τύραννον· ὁ γὰρ
ἄφθονος πλοῦτος ἐμπόδιον πρὸς τὸ καλῶς φρονεῖν ὑπάρχει. τέλος
γούν τὸ ἄγριον τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ὁ δυνάστης ἐξέφηνε, θηροῖν
ἀγρίοις διαλυμανθῆναι τὸν δίκαιον κελεύσας. Ἄγενναία γε μὴν καὶ ἡ
τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ μαρτυρεῖν ὁμοδοξία· οὕς οἱ μετὰ ταῦτα ζηλώσαν-
10 τες ὑπερμεγέθη δόξαν τῆς πρὸς τὸν σωτῆρα πίστεως ἤρασαντο. περὶ
καὶ καμίνῳ καὶ τοῖς εἰς τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τεταγμένοις δεινοῖς ἀδῆωτοι·
ἀγνῇ τε σωμαίων προσβολῇ τὸ ἐμπεριεχόμενον τῇ καμίνῳ πῦρ ἀπω-
θούμενοι. Δανιὴλ δὲ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας,
ἀναιρεθείσης κεραυνῶν βολαίς, ἐπὶ Καμβύσῃ τῶν Περσῶν βασιλεῖα
15 μετῆλθεν ἐκ θείας προνοίας, φθάνος δὲ κἀνταῦθα, καὶ πρὸς γε τῷ
φθόνῳ ὀλέθριοι μάγων ἐπιβουλαί, διαδοχαί τε κινδύνων μεγάλων τε
καὶ πολλῶν, ἐξ ὧν πάντων συναιρομένης τῆς Χριστοῦ προνοίας
σωθεῖς εὐχερῶς παντοίας ἀρετῆς πείρα διέπρεψεν. ⁵οἱ γὰρ τοι μάγοι,
τρὶς τῆς ἡμέρας εὐχομένου τοῦ ἀνδρὸς μεγάλας τε καὶ ἐξαισίους ἀρε-
20 τὰς ἀξιουμένημονεύτων ἔργων κατορθοῦντος, αὐτὴν τὴν τῶν εὐχῶν
ἐπίτευξιν φθόνῳ διέβαλλον, ἐπικίνδυνον σφόδρὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ
δύναμιν διαβάλλοντες πρὸς τὸν δυνάστην ἔπεισαν αὐτόν, τοσούτων
ἀγαθῶν δημοσίᾳ παραίτιον τοῖς Πέρσαις γενόμενον, λέοντων ἀγρίων
θοίνῃ κατακριθῆναι. καθείρκετο δὲ κατακριθεὶς οὐκ εἰς ὄλεθρον ἀλλ'
25 αἰώνιον εὐδοξίαν ὁ Δανιὴλ, καὶ ἐν μέσοις τοῖς θηροῖν ἐξεταζόμενος
ἡπίων καὶ ἡμερωτέρων τῶν θηρίων ἢ τῶν καθειροζάντων ἐπειράτο·
πάντας γὰρ εὐχὴ κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης ἀρετῇ συναιρομένη
τιθασοὺς ἀπειργάζετο τοὺς λυσσώδεις τῇ φύσει. ⁶γνωσθέντων δὲ
τούτων τῷ Καμβύσῃ (οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἦν τοσαύτης οὕτω τε θείας
30 δυνάμεως κατορθώματα ἐπισκιάζεσθαι), ὑπερεκπέπληκτο μὲν αὐτὸς
τῷ θαύματι τῶν ἀγγελλομένων, μετεγίνωσκε δὲ ἐπὶ τῷ πεισθῆναι
ταῖς διαβολαῖς τῶν μάγων εὐχερῶς· ὅμως γούν ἐτόλμησε τῆς θείας
ἐκείνης ἐπόπτης γενέσθαι καὶ ἰδεῖν τὸν ἄνδρα ἑκατέρας τῆς χειρὸς
ὑψώματι τὸν Χριστὸν ὑμνοῦντα, τοὺς δὲ λέοντας ὑποβεβλημένους·
35 καὶ οἶονεῖ τὰ ἴχνη τοῦ ἀνδρὸς προσκυνοῦντας, καὶ παραχρῆμα τοὺς
ἀναπείσαντας αὐτὸν μάγους τῇ αὐτῇ ζημίᾳ κατέκρινε, καθείρξέ τε

2 οἱ < Hkl | 3 καταφρονήσας: damit endet der Text von Oratio Constantini
in A | 4 κακοῦ < J | 9 οἱ < J | 13 μετὰ JM, κατὰ VE | 14 τὸν περσῶν JME |
26 τῶν < vor θηρίων VME | 27 τιθασσοὺς JME | 29 τῷ τῇ M, < E | οὐδὲ V, οὐ
JME | 33 ἰδεῖν VJM, ἰδὼν E | 35 τῆς τοῦ M | τοῦ < V.

τῇ τῶν λεόντων ἀντὶ τούτους μάγους· οἱ δὲ θῆρες οἱ τὸν μικρῷ πρόσθεν
κολακεύσαντες ἐπεφοίτων τοῖς μάγοις καὶ πάντα αὐτοὺς κατὰ τὴν
ἑαυτῶν φύσιν ἐλυμήναντο.

XVIII. Παρίσταται δέ μοι καὶ τῶν ἁλλοδαπῶν τι μαρτυριῶν
5 τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος ἀπομνημονεῦσαι· ἐκ γάρ τοι τούτων
δηλονότι καὶ ἡ τῶν βλασφημούντων αὐτὸν διάνοια οἶδεν αὐτὸν θεὸν
ὄντα καὶ θεοῦ παῖδα, εἶπερ γοῦν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις πιστεύουσιν.
ἢ τοίνυν Ἐρεθραία Σίβυλλα, μάσκουσα ἑαυτὴν ἑκτῇ γενεᾷ μετὰ
τὸν κατακλυσμὸν γενέσθαι, ἱερῖα ἦν τοῦ Ἀπόλλωνος, διάδημα ἐπ'
10 ἰσῆς τῷ θρησκευομένῳ ἐπ' αὐτῆς θεῷ φοροῦσα, καὶ τὸν τρίποδα
περὶ ὃν ὁ ὄφις εἴλειτο περιέπουσα, ἀποφοιβάσουσά τε τοῖς χρωμένοις
αὐτῇ, ἡλιθιότητι τῶν γονέων ἐπιδεδωκότων αὐτὴν τοιαύτη λατρεία,
δι' ἣν ἀσχήμονες θυμοὶ καὶ οὐδὲν σεμνὸν ἐπιγίνεται, κατὰ τὰ αὐτὰ
τοῖς ἱστορουμένοις περὶ τῆς Λάφνης. αὕτη τοίνυν εἶσω τῶν ἀδύτων
15 ποτὲ τῆς ἀκαίρου δεισιδαιμονίας προαχθεῖσα καὶ θείας ἐπιπνοίας
ὄντως γενομένη μεστή, δι' ἐπῶν περὶ τοῦ θεοῦ τὰ μέλλοντα προε-
θέσπισεν, σαφῶς ταῖς προτάξεσι τῶν πρώτων γραμμάτων, ἥτις ἀχρο-
στιχὶς λέγεται, δηλοῦσα τὴν ἱστορίαν τῆς τοῦ Ἰησοῦ κατελεύσεως.

20 Ἰδρῶσει γὰρ χθών, κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται
Ἡ ξει δ' οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων
Σ ἄρκα παρὼν πᾶσαν κρίναι καὶ κόσμον ἅπαντα.
Ο ψονται δὲ θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι
Υ ψιστον μετὰ τῶν ἁγίων ἐπὶ τέρμα χρόνοιο,
Σ αροχοφόρων ψυχὰς δ' ἀνδρῶν ἐπὶ βήματι κρίνει.
25 Χ ἔρσοις ὅταν ποτε κόσμος ὅλος καὶ ἄκανθα γένηται,
Ρ ἴψωσιν τ' εἰδῶλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα,
Ε κκαύσῃ δὲ τὸ πῦρ γῆν οὐρανὸν ἠδὲ θάλασσαν,
Ι χρεῦθον ῥήξῃ τε πύλας εἰρκτῆς αἶδαο.

19 ff. Oracula Sibyllina ed. Rzach VIII, 217—243 (vgl. Augustinus De civit.
dei XVIII, 23). — 26 Ρίψωσι — ἅπαντα: Lact. Div. inst. VII, 19, 9 = I, p. 646,
ed. Brandt.

4 μαρτύριον E | 5 γάρ τοι γάρ V | 6 δηλονότι < J | 7 λόγοις Hkl | πιστεύου-
σιν, aber ou auf Ras., J, πιστεύουσιν VME | 11 ὁ < VM | 12 ἡλιθιότητι V | 14 τοί-
νυν] οὖν J | 15 δεισιδ., ei u. i auf Ras., J | 16 ὄντως < J | 19 γὰρ] δὲ Or. Sib. | 20
αἰῶσις V | 21 Wortfolge κρίναι πᾶσαν V | 22 καὶ E, κ' V, τ' JM | 23 χρόνον, ou auf
Ras., J | 24 σαροχοφόρον VE, σαροχοφόρος J, σαροχοφόρων M, σαροχοφόρων ἀνδρῶν
ψυχὰς oder σ. ψυχὰς (δ') ἀνθρώπων Or. Sib. | ψυχὰς, ιχ auf Ras., J, | δ' V, τ' JME | βή-
ματος M, Or. Sib. 2 | κρίνει VME, κρίνη J, κρίνει Or. Sib. die meisten HSS | 26 ῥίψωσι
HSS, -ν Wil., ῥίψουσι(ν) δ' Or. Sib. | 27 ἐκκαύσῃ — θάλασσαν < JE | ἐκκαύσε M,
Or. Sib. | 28 ἰχρεῦθιν JE | ῥήξῃ τε] ῥήξει τε VJM, φρήξειε oder γλήξει δὲ Or. Sib.

Σ ἄρξ τότε πᾶσα νεκρῶν ἐς ἐλευθέριον φᾶος ἥξει.
 Τ οὐς ἁγίους ἀνόμους τε τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
 Ο πόσα τις πράξας ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει.
 Σ τήθεα γὰρ ζοφόμεντα θεὸς φωστῆρσιν ἀνοίξει,

5 Θ ρῆνος τ' ἐκ πάντων ἔσται καὶ βρυγμὸς ὀδόντων.
 Ε κλείψει σέλας ἡελίου ἄστρων τε χορεία,
 Ο ὕρανὸν εἰλίξει, μήνης δέ τε φέγγος ὀλείται.
 Υ ψώσει δὲ γάραγγας, ὀλεῖ δ' ὑψώματα βουνῶν.

Υ ψος δ' οὐκ ἔτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανέεται,
 10 Ι σά τ' ὄρη πεδίοις ἔσται, καὶ πᾶσα θάλασσα
 Ο ἕκ εἰς πλοῦν εἴξει· γῇ γὰρ φρυχθείσα κεραυνῶ,
 Σ ὕν πηγαῖς ποταμοὶ τε καχλάζοντες λείπονσιν,

Σ ἀλπιγξ δ' οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει,
 Ω ρύονσα μύσος μέλεον καὶ πῆματα κόσμου.
 15 Τ αρταρόεν δὲ χάος δείξει τότε γαλα χανοῦσα,
 Η ξουσιν δ' ἐπὶ βῆμα θεοῦ βασιλῆες ἅπαντες.
 Ρ εύσει δ' οὐρανόθεν ποταμὸς πυρὸς ἠδὲ θείου,

Σ ἡμαδὲ τοι τότε πᾶσι βροτοῖς ἀριδείκετον, οἶον
 Τ ὁ ξύλον ἐν πιστοῖς, τὸ κέρας τὸ ποθούμενον ἔσται.
 20 Α νδρῶν εὐσεβέων ζωή, πρόσκομμά τε κόσμου,
 Υ δασι φωτίζον κλητοὺς ἐν δώδεκα πηγαῖς
 Ρ ἄβδος ποιμαίνουσα σιδηρεῖη γε κρατήσει.

10—11 vgl. Lact. Div. instit. VII, 16, 11 = I, p. 636, 20 ed. Brandt. —
 13 Σάλπιγξ — ἀφήσει: Lact. Div. inst. VII, 16, 11 = I, p. 637. — 15—16 Ταρτ. —
 ἅπαντες: Lact. Div. inst. VII, 20, 3 = I, p. 648.

1 Wortfolge πᾶσα τότε V | 2 τῶν ἁγίων, ἀνόμους (oder ἀνόμων) δὲ Or. Sib. (besser!) | ἐλέγξει so oder ἐλίξει oder φλέξει Or. Sib. | 3 ὅς πόσα JM | ἔλαθε JM | 5 τ'] δ' Or. Sib. | τ' ἐκ] τε J | ἔσται] ἥξει Or. Sib. ΦΨ | 7 εἰλίξει VJ, Or. Sib., εἰλήξει M, εἰλείξει E | 8 ὀλῆ V | 9 λυγρὸν HSS (auch Or. Sib.), λοιπὸν anon. Paris. | 10 τ'] δ' Or. Sib. Ω | 11 εἰς] ἔτι Or. Sib. (besser) | εἴξει V, ἥξει JM, ἔξει E, Or. Sib. (besser) | γῇ] τῇ V | κεραυνῶ] τοῦ ἔσται Or. Sib. Ω | 12 ποταμοῖς τε oder ποταμοὶ δε Or. Sib. | τε < VE | καχλάζοντες V, Or. Sib. Ψ (so Wil.) | λείπονσι V | 13 σάλπιγξ V, Or. Sib. zwei HSS | 14 μύσος Or. Sib. ΦΨ, μῦσος V, Or. Sib. Ω, < JME | μελέων Or. Sib. ΦΨ, μᾶλλον Ω, μέλλον VJ, τὸ μέλλον ME | κόσμον J | 15 ταρτάρειον Or. Sib. | δὲ Or. Sib., Lact., < VJM | τότε Or. Sib., Lact., ποτε VJM | 16 ἥξουσι VJM | βασιλῆες Lact. | 17 ἠδὲ γε θείου VE, ἠδὲ θείου JM, ἠδὲ θείου nach der Uebers. von Augustinus ignisque et sulphuris amnis | 18 zu ἀριδείκετον am Rande φανερόν V | ἀριδείκετον οἶον] σφρηγίς (od. σφραγίς) ἐπίσημος Or. Sib. | 20 τε] δὲ Or. Sib. | 21 φωτίζων J, Or. Sib. | κλητοὺς V, Or. Sib., πιστοὺς JME.

Ο ὕτος ὁ νῦν προγραφείς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν
 Σωτὴρ ἀθάνατος βασιλεὺς ὁ παθὼν ἔνεχ' ἡμῶν.

⁵ Καὶ ταῦτα τῇ παρθένῳ δηλαδὴ θεόθεν ἐπέστη προκηρύξαι. μακα-
 ρίαν δ' αὐτὴν ἔγωγε κρίνω, ἣν ὁ σωτὴρ ἐξελέξατο προφητὴν τῆς
 5 ἑαυτοῦ περὶ ἡμῶν προμηθείας.

XIX. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστοῦσιν, καὶ ταῦτα
 ὁμολογοῦντες Ἐρυθραίαν γεγενῆσθαι Σιβύλλαν μάντιν, ὑποπτεύουσι
 δέ τινα τῶν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ποιητικῆς μούσης οὐκ ἄμοιρον
 τὰ ἔπη ταῦτα πεποιηκέναι, νοθ' ἕσθαι τε αὐτὰ καὶ Σιβύλλης θεοπίσ-
 10 ματα εἶναι λέγεσθαι, ἔχοντα βίωφελεις γνώμας τὴν πολλὴν τῶν ἡδονῶν
 περικοπτούσας ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τὸν σῶφρονά τε καὶ κόσμιον βίον
 ὁδηγοῦσας. ² ἐν προφανεί δ' ἀλήθεια, τῆς τῶν ἡμετέρων ἀνδρῶν ἐπι-
 μελείας συλλεξάσης τοὺς χρόνους ἀκριβέστερον, ὥς πρὸς τὸ μῦθενα
 τοπάζειν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ κάθοδον καὶ κρίσιν γεγενῆσθαι τὸ
 15 ποίημα καὶ ὥς πάλαι προλεχθέντων ὑπὸ Σιβύλλης τῶν ἔπων ψεῦδος
 διαφημίζεσθαι. ³ ὁμολόγηται γὰρ Κικέρωνα ἐντετυχηζότα τῷ ποιήματι
 μετενεγκεῖν τε αὐτὸ εἰς τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον καὶ ἐντάξαι αὐτὸ τοῖς
 ἑαυτοῦ συντάγμασιν, τοῦτον (δ') ἀνηρῆσθαι κρατήσαντος Ἀντωνίου.
 Ἀντωνίου δ' αὖ πάλιν Αὔγουστον περιγεγενῆσθαι, ὃς ἔξ καὶ πεντή-
 20 κοντα ἔτεσιν ἐβασίλευσε. τοῦτον Τιβέριος διεδέξατο, καθ' ὃν χρόνον
 ἡ τοῦ σωτῆρος ἐξέλαμψε παρουσία, καὶ τὸ τῆς ἀγιοτάτης θρησκείας
 ἐπεκράτησε μυστήριον ἢ τε νέα τοῦ δήμου διαδοχὴ συνέστη, περὶ
 ἧς οἶμαι λέγειν ⁴ τὸν ἐξοχώτατον τῶν κατὰ Ἰταλίαν ποιητῶν.

Ἐνθεν ἔπειτα νέα πληθὺς ἀνδρῶν ἐφαάνθη.

25 καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ τῶν Βουκολικῶν τόπῳ.

Σιχελίδες Μοῦσαι, μεγάλην φάτιν ὑμνήσωμεν.

τί τούτου φανερώτερον; προστίθῃσι γάρ.

Ἦλυθε Κυμαίου μαντεύματος εἰς τέλος ὁμφῇ.

6 vgl. Lact. Divin. inst. IV, 15, 26ff. — 16 vgl. Cic. De Divin. II, 54. — 24
 Verg. Ecl. IV, 7. — 26 Verg. Ecl. IV, 1. — 28 Verg. Ecl. IV, 4.

1 θεὸς ἡμῶν HSS, Or. Sib. ΦΨ, θεοσημείοις Ω, θεοσήμοις Rzach | 3 καὶ
 ταῦτα hier beginnt Cap. 19 (19) in VE | 8 τῶν VJ, τὸν ME | 12 ἀλήθεια J | 13
 ὥς < J | 14 τοῦ < V | 17 ἐντάξαι Wil., συντ. HSS | 18 δ' + Wil. | ἀνηρῆσθαι
 V, ἀναιρεῖσθαι JME | 20 ἔτεσιν VJM, ἔτη E | 23 τῶν] τῆς ME | τὴν + vor Ἰταλίαν J |
 24 ἔπειτα] ἐπὶ τὰ V | 25 ἐν < V | τόπῳ N!, τρόπῳ V, τόπων JME | 28 Ἦλυθε
 VE, κλύθε, ε auf Ras., + γε J, κλύτε M | ὁμφῇ JM.

Κυμαίαν αινιττόμενος δηλαδή τὴν Σίβυλλαν. καὶ οὐκ ἠρξέσθῃ
τούτοις, ἀλλὰ περαιτέρω προεχώρησεν, ὥς τῆς χορίας τὴν αὐτοῦ
μαρτυρίαν ἐπιποθοῦσης· τί λέγων αὐθις;

Αὐθις ἄρ' αἰώνιον μένος στίχος ὄρνεται ἡμῖν·

5 Ἦκει παρθένος αὐθις ἄγονο' ἐρατὸν βασιλῆα.

“τίς οὖν ἂν εἴη παρθένος ἢ ἐπαρήκουσα; ἄρ' οὐκ ἡ πλήρης τε καὶ
ἔγκυος γενομένη τοῦ θείου πνεύματος; καὶ τί τὸ κοιλῶν τὴν ἔγκυν
τοῦ θείου πνεύματος κόρην εἶναι καὶ διαμέρειν παρθένον; ἐπαρ-
ήξει δὲ ἐκ δευτέρου, ὅταν καὶ ὁ θεὸς ἐκ δευτέρου τὴν οἰκουμένην
10 παθαγενόμενος ἐπικουφίσῃ. καὶ προστίθῃσιν ὁ ποιητής·

Τὸν δὲ νεωστὶ πᾶν τεχθέντα, φασεφόρε μῆρη.

Ἀντὶ σιδηρείης χορσῆν γενεὴν ὀπάσαντα.

Προσκύνει.

Τοῦδε γὰρ ἄρχοντος τὰ μὲν ἔλκεα πάντα βρώτεια

15 ἴαται, στοναχαὶ δὲ κατευνάζονται ἀλιτροῖν.

“συνίεμεν δὴ φανερώς τε ἅμα καὶ ἀποκρύφως δι' ἀλληγομένων ταῦτα
λεχθέντα, τοῖς μὲν βαθέτερον ἐξετάζουσι τὴν τῶν ἐπῶν δύναμιν ἐπ'
ὄψιν ἀγομένης τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος. ὅπως δὲ μὴ τις τῶν
δυναστευόντων ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει ἐγκαλεῖν ἔχη τῷ ποιητῇ,
20 ὥς παρὰ τοὺς πατέρας νόμους συγγράφοντι ἐκβάλλοντι τε τὰ
πάλαι ὑπὸ τῶν προγόνων περὶ τῶν θεῶν νομιζόμενα, ἐπικαλέσεται
τὴν ἀλήθειαν. ἠπίστατο γὰρ οἶμαι τὴν μακαρίαν καὶ ἐπώνυμον
τοῦ σωτῆρος τελετὴν, ἵνα δὲ τὸ ἄγριον τῆς οἰμότητος ἐκκλίνοι.
ἤγαγε τὰς διανοίας τῶν ἀκούοντων πρὸς τὴν ταυτῶν συνήθειαν,
25 καὶ φησὶ χορῆναι βοιμονὺς ἰδρύνθαι καὶ νεῶς κατασκευάζειν θυσίας τ'
ἐπιτελεῖσθαι τῷ νεωστὶ τεχθέντι. ἀκολούθως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ ἐπήγαγε
τοῖς φρονοῦσι. φησὶ γάρ·

4—5: Verg. Ecl. IV, 5, 6. — 11—15: Verg. Ecl. IV, 8ff.

2 προσεχώρησεν V | 3 αὐθις < Hkl | 4 αὐθις Chr. G. Heyne in seiner
Virgilausgabe, οἶτος HSS | ἄρ' αἰώνιον E, αἰεὶ ἐπῶν V, ἄρα εἶναι JM | στίχος <
M | ὄρνεται V, ὠρνεται JME, ὄρν. Wil. | 5 ἄγονσα V, ἄγουσαν M | 6 ἐν Wil.,
ἄρα HSS | 8 ἐπαρήξει] ἐπαρήλθε V | 9 ὅταν — δευτέρου < JME | 10 ἐπικουφίσῃ
V, ἐπικουφίσει JME | 11 πᾶν V, πῶ JME | 14 μενοειδέα + auch vor τοῦδε M |
τοῦδε] τοῦ μὲν V | τὰ μὲν ἔλκεα V, μενοειδέα JME | βρώτεια VM, βρώτεια J,
βρότεια EN! | 15 ἴαται Wil., nur καὶ HSS | δὲ Wil., τε HSS | 16 ταῦτα Hkl,
τὰ HSS | 17 ἐπ' ὄψιν τὴν τοῦ θεοῦ θεότητα ἄγοντα E | 18 ἀγομένης < JME
Χριστοῦ N!, θῆ VME, ἰῶ J | δὲ N, τε VJME | 23 τελετὴν MN, τελετήν VJE
δὲ J, δὴ VME | ἐκκλίνοι J | 27 φρονοῦσι V.

XX. Αἰνῆται ἀφ' ἀρτοῖο θεοῦ βίοτον καὶ ἀθροῖσαι
 "Ἦσαν δὲν ἐκείνῳ ἀολλέας· ἦδ' αὐτὸς

[δηλαδὴ τοὺς δικαίους].

Πατρίδι καὶ μακάρεσσιν ἐλδομένοισι φανείται.
 Πατροδότοις ἀρετῇσι κερεινῶν ἡνία κόσμον.
 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, πρῶτίτῃα φέει δωρήματα γαῖα
 Κριθὴν ἦδ' ἐκείνον, ὅμοῦ κολακάσσι' ἀκάνθῳ.

Θαυμαστός ἀνὴρ καὶ πάσῃ παιδείᾳ κεκοσμημένος, ὃς ἀκριβῶς ἐπι-
 στάμενος τὴν τῶν τότε παρόντων καιρῶν ὁμότητα.

10 Σοὶ δ' αἶγες θαλεραί.

μηοί.

μαστοῖς καταβεβρίθεται.
 Ἀτόματοι γλυκὴν γάλα συνεκτελέουσι γάλακτος.
 Οὐδὲ θέμις ταρβῆν βλοσυροῦς ἀγέλησι λέοντας.

15 ἀληθῇ λέγων· ἡ γὰρ πίστις τῆς βασιλικῆς ἀλλῆς τοὺς δυνάστας
 οὐ φοβηθήσεται.

Φέει δ' ἐνώδη τὰ σπάργατα σεῖο γε ποίην
 Ὀλλυται ἰοβόλον φέεις ἱριπετοῦ, ὀλλυται ...
 Λοῖγιος. Λοῦριον θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον.

20 τοῦτων οὐδὲν ἀληθέστερον οὐδὲ τῆς τοῦ σωτῆρος ἀρετῆς οἰκαιο-
 τερὸν εἶποι τις ἄν· αὐτὰ γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ σπάργατα, πνεύματος
 ἁγίου δύναμις, ἐνώδη τινὰ ἄνθη τοιαῖα ὥσπερ γέννα. ὁ δὲ ὄφις
 ἀπόλλυται, καὶ ὁ ὥς τοῦ ὄφιος ἐκείνον, ὃς τοὺς πρωτοπλάστους

1-2: Verg. Ecl. IV, 15, 16. — 4-7: Verg. Ecl. IV, 17-20. — 10-14: Verg.
 Ecl. IV, 21-22. — 17-19: Verg. Ecl. IV, 23-25.

1 ἀθροῖσαι J | 3 δηλαδὴ τοὺς δικαίους < J | 4 πατρί τε Rossignol | 5 πα-
 τροδοτοῖς ἀρετῇσι V, πατροδοτῶ ἀρετῇ JME | 6 φέει < V | 7 κολακίσσιν βώλα-
 κας J, φίλακας M | ἀκάνθῳ] ἱακάνθῳ VJM | 9 τῶν < V | παρόντων < JME | 10 δ'
 αἶγες (αἶγας Druckfehler) Val., δὲ παῖς VJM, δ' ὦ παῖς E | θαλεραί V, θαλεροί
 JM, θαλεροῖς E | 12 μαστοῖ M | 13 ἀτόμαται V, M¹ aber oi über der Zeile | 17
 σπάργατα σεῖο γε ποίην Wil., σπάργατα σεῖο τ' ἐνπλεῖν V, σπάργαν ἄσει τὲ
 ἐνπλεῖν J, σπάργανας εἶτε νιπὴν M, σπάργατα, dann ein leerer Raum, am Rande
 λείπει E | 18 ὀλλυται an beiden Stellen V | ὀλλυται ποίη V, ο. ποίης J, ο. βοτά-
 νης ποίης M, ο. πίσης E, ὀλλυτ' ἄγνωστis Wil. | 19 λοῖγιος V | κατὰ τέμπε'
 καταπέμπε JM | τέμπε' πίμπαν E | 22 γεωλαῖα E, γεωλα V, γεωλά J, γεωλά M |
 24 ἐπώλλυτο V.

πρῶτος ἐξηπάτα, παράγων τὰς διανοίας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐμφύτου
 (σωφροσύνης) ἐπὶ τὴν τῶν ἡδονῶν ἀπόλαυσιν, ὅπως γνοίεν τὸν
 ἐπηρτημένον αὐτοῖς ὄλεθρον. Ἀπὸ γὰρ τοι τῆς κατελεύσεως τοῦ
 σωτῆρος τῆς ἀθανασίας τῶν δικαίων ἀγνοία τὰς ψυχὰς τῶν ἀν-
 5 θρώπων ἐπὶ μηδεμίᾳ χρηστῇ ἐλπίδι ἐρειδομένας ἔθρανε, παθόντος
 δὲ αὐτοῦ καὶ πρὸς καιρὸν τοῦ περιτεθέντος σώματος χωρισθέντος
 ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀνθρώ-
 ποις τὸ δυνατόν τῆς ἀναστάσεως, καὶ εἴ τις ἰλὺς ἀνθρωπίνων ἀδι-
 κημάτων κατελείπετο, αὕτη πᾶσα λουτροῖς ἁγίοις ἐσμήχeto. τότε
 10 δὴ παρακελεύεται τοῖς ὑπηκόοις θαρρεῖν, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ σεμνῆς
 διασήμεν τε ἀναστάσεως τὰ ὅμοια ἐλπίζειν ἐκέλευσεν. οὐκοῦν δι-
 καίως ἐτελεύτα πᾶσα ἡ τῶν λοβόλων φύσις, ἐτελεύτα δὲ καὶ θάνα-
 τος, ἐπεσφραγίσθη δὲ ἡ ἀνάστασις, ἀπώλετο δὲ καὶ τὸ τῶν Ἀσσυρίων
 γένος, ὃ παραίτιον ἐγένετο τῆς πίστεως τοῦ θεοῦ, φύεσθαι δὲ ἀνέδην
 15 καὶ πανταχοῦ φάσκων τὸ ἄμωμον πλῆθος τῶν θρησκευόντων προσ-
 αγορεύει· οἷον γὰρ ἐκ μιᾶς ῥίζης πλῆθος κλάδων εὐώδεσι θάλλον
 ἄνθεσιν, ἀρδόμενον συμμετρία δρόσου, βλαστάνει. ὁ πεπαιδευμένως
 δέ, ὡ σοφώτατε ποιητὰ Μάρων, καὶ τὰ ἐξῆς ἅπαντα ἀκολού-
 θως ἔχει·

20 Αὐτίκα δ' ἡρώων ἀρετὰς πατρὸς τε μεγίστου
 Ἔργ' ὑπερηνόρησι κεκασμένα πάντα μαθήσῃ.

τοὺς μὲν τῶν ἡρώων ἐπαίνους τὰ τῶν δικαίων ἀνδρῶν ἔργα ση-
 μαίνων, τὰς δὲ ἀρετὰς τοῦ πατρὸς τὴν τοῦ κόσμου σύνταξιν καὶ
 τὴν εἰς αἰώνιον διαμονὴν ἀπεργασίαν λέγων, ἴσως δὲ καὶ τοὺς νό-
 25 μους, οἷς ἡ θεοφιλὴς ἐκκλησία χρῆται ἐπιτηδεύουσα τὸν μετὰ δι-
 καιοσύνης τε καὶ σωφροσύνης βίον. Ἐθαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ τοῦ μεταξὺ
 τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν βίου ἐπὶ τὸ ἀνηγμένον παραύξησις.
 τὸ ἀθρόον τῆς αἰφνιδίου μεταβολῆς παραιτουμένον·

Πρῶτα μὲν ἀνθερίκων ξανθῶν ἦγοντο ἄλωαι·

30 (τουτέστιν, ὁ καρπὸς τοῦ θεοῦ νόμου ἦγετο εἰς χρεῖαν.)

14 vgl. Gen. 12 (?). — 20—21: Verg. Ecl. IV, 26—27. — 29: Verg. Ecl. IV, 28.

2 σωφροσύνης + Val., εὐφροσύνης N!, < VJME | nach ὅπως + μὴ Val. |
 10 ἐαυτοῦ V | 12 πᾶσα ἡ < JME | ἡ + vor φύσις JME | 13 ἀπώλλυτο V; die
 Stelle unklar | 14 δὲ V, τε JE, τε καὶ M | ἀνέδην Hk1, ἀναίδην V, < JME |
 15 φάσκων ME | προσαγορεύει VME, προαγορεύει J | 16 κλάδων J | θάλλον J |
 17 πεπαιδευμένης JM | 18 καὶ + vor ἀκολ. JE | ἀκολουθίας J | 21 ὑπερηνόρησι
 V, ὑπερην., η auf Ras., J | 26 ἡ < V | 27 ἀνηγμένον N!, ἀνημμένον JME, ἀνει-
 μένον V | 29 πρῶτα J, πρῶτον VME | ἦγοντο HSS (falsch), ἐπληθον oder ἐβρι-
 θον Wil.

Ἐν δ' ἐρυθροῖσι βάτοις παρήγορος ἦλδανε βότρως,

(ἅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὸν ἄθεσμον βίον,)

Σκληρῶν δ' ἐκ πένκης λαγόνων μέλιτος ῥίε νᾶμα·

τὴν ἡλιθιότητα τῶν τότε ἀνθρωπῶν καὶ τὸ κατεσκληρὸς ὑπογρά-
5 φων ἦθος· ἴσως δὲ καὶ τοὺς τοῖ τοῦ θεοῦ πόνον ἀσκοῦντας τῆς
ἑαυτῶν καρτερίας γλυκύν τινα καρπὸν λήψεσθαι διδάσκων.

Πᾶρα δ' ὁμῶς ἔχρη προτέρας περιλείπεται ἄτης·

Πόντον ἐπαῖξαι περὶ τ' ἄστεα τεῖχεσι κλείσαι,

Ῥῆξαι τ' εἰλιπόδων ἐλκυσμασι τέλσον ἀρούρης·

10 Ἄλλος ἔπειτ' ἔσται Τίφης, καὶ Θεσσαλὶς Ἀργῶ.

Ἀνδράσιν ἠρώεσιν ἀγαλλομένη, πολέμου δὲ

Τρώων καὶ Δαναῶν πειρήσεται αὐτὴς Ἀχιλλεύς.

εὖγ', ὦ σοφώτατε ποιητά· τὴν γὰρ ποιητικὴν ἐξουσίαν μέχρι τοῦ
προσέχοντος ἐταμιύσω. οὐ γὰρ ἦν σοί προκείμενον ἀποθεσπίσαι μὴ
15 ὄντι γε προσήτῃ. ἐκώλυνεν δὲ τις οἶμαι καὶ κίνδυνος τοῖς ἐλέγχουσι
τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων νομισθέντα ἐπληρωμένους. ὁ πεφραγμένως δὴ
καὶ ἀκινδύνως κατὰ τὸ δυνατόν τοῖς συνιέναι δυναμένοις παραστήσας
τὴν ἀλήθειαν, πύργους καὶ πόλεμον αἰτιασάμενος, ἅπερ ἀληθῶς ἔτι
καὶ νῦν ἐξετάζεται κατὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, τὸν μὲν Ἀχιλλεῖα
20 χαρακτηρίζει τὸν σωτήρα, ὁρμῶντα ἐπὶ τὸν Τρωικὸν πόλεμον, τὴν
δὲ Τροίαν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν. ἐπολέμησε γοῦν ἄντικρυς τῆς
ἀντικειμένης δυνάμεως πονηρᾶς, πεμφθεὶς ἐξ οἰκείας τε προνοίας
καὶ παραγγελίας μεγίστου πατρὸς. 10 τί δὴ μετὰ ταῦτα ὁ ποιη-
τὴς λέγει;

25 Ἄλλ' ὅταν ἠγορέης ὥρη καὶ καρπὸς ἴκηται,

(τουτέστιν, ἐπειδὴν ἀνδρωθεὶς τὰ περιέχοντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώ-
πων ῥιζόθεν ἐξέλη τὴν τε ξύμπασαν γῆν εἰρήνην κατακοσμήσῃ.)

1, 3: Verg. Ecl. IV, 29—30. — 7—12: Verg. Ecl. IV, 31—36. — 25: Verg.
Ecl. IV, 37.

1 ἦλδανε VME (intransitiv), ἦνδανε J | 3 δ' ἐκ V, δὲ JME | ῥίε V | 4 ἡλιθιό-
τητα VM | 5 τοὺς < JME | ἀσκοῦντας Val., ἀκοῦντας HSS | 19 τὸν δὲ Ἀχιλ-
λεῖα V, < JME, μὲν (statt δὲ) Hk1.

Οὐχ ὅσιον ναύτησιν ἀλιτροῦτοισιν ἀλᾶσθαι,
 Φυομένων ἄνδρις γαίης ἅπο πίονι μέτρῳ,
 Αὐτὴ δ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος· οὐδὲ μὲν ἀκμὴν
 Ὀτραλέου δρεπάνοιο ποδησέμεν ἄμπελον οἶμαι.
 5 Οὐδ' ἐρῶν δεύοιτο βροτὸς πόκον, αὐτόματος δὲ
 Ἀρνειὸς Τυρίησι περιπρέψει λιβάδεσσι,
 Σάνδουκι πορφυρέῳ λάχνην ὑπόεσσαν ἀμείβων.
 Ἀλλ' ἄγε τιμῆεν σκῆπτρον βασιλῆϊδος ἀρχῆς
 Δεξιτέρῃς ἀπὸ πατρὸς ἐριβρεμέταο δέδεξο.
 10 Κόσμου κητώεντος ὁρῶν εὐπηχτα θέμεθλα,
 Χαρμοσύνην γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἠδὲ θαλάσσης,
 Γηθόσυνόν τ' αἰῶνος ἀπειρεσίῳ λάσιον κῆρ.
 Εἶθε με γηραλέον δῶή ποτε νῆδυμος ἰσχὺς
 Σὴν ἀρετὴν κελαδεῖν, ἐφ' ὅσον δύνάμεις γε παρείη·
 15 Οὐχ ἂν μ' ἐκπλήξειεν ὁ Θρακῶν διος ἀοιδός,
 Οὐ Λίρος, οὐ Πάν αὐτός, ὃν Ἀρχαδίη τέκετο χθών·
 Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ Πάν ἀνθέζεται εἵνεκα νίκης.

Κόσμον κητώεντος ὄρα, φησί, καὶ τῶν στοιχείων ἀπάντων χαράν.

XXI. Ταῦτα δόξειεν ἂν τις τῶν οὐκ εὖ φρονούντων περὶ γενεᾶς
 20 ἀνθρώπου λέγεσθαι. παιδὸς δὲ τεχθέντος ἀνθρώπου, ποῖον δὴ ἔχει
 λόγον γῆν ἄσπαρτον καὶ ἀνήροτον καὶ τὴν γε ἄμπελον μὴ ἐπιποθεῖν
 τὴν δρεπάνου ἀκμὴν μηδὲ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν; πῶς ἂν νοηθεῖν
 λεχθὲν ἐπὶ γενεᾶς ἀνθρωπίνης; ἢ γὰρ τοι φύσις θείας ἐστὶ προσ-
 τάξεως διάκονος, οὐκ ἀνθρωπίνης κελεύσεως ἐργάτης. ἀλλὰ καὶ
 25 στοιχείων χαρὰ θεοῦ κάθοδον, οὐκ ἀνθρώπου τινὸς χαρακτηρίζει
 κῆρσιν, τό τε εὐχεσθαι τὸν ποιητὴν τοῦ βίου τέλος αὐτῷ μηκύνεσθαι
 θείας ἐπικλήσεως σύμβολον· παρὰ θεοῦ γὰρ τὸν βίον καὶ τὸ σῶζεσθαι

1—17: Verg. Ecl. IV, 38—45 u. 48—59.

1 οὐχ < E | ὅσιον ναίτησι V, ὅσιοι αὐτοῖσιν JM, < E | ἀλιτροῖτοισιν V,
 ἀλιτροτάτοισιν JME, ἀλιτροῖτοισι Maittaire | 2 πίον V | πίονι μέτρῳ] πίονος
 ἐρῶν? Hkl | 3 αὐτὴ VE, αὐτῆς MJ | οὐδὲ μὲν ἀκμὴν Val, vgl. Z. 22 οὐδὲ μὲν
 αὐτῇ V, οὐδὲ μενοινῇ J, οὐδεμενανη, aber οὐνῇ über ανη M, οὐδὲ ἄμην E | 5 οὐ-
 δέοι γε? Hkl | πόκον, ον über der Zeile, M | 6 τυρίησι V, τυρίοισι JE, τηρίοισι
 M | περιπρέψει V, παραπρέψει M, παρατρέψει JE | λιβάδεσσι JME | 7 λαχάνην J |
 8 σκῆπτρον V | 10 ὁρᾶν JME | 12 ἀπειρεσίῳ V | 13 γηραλεῖον V | δῶή ποτε (?) Wil.,
 ζῶντα τε V, ζῶντα τ' ἔχε JME | ἐχθεῖς, χ auf Ras., V | 15 μ' ἐκπλήξειεν Wil.,
 με πλήξειεν HSS | Θρακῶς V | 18 κόσμον κητ. < E | ὄρα — χαράν gehört zum
 folgenden Cap. in V | 19 οὐχ < V | 20 δὴ Val., δὲ HSS | 21 nach γῆν + δ' V |
 22 νοηθῇ JM | 23 ἢ γάρτοι J, ἢ τοι γάρτοι VME | προστάξεως JE, προστάξεος
 M, πρόξενος V | 26 τὸ τέλος JME | 27 θεοῦ γὰρ ~ JME.

ἀξιοῦν εἰθίσμεθα, οὐ πρὸς ἀνθρώπον. ² ἢ γοῦν Ἐρυθραία πρὸς τὸν θεόν· τί δὴ μοι, φησὶν, ὦ δέσποτα, τὴν τῆς μαντείας ἐπισκῆπτεις ἀνάγκην, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς γῆς μετέωρον ἀρθεῖσαν διαφυλάττεις ἄχρι τῆς μακαριωτάτης σῆς ἐλεύσεως (ἡμεῖς; ὁ δὲ Μάρων 5 πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπιφέρει καὶ τάδε·

Ἄρχο μειδιόωσαν ὁρῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
Γνωρίζειν· ἢ γὰρ σε φέρον πολλοὺς λυκάβαντας.
Σοὶ δὲ γονεῖς οὐ πάμπαν ἐφημερίῳ γ' ἐγέλασαν.
Οὐδ' ἠψὼ λεχέων, οὐδ' ἔγως δαῖτα θάλειαν.

- 10 ³ πῶς γὰρ ἂν πρὸς τοῦτον οἱ γονεῖς ἐμειδίασαν; ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν θεός, ἅποιοις δύναμις, καὶ ἀσχημάτιστος μὲν, ἐν περιγραφῇ δὲ ἄλλων, οὐκ ἀνθρωπίνου δὲ σώματος. λέκτρων δὲ ἄπειρον τίς οὐκ οἶδεν ὅν τὸ ἅγιον πνεῦμα; ποία δὲ ἐπιθυμία ἐφεσίς τε ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ διαθέσει, οὐ πάντα ἐφίενται; τί δ' ὅλως κοινὸν σοφία τε καὶ ἡδονῇ;
- 15 ἀλλὰ ταῦτα ἐφείσθω λέγειν τοῖς ἀνθρωπίνην τινὰ καὶ ὀχλοχαρῇ παιδείαν μετερχομένοις, παιδείας δὲ θείας ἀπείροις· οἱ μὲν γὰρ ἐπιδείξεως καὶ δόξης ἕνεκα ἀλαζονεύονται, οἱ δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῶν καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ ἔργου τε καὶ ῥήματος παρασκευάζουσιν. ⁴ ἐπικαλοῦμαι δὲ σὲ αὐτὴν σύμμαχον τοῖς λεγομένοις, ὦ θεοσέβεια.
- 20 ἄγνόν τινα νόμον ὑπάρχονσαν, πάντων τε ἀγαθῶν εὐχταιοτάτην ἐλπίδα, ὁσιότητος διδάσκαλον, ἀθανασίας ὑπόσχεσιν ἀκίβδηλον· σὲ μὲν, εὐσέβεια καὶ φιλανθρωπία, προσκυνῶ, σὰς δὲ θεραπείαις χάριν αἰδίων ὀφείλομεν οἱ λαθόντες. ὁ δὲ ἄπειρος ὄχλος τῆς σῆς ἐπικουρίας διὰ τὴν ἔμφυτον πρὸς σὲ ἀπέχθειαν καὶ τὸν θεὸν ἀπο-
- 25 στρέφεται, οὐδὲ οἶδεν τὴν αἰτίαν ὅλως τοῦ ζῆν καὶ εἶναι, αὐτόν τε καὶ τοὺς λοιποὺς δυσσεβεῖς ἐκ τοῦ πρὸς τὸ κρείσσον καθήκοντος ἠορτῆσθαι· πᾶς γὰρ ὁ κόσμος ἐκείνου κτῆμα καὶ ὅσα ἐστὶν ἐν κόσμῳ.

XXII. Εγὼ μὲν τῆς εὐτυχίας τῆς ἐμαντοῦ καὶ τῶν ἐμῶν πάντων αἰτιῶμαι τὴν σὴν εὐμένειαν. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἔκβασις τῶν κατ' 30 εὐχὰς ἀπάντων, ἀνδραγαθίαί, νίκαι, κατὰ τῶν πολεμίων τρόπαια.

6—9: Verg. Ecl. IV, 60—63.

6 μειδιόωσαν ὁρῶν Val., μειδιᾶν ὡς ἂν ὁρῶν V, μειδιῶων ὡς ἂν ὁρῶν JM, μειδιῶων ἀνορᾶν E | τὴν < J | 8 ἐφημερίῳ γ' Hkl, ἐφημερίως VJ, ἐφεμερίως M, ἐφημεῖριοι E | 10 ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ θεός vermutete Val. | 15 καὶ ὀχλοχαρῇ — 17 ἀλαζονεύονται < JME, E am Rande: λείπει τι | 18 τε J, γε VME | 20 ὑπάρχονσα E, dann λείπει | 21 ὁσιότητος J, ὁσιωτάτης VME | 22 προσκυνῶσι V | 23 λαθόντες Val., δεηθέντες HSS | 24 ἀποστρέφονται V | 25 οἶδεν < J | 26 κρείττον JME | 27 κτῆμα] κτίσμα vermutet Val. | 29 σὴν < JME | εὐμένειαν Hkl, vgl. 192, 1, εὐγένειαν HSS.

σύννοιδεν δὲ καὶ μετ' εὐφημίας ἐπαινεί καὶ ἡ μεγάλη πόλις, βούλεται
 δὲ καὶ ὁ δῆμος τῆς φιλτάτης πόλεως, εἰ καὶ πρὸς ταῖς σφαλεραῖς
 ἐλπίσιν ἐξαπατηθεὶς ἀνάξιον ἑαυτῆς προείλετο προστάτην, ὃς πα-
 ραχρήμα ἑάλω προσηκόντως τε καὶ ἀξίως τοῖς ἑαυτῷ τετολμημένοις,
 5 ὧν οὐ θέμις ἀπομνημονεῦσαι, μάλιστα ἐμοὶ τῷ διαλεγόμενῳ πρὸς σέ
 καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιουμένῳ, πῶς ἂν ἄγναις καὶ εὐφήμοις δια-
 λέξεσι προσείποιμί σε. ²ἔρῳ δέ τι ἴσως οὐκ ἄσχημον οὐδὲ ἀπρεπές
 ὑπερβάλλον μέντοι μανία καὶ ὁμότητι προκλήροντό σοί ποτε, ὦ
 θεοσέβεια, καὶ πάσαις ταῖς ἀγιωτάταις σου ἐκκλησίαις ὑπὸ τυράννων
 10 πόλεμος ἄσπονδος, καὶ οὐκ ἐπέλειψάν τινες τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ τηλι-
 κούτοις ἐπιχαίροντες δημοσίαις κακοῖς, παρεσκεύαστο δὲ καὶ πεδίον
 τῇ μάχῃ. σὺ δὲ προσελθοῦσα ἐπέδωκας σεαυτὴν ἐπερειδομένη τῇ
 πρὸς θεὸν πίστει· θνητῶν δὲ δυσσεβῶν ὁμότης δίχην πυρὸς
 ἀκαταπαύστως ἐπινεμησαμένη θανμαστήν καὶ διὰ παντὸς αἰοίδιμον
 15 εὐδοξίαν προσῆψέ σοι· σέβας γὰρ διὰ ταῦτα εἶχε τοὺς θεωμένους,
³τοὺς μὲν αὐτοὺς [οὖν] δημίδους καὶ στρεβλοῦντας τὰ τῶν εὐ-
 σεβῶν σώματα κάμνοντας καὶ δυσπετοῦντας πρὸς τὰ δεινὰ, παρ-
 εμένους δὲ τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς γε βασάνους αὐτὰς ἐκλύτους καὶ
 τὰς προσφερομένας καύσεις ἀμυνουμένας, τῶν δὲ ὁπαδῶν τοῦ θεοῦ
 20 δυστρέπτων [μὲν] τὴν πρὸς τοὺς πόρους στερότητα καὶ οὐδὲ πρὸς
 ὀλίγον ὀκλαζόντων τὴν παρησίαν. ⁴τί οὖν ταῦτα τολμῶν ὦνῃσας,
 ὦ δυσσεβέστατε; τί δὲ τὸ αἴτιον τῆς ἐκστάσεως τῶν φρενῶν; ἔρεῖς
 ὅτι διὰ τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς τιμὴν· τίνας τούτους; ἢ ποῖαν τινὰ
 ἀξίαν τῆς θείας φύσεως λαμβάνεις ἔννοιαν; ὀργίλους ἡγῇ κατὰ σέ
 25 τοὺς θεοὺς εἶναι; εἰ δ' οὖν ἦσαν τοιοῦτοι, ἔχοῃν θαυμάζειν αὐτῶν τὴν
 προαίρεσιν, οὐ πειθαρχεῖν τοῖς ἀναιδέσι προστάγμασι, δικαίων ἀνδρῶν
 σφαγὰς ἀδίκως ἐπαράντων. ⁵ἔρεῖς ἴσως διὰ τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων
 νομισθέντα καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν· συγχωρῶ. καὶ γὰρ
 ἔστι παραπλήσια τοῖς ὁρωμένοις τὰ νομιζόμενα μίας τε καὶ τῆς αὐτῆς
 30 ἀφροσύνης· ὥσθ' ἴσως εἶναι τινὰ δύναμιν ἐξαίρετον ἐν τοῖς ὑπὸ
 τεκτόνων καὶ δημιουργῶν ἐσκευασμένοις ἀνθρωπομόρφοις· τοιγάρτοι
 περιεῖπες αὐτὰ πᾶσαν ποιούμενος ἐπιμέλειαν, ὅπως μὴ ποτε ῥυπω-
 θείεν, μεγίστων καὶ ἐξαιρέτων θεῶν ἀνθρωπίνης δεομένων ἐπιμελείας.

1 μεγαλόπολις JME | 2 πρὸς HSS, πρότερον Hk1 | 8 ὑπερβάλλον V | προκ. σοί
 ποτε < JME | 11 ἐπιχαίρουσι JME | 12 δὲ JME, δὴ V | προσελθοῦσα V, προελ-
 θοῦσα JME | σεαυτὴν V, ἑαυτὴν JME | ἐπερειδομένους M, ἐπερηδομένην E | 13 δὲ
 < E | θνητῶν δὲ HSS, εἰθ' ἢ τῶν Val. | 14 ἀκαταπαύστως Hk1, ἀκατάπανστος HSS |
 16 τοὺς μὲν αὐτοὺς Wil., τοὺς αὐτοὺς μὲν HSS | οὖν < Hk1 | 19 τῶν δὲ ὁπαδῶν
 — στερότητα < JME | 20 μὲν < Hk1 | 20 u. 21 δύστρεπτον u. ὀκλαζούσαν Wil.
 (sehr wahrsch.) | 21 ὀλίγων V | 23 τὴν πρὸς ~ V | 24 Wortfolge τῆς θείας φύσεως
 ἀξίαν JME | 26 οὐ Hk1, εἰ V, ἢ JM | 27 ἐπάρασιν? Hk1 | 32 αὐτὰ V, ταῦτα JME.

XXIII. Ἀντεξέταζε τὴν ἡμετέραν θρησκείαν πρὸς τὰ ὑμέτερα. οὐκ ἐνταῦθα μὲν ὁμόνοια γνησία καὶ διαρκὴς φιланθρωπία, ἔλεγχος δὲ πταίσματος νοουθεσίαν οὐκ ὀλεθρον φέρων, θεραπεία δὲ οὐκ ὠμότητος ἀλλὰ σωτηρίας, καὶ πίστις εἰλικρινῆς πρῶτον μὲν πρὸς
 5 τὸν θεόν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν τῶν ἀνθρώπων κοινω-
 νίαν, ἔλεος δὲ τῶν οὓς ἐπολέμησεν ἡ τύχη, ἀπλοὺς δὲ βίος καὶ
 οὐ ποικίλη τινὶ πανουργίᾳ τὴν πονηρίαν ἐπικαλυπτόμενος, τοῦ τε
 ὄντως θεοῦ καὶ <τῆς> μοναρχίας γινώσις; ἥδε ἐστὶν ἀληθῶς θεο-
 σέβεια, ἥδε εἰλικρινῆς θρησκεία ἡ παντελῶς ἄχραντος, οὗτος ἐμ-
 10 φρων βίος, ὃν οἱ μετιόντες ὡς διὰ λεωφόρου σεμνῆς τινος ἐπὶ τὸν
 αἴναον πορεύονται βίον· οὐδεὶς γὰρ ὅλως τελευτᾷ ὁ τὸν τοιοῦτον
 ἐνοησάμενος βίον καθαρεύων τε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, πλη-
 ροὶ δὲ μᾶλλον τὴν προσταχθεῖσαν αὐτῷ θεόθεν λειτουργίαν ἢ ἀπο-
 θνήσκει· ὁ γὰρ τοι τὸν θεὸν ὁμολογήσας οὐ γίνεται πάρεργον ὑβρεως
 15 οὐδὲ θυμοῦ, ἀλλ' εὐγενῶς τὴν ἀνάγκην ὑποστὰς τὴν τῆς καρτερίας
 πείραν ἐφόδιον ἔχει τῆς πρὸς τοῦ θεοῦ εὐμενείας. ³οὐδὲν γὰρ ἀμφί-
 βολον τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀρετὴν ἀσπάζεσθαι τὸ θεῖον· καὶ γὰρ ἂν
 εἴη τῶν ἀτοπωτάτων τοὺς μὲν ἀνθρώπους, ὅταν τυγχάνωσιν εὐεργε-
 τούμενοι, ἦτοι ὑπὸ τῶν τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἐπειλημμένων ἢ καὶ
 20 ὑποδεεστέρων, ἃ θεραπεύοντες τυγχάνοιεν οἱ εὐεργετοῦντες αὐτοῦς
 εὐχαρίστως κατατίθεσθαι καὶ ἀντενεργεῖν, τὸν δὲ ὑπὲρ πάντας
 ἀρχηγόν τε τῶν πάντων καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ καταμελεῖν τῆς ἀμοι-
 βῆς, ὃ συμπαρομαρτεῖ μὲν ἡμῶν τῷ παντὶ βίῳ καὶ πάρεστιν ἡμῖν
 25 τῆνικαῦτα, ὅσάκις ἀγαθὸν τι ποιῶμεν, καὶ παραχρῆμα μὲν ἀποδεχό-
 μενον τῆς ἀνδρείας καὶ εὐδικίας εὐεργετῇ, τὴν δὲ συμπλήρωσιν τῆς
 ἀμοιβῆς εἰς τὴν τοῦ βίου συμπλήρωσιν ἡμῶν ὑπερτίθεται· πᾶσα γὰρ
 ἡ τοῦ βίου ψῆφος τῆνικαῦτα λογοθετεῖται, ἐν ᾧ χρόνῳ τὸ σῶμα
 ὑπὸ τῆς ψυχῆς καταλείπεται, αὐτὴ δὲ ἡ ψυχὴ καθαρὰ καὶ ἄχραντος
 30 καθαρῷ καὶ ἀχράντῳ τῷ θεῷ πελάζει. ἥδε μὲν οὖν ἡ τοῦ θεοῦ
 δικαιοσύνη, καὶ οὗτος [μὲν] ὁ τῶν δικαίων ἐξετασμός, πείρας γενο-

12 vgl. Plat. Phaidon 67 A.

1 ὑμετέραν, v von junger Hand verändert in η, J | 3 ὀλεθρον, das erste o auf Ras., J | θεραπεία Val., θεραπείαν HSS | 4 πίστις εἰλικρινῆς Val., πίστιν εἰλικρινῆ (εἰλικρινῆ V) HSS | 7 πονηρίαν] πορείαν J | 8 ὄντως N, ὄντος VJME | τῆς nur in N! | 9 εἰλικρινῆς auf Ras. J | 11 αἴναον HSS | 15 τὴν < vor τῆς V | 16 τοῦ θεοῦ Hk1, τὸν θεόν HSS | οὐδὲν V, οὐ δὲ JME | 18 τοὺς V, τῶν JME | μὲν ἀνθρ. — τῆς αὐτῆς < JME | 19 ἦτοι Hk1, ἦτα V | ἐπειλημμένων, ι in ει verändert, J | ἢ καὶ V, εἰ καὶ E, καὶ JM | 20 ἃ (oder ὅσα, oder καθ' ἃ) Wil., καὶ VME, εἰ J | 24 ποιῶμεν V, ποιούμεν JME | ἀποδεχόμενον V, ἀποδεχόμενος JME | 25 εὐδικίας VJ, εὐδοκίας ME | τῆς ἀμοιβῆς — συμπλήρωσιν < JME | 27 ἐν ᾧ χρόνῳ — 190, 1 ἐγκρατείας < JME | 29 ἥδε Wil., ἥδη HSS | 30 μὲν < Wil.

μένης κατὰ τὸν βίον πίστεως τε καὶ ἐγκρατείας, καὶ ἐπειδὴν ταῦτα καλῶς ἔχη, ὁ μισθὸς ἐπακολουθεῖ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μετέρχεται δὲ καὶ τοὺς πονηροὺς ἡ προσήκουσα τιμωρία.

XXIV. Σε δὲ νῦν τὸν Δέκιον ἐρωτῶ, τὸν ἐπεμβαίνοντά ποτε
5 τοῖς τῶν δικαίων πόνοις, τὸν τὴν ἐκκλησίαν μισήσαντα, τὸν ἐπιθέντα τιμωρίαν τοῖς ὁσίοις βεβιωκόσι· τί δὴ νῦν πράσσεις μετὰ τὸν βίον; ποίαις δὲ καὶ πῶς δυστραπέλοις συνέχῃ περιστάσεις; ἔδειξε δὲ καὶ ὁ μεταξὺ τοῦ βίου καὶ τῆς τελευτῆς χρόνος τὴν σὴν εὐτυχίαν, ἡνίκα ἐν τοῖς Σκυθικοῖς πεδίοις πανστρατιᾷ πεσὼν τὸ περιβόητον Ῥο-
10 μαίων κράτος ἦγε· τοῖς Γέταις εἰς κατασφόνησιν. ²ἀλλὰ σὺγε, Οὐαλεριανέ, τὴν αὐτὴν μίσησιν ἐνδείξάμενός τοις ἐπὶ χόοις τοῦ θεοῦ, τὴν ὁσίαν κρίσιν ἐξέφηρας ἄλλοις αἰχμάλωτός τε καὶ δέσμιος ἄχθεις σὺν αὐτῇ πορφυρίδι καὶ τῷ λοιπῷ βασιλικῷ κόσμῳ, τέλος δὲ ὑπὸ Σαπῶρον τοῦ Περσῶν βασιλέως ἐκδαρῆναι κελευσθεὶς καὶ ταρι-
15 χευθεὶς τρόπαιον τῆς σαντοῦ δυστυχίας ἔσθης αἰώνιον. ³καὶ οὐδέ, Αἰρηλιανέ, γλῶς πάντων ἀδικημάτων, πῶς ἐπιφανῶς, διατρέχων ἑμμανῶς τὴν θρόγκην, κοπεῖς ἐν μέσῳ λιωφόρῳ τοὺς ἀλλακὰς τῆς ὁδοῦ ἀσεβεῖ αἵματι ἐπλήρωσας.

XXV. Διοκλητιανὸς δὲ μετὰ τὴν μίσησιν τοῦ διωγμοῦ αὐτὸς
20 ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος, λέληθεν ἀποκηρύξας μὲν ἑαυτὸν τῆς ἀρχῆς ὡς ἄχρηστον, ὁμολογήσας δὲ τὴν τῆς ἀφροσύνης βλάβην μιᾶς ἐκ κατασφρονήτου οἰκήσεως καθειργμῶ. ²τί δὴ τούτῳ συνένεγκε πρὸς τὸν θεὸν ἡμῶν τὸν πόλεμον ἐνατήσασθαι; ἢ οἶμαι τὴν τοῦ κεραυ-
νοῦ βολὴν δεδιὼς διαγάγοι τὸν ἐπίλοιπον βίον. λαλεῖ Νικομήδεια,
25 οὐ σιωπῶσι δὲ καὶ οἱ ἱστορήσαντες, ὧν καὶ αὐτὸς ὢν τυγχάνω. εἶδον γάρ, ἡνίκα εὐτελὲς τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν μὲν πρόσοψιν παντοῖον δὲ φόβον δεδιὼς ἐποτνιατο τῶν περισσιώτων κακῶν αἰτίαν γεγε-
νηῶθαι τὴν ἀφροσύνην ἑαυτοῦ προκαλεσαμένου καθ' ἑαυτοῦ τὴν θείαν τοῖς δικαίοις ἐπικουρίαν. ἐδοῦτο μὲντοι τὰ βασίλεια καὶ ὁ
30 οἶκος αὐτοῦ, ἐπινεμομένου σκηπτοῦ νεμομένης τε οὐρανίας γλογός, καὶ προεীরτό γε ἡ τούτων ἑκβάσις ὑπὸ τῶν εὐφρονούντων· οὐδὲ γὰρ ἐσιώπων οὐδὲ τὴν οἰμωγὴν τῶν ἀναξίως γιγνομένων ἐπεκαλύπ-
τοντο, φανερώς δὲ καὶ δημοσίᾳ παρησιαζόμενοι πρὸς ἀλλήλους διε-
λέγοντο. ³τίς ἡ τοσαύτη μαρία; πόση δὲ ἡ τῆς δυναστείας ἀλαζονεία

3ff. vgl. (Lact.) De morte Persec. 4—7 u. 17.

6 πράσσει V | 7 συνέχει V | 9 πανστρατί J | 11 Οὐαλεριανέ JME | 13 λοιπῷ < J | 14 τοῦ < vor. περσῶν JME | 16 Αἰρηλιανέ VM | πῶς Hk1, ὅπως HSS | 17 κοπῆς V | 18 ἀσεβεὺς αἵματος JME | 20 λέληθεν — ὁμολογήσας < JME | 21 δὲ VM, < J, διὰ E | 22 τοῦτο V | 25 εἶδον — 29 ἐπικουρίαν < JME | 27 ἐποτνιατο V, ἐβοᾶτο Hk1, (?? Wil.) | 28 προκαλεσαμένου Wil., προσκαλ. V | 30 νεμομένης] νενεμημένης J | 31 οὐδὲ γὰρ — ἐπεκαλύπτοντο < J | 32 γιγνομένων M.

(τὸ) τολμᾶν πολεμεῖν θεῶ ὄντας ἀνθρώπους, ἀγνοτάτῃ δὲ καὶ δικαιο-
 τάτῃ θρησκείᾳ θέλειν ἐμπαροινεῖν, τοσούτου δὲ δήμου καὶ ἀνθρώπων
 δικαίων ὄλεθρον μηδεμιᾶς προὔπαρχούσης πλημμελείας μηχανήσασθαι,
 καὶ ταῦτα εὐκαιρίας τε οὔσης ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, δεξιῶς φερομένον
 5 πάντων πραγμάτων, ὁμονοίας τε τῶν δυναστευόντων βεβαίας με-
 νούσης. ἔσται τούτων τίσις, ἔσται τοῦ ἀδίκως αἵματος ἐκχυθέντος
 ἐκδικία, καὶ ἴσως γε τοὺς τε αἰτίους καὶ τοὺς ἀναίτιους ἢ αὐτῇ
 περιλήφεται συμφορὰ. νεμεσῶ γὰρ δικαίως πρὸς τοὺς πονηροὺς τὸ
 θεῖον. καὶ ταῦτα ἔλεγον οὐκ ἀπεικότως τεκμαιρόμενοι. ἑώρων γὰρ
 10 μεγίστην τινὰ καὶ ὑπεροχίαν ὁμότητα. πάντων γὰρ ἀναλωθέντων
 ὅσα πέφυκεν ἐπινοεῖν ὁμότης, ἐπὶ ἀσχήμονας τιμωρίας μετῆλθεν ἡ
 δυσσοβεία. ἀγνὰς γὰρ παρθένους καὶ σώφρονας γυναῖκας ὁ προειρη-
 μένης βασιλεὺς εἰς λύμην ἀσελγείας κατέκρινεν, αἰσχροῖς ψήφισμασιν
 ἐπὶ τὰς ἡδονὰς παρακαλῶν τοὺς νέους. ἐν ᾧ κρείσσων εὐρέθη τῶν
 15 χυδαίων ἢ ἐγκράτεια τῆς ἀκολασίας τοῦ τυράννου. οὐδεὶς γὰρ ἑαυτὸν
 καθῆκεν εἰς ἀνόσιον θυμηδία, καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ βασιλέως τὴν
 τοῦ δήμου σωφροσύνην οὐκ ἴσχυσεν ἀναχαιτίσαι. ὦ νόμων ἐπιμελη-
 τὴν ἄριστον, ὦ τῆς τῶν πάντων ἐπιτήδεων σωφροσύνης διδάσκαλον,
 ὦ κηδεμονίας στρατοῦ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πολίτας. ἐτίρωσκον
 20 τὰ στέρνα τῶν ὁμοφύλων οἱ μηδέποτε τὰ τῶν πολεμίων ἐν παρα-
 τάξει μετάφρενα θεασάμενοι. ¹τέλος γοῦν τὴν τῶν ἀνοσίων ἔργων
 ἐκδικίαν ἢ θεία πρόνοια μετῆλθεν, οὐ μὴν ἄνευ δημοσίας βλάβης.
 τοσαῦται γοῦν ἐγένοντο σφαγαί. ὅσαι εἰ κατὰ βαρβάρων ἐγένοντο,
 ἱκανὰς εἶναι πρὸς αἰωνίαν εἰρήνην. πᾶν γὰρ τὸ τοῦ προειρημένου
 25 βασιλέως στρατεύμα, ὑποταχθὲν ἐξουσία τινὸς ἀχρήστου βία τε τὴν
 Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀρπάσαντος, προνοίας θεοῦ τὴν μεγάλην πόλιν
 ἐλευθερούσης, πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς πολέμοις ἀνῆλωται. ²ἀλλὰ τίς
 ἂν προκομισθεῖη σαφεύτερα καὶ ἐναργεστέρα τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως
 ἀπόδειξις; βοῇ μὲν ὁ κόσμος αὐτός, λαμπροτέρα δὲ καὶ ἐναργεστέρα
 30 ἢ τῶν ἀστρῶν πομπὴ καταφαίνεται, γεγηθότων οἶμαι διὰ τὴν τῶν
 ἀνοσίων ἔργων προσήκουσαν ἐκδικίαν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ διαδεξάμενοι
 τὸν ἄγριον καὶ ἀπάνθρωπον βίον καιροὶ χαίρειν ἐπὶ τῇ σφῶν αὐτῶν
 εὐμοιρίᾳ νομίζονται τὴν τε τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους δηλοῦσιν

1 τὸ + Hkl | θεὸν J | 2 Wortfolge θρησκ. καὶ δικαι. JM | 3 πλημμελείας V,
 αἰτίας JME | 4 καὶ ταῦτα — 18 ἄριστον. < JME | 6 τίσις Wil., τις V | ἔσται Hkl,
 Wil., εἴσεσθε V | 17 ἐπιμελητὴν ἄριστον HSS, ἐπιμελητὴς ἄριστος? Hkl | 18 δι-
 δάσκαλον VME < J, διδάσκαλος? Hkl | 19 ἐτίρωσκον, o auf Ras., J | 21 θεασά-
 μενοι, ασα auf Ras., J | 23 σφαγαί, σ auf Ras., V | 26 πρόνοια V | 27 ἐλευθεροῦ-
 σαν JM | παντοδαποῖς] μεγαλοῖς J | τίς ἂν προκομ. — 192, 1 εἰμένειαν. ἀλλὰ
 < JME.

εὐμένειαν. ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ πρὸς τὸν θεὸν ἐκφωνήσεις τῶν πιζομένων καὶ τὴν ἔμφυτον ἐλευθερίαν ποθοῦντων, καὶ οἱ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν τῆς εὐχαριστίας πρὸς τὸν θεὸν ἱπταῖοι. ἀποδοθείσης τῆς ἐλευθερίας αὐτοῖς καὶ τῶν μετὰ δικαιοσύνης συμβολαίων, πῶς οὐ παντὶ τρόπῳ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους στοργὴν χαρακτηρίζουσιν;

XXVI. Ὅταν δὲ τὴν ἐμὴν ἐπιτηδεύσαν ἐπαινώσιν. ἐξ ἐπιπλοίας θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχουσιν. ἀπ' οὗ τῆς ἐμῆς ἀνδραγαθίας τὸν θεὸν αἴτιον εἶναι διαβεβαιῶνται; πάντων γε μάλιστα ἔστι γὰρ θεοῦ ἴδιον τὸ τὰ ἄριστα προστάττειν, ἀνθρώπων δὲ τὸ τῷ θεῷ πείθεσθαι. 10 ἔστι δὲ οἶμαι διακονία καλλίστη τε καὶ ἀρίστη. εἴ τις πρὸ τῆς ἐγγιγνόμεως προκατασκευάζει τὴν τῶν πράχθησόμενων ἀσφάλειαν. καὶ ἐπίστανται γε πάντες ἄνθρωποι τὴν τῶνδε τῶν χειρῶν ἀγνοιάτην λατρείαν ὀφείλεισθαι τῷ θεῷ πίστι καθεστῆ καὶ εὐλαβιστάτη. καὶ 15 οὖν γε ταῖς χειρὶν εὐχαῖς τε καὶ λιτανείας πᾶν ὅσον ἡνυσται ἔπερ συμφέροντος, κατορθοῦσθαι. προσγινομένης ὀφελείας ἰδία τε καὶ δημοσία τοσαύτης. ὅσην ἂν ἕκαστος αὐτῷ τε καὶ τοῖς φιλότατοις ἠΐξαστο. ἰστορήσαν δὲ καὶ τὰς μάχας, καὶ ἐθεάσαντο καὶ τὸν πόλεμον, τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας τὴν νίκην τῷ δήμῳ βραβευούσης. καὶ εἶδον τὸν 20 θεὸν ταῖς ἡμετέραις εὐχαῖς σεναιρόμενον· ἀνίκητον γὰρ χοῖμα ἡ δικαία προσερχή, καὶ οὐδεὶς ὁσίων λιτανείων ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ· οὐδὲ γὰρ περιλείπεται τόπος ἀποτεύχματι. εἰ μὴ μόνον ἔνθα ἂν τὸ τῆς πίστεως ὀκλάζη· ὁ γὰρ τοι θεὸς ἀεὶ πάρεστιν ἐμμενῆς τὴν τῶν ἀνθρώπων προσδεχόμενος καλοκάγαθιαν· διὸ ἀνθρώπινον μὲν 25 πταίσαι ποτε, ὁ δὲ θεὸς ἀνάιτιος τῶν ἀνθρωπίνων πταισμάτων· χοῖ τοίνυν πάντας τοὺς τὴν εὐσέβειαν καταδιώκοντας χάριν ὁμολογῶν τῷ σωτῆρι τῶν πάντων ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν σωτηρίας καὶ τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων εὐμοιρίας. ὁσίοις τε εὐχαῖς καὶ λιτανείαις ἐπαλλήλοις ἐξιλεοῦσθαι τὸν Χριστὸν ἡμῖν, ὅπως τὰς εὐεργεσίας 30 αὐτοῦ διαφυλάττοι· οὗτος γὰρ ἐστὶν ἀήττητος σύμμαχος καὶ ἐπαρτιστής τῶν δικαίων, ὁ δὲ αὐτὸς κριτὴς ἄριστος, ἀθανασίας ἡγεμὼν, αἰδίου ζωῆς χορηγός.

1 αἱ < ME | 6 τοῖς V, < JME | 7 ἐπαινῶσιν J, ἐπαινοῦσιν VME | 10 προστάττειν V, πράττειν JME | 11 εἰ ἢ V | 17 τοσαύτην JM | 18 καὶ < Wil. | 19 εἶδον NEI, εἶδεν V, εἶδε JM | 22 περιεῖληπται M | τόπος V, κόσμος JME | 25 πταισμάτων V, πραγμάτων JME | 26 τοίνυν V, τοὺς ME, < J | Θεοσέβειαν JME | 27 αὐτῷ ME | τῆς ἡμετέρας καὶ σφῶν αὐτῶν Val. | 29 Wortfolge ἡμῖν τὸν Χριστὸν J | 31 ἡγεμῶν] ἡμῶν J.

Hier endet V fol. 109 v mit den Worten: εὐσεβίον τοῦ παμφίλου εἰς τὸν βίον τοῦ μεγάλου καὶ ἁγίου κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως. In M. fol. 178 r heisst es: εὐσεβίον τοῦ παμφίλου εἰς τὸν βίον κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως λόγος πέμπτος. Dann folgt das Werk von Sokrates. In J fol. 411 r τέλος συν θω ἁγίω: ἐτελειώθη μηνὶ Σεπτ' καθ' ὃ ζ'.